

**KTO KARATAY
ÜNİVERSİTESİ**

**T.C.
KTO Karatay Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü**

**MİMARLIK ANABİLİM DALI
TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI**

**TÜRKİYE'DEKİ MEYDAN KONSEPTLİ ALIŞVERİŞ
MERKEZLERİNDE KENTSEL MEKÂN ÖZELLİKLERİNİN
İRDELENMESİ**

Ali ŞAHİN

KONYA

ARALIK 2018

TÜRKİYE'DEKİ MEYDAN KONSEPTLİ ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE
KENTSEL MEKÂN ÖZELLİKLERİNİN İRDELENMESİ

Ali ŞAHİN

Kto Karatay Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı Yüksek Lisans Programı

Yüksek Lisans Tezi

KONYA
Aralık 2018

Fen Bilimleri Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Hüseyin Bekir YILDIZ

Enstitü Müdürü

Bu yüksek lisans tezinin yapılması gereken bütün gereklilikleri yerine getirdiğini onaylıyorum.

Yrd. Doç. Dr. Ayşegül TEREÇİ

Anabilim Dalı Başkanı

Ali ŞAHİN tarafından hazırlanan

TÜRKİYE'DEKİ MEYDAN KONSEPTLİ ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE
KENTSEL MEKÂN ÖZELLİKLERİNİN İRDELENMESİ başlıklı bu çalışma
..05.12.2018... tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jüri
tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Kerim ÇINAR

Tez Danışmanı

Tez Jüri Üyeleri

Başkan: Prof. Dr. Kerim ÇINAR

Üye: Prof. Dr. S. Güven BİLSEL

Üye: Prof. Dr. Mehmet UYSAL

TEZ BİLDİRİMİ

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada orijinal olmayan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak ve kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Ali ŞAHİN

ÖZET

TÜRKİYE’DEKİ MEYDAN KONSEPTLİ ALIŞVERİŞ MERKEZLERİNDE KENTSEL MEKÂN ÖZELLİKLERİNİN İRDELENMESİ

ŞAHİN, Ali

Yüksek Lisans- Mimarlık Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kerim ÇINAR

Aralık 2018

Meydanlar kent kimliğini oluşturan, sosyal, kültürel ve siyasi aktivitelere ev sahipliği yapan önemli kentsel mekânlardandır. Meydanlar tarih boyunca aynı zamanda ticari aktivitelerin de yoğun olarak yaşandığı mekânlardır. Antik Yunan’da agora, Roma’da forumların ve Ortaçağ meydanlarının başlıca işlevi olan ticari aktiviteler; Endüstri Devrimiyle birlikte kapalı mekânlar olan pasajlara doğru kaymaya başlamıştır. 1960’larda ilk alışveriş merkezinin açılması, kentsel mekân ile alışveriş eylemi arasındaki ilişkinin farklılaşmasına neden olmuştur. Geçmişte meydanlar alışveriş işlevini içinde barındırırken, günümüzde ise alışveriş merkezleri meydanı içinde barındırır duruma gelmiştir.

Alışveriş merkezleri güvenlik ve iklim kontrollü iç mekânı, farklı türde mağazalar ve dükkanları barındırmasıyla ilk ortaya çıktığı günden bugüne bütün dünyada hızlı bir şekilde yayılma göstermiştir. Alışveriş dışında sinema, yeme-içme, kültürel aktivitelere ev sahipliği yapma gibi birçok kamusal mekânda bulunana aktiviteyi kullanıcılara sunmaya başlayan alışveriş merkezleri, günümüz sosyal yaşamında önemli bir yere sahip olmuştur. Kullanıcının alışveriş merkezinde daha fazla vakit geçirmesini sağlamak amacıyla son dönemde yapılan alışveriş merkezlerinde kapalı alışveriş hacimleri yerine kamusal, kentsel mekân ve meydan kurgusuna sahip açık mekânların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

Bu çalışma kapsamında; alışveriş merkezlerinde “kent meydanı” olma iddiasıyla tasarlanan meydanların kentsel mekân karakteristiklerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla Türkiye’de meydan konsepti ile tasarlanan 3 farklı alışveriş merkezi çalışma alanı olarak seçilmiştir. Alışveriş merkezleri meydanlarının kentsel mekân özellikleri “kamusal, fiziksel özellikler ve aktivite” kriterleri bağlamında değerlendirilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucunda incelenen meydanların inceleme kriterlerini tam anlamıyla sağlamadığı, kentle ilişkilerinin zayıf olduğu ve “kent meydanı” olma iddiasını yerine getiremediği görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamusal Mekân, Kentsel Mekân, Meydan, Alışveriş Merkezi

ABSTRACT

EXAMINING THE CHARACTERISTICS OF URBAN SPACE IN MALLS DESIGNED WITH SQUARE CONCEPT IN TURKEY

ŞAHİN, Ali

M.Sc.- Architecture

Prof. Dr. Kerim ÇINAR

December 2018

The squares are an important urban space that constitutes the city identity and hosts social, cultural and political activities. Another type of activity that the squares also have throughout the history is commercial activities. Commercial activities as the main function of ancient Greeks agoras, the Roman forums and medieval squares, started to shift into the closed spaces called passage in industrial revolution. The opening of the first shopping center in the 1960s caused to differentiation in the relationship between urban space and shopping action. In the past, while squares was contained shopping function, today shopping malls contains square.

The shopping centers have been rapidly spreading all over the world since the day they first emerged with a security, climate controlled interior and different types of shops. The shopping centers which have started to offer activities to the users in many public places such as cinema, eating and drinking, hosting cultural activities, has an important place in today's social life. In order to enable the users to spend more time in the shopping center, it is seen in the recent shopping centers, open spaces with the concept of public place, urban space and square are frequently used instead of the closed shopping volumes.

In the scope this work; it's aimed to examine the characteristics of urban space of squares that designed to be "city square" in shopping malls. For this purpose, three different shopping centers designed with the concept of city square in Turkey was chosen as a work area . Urban space characteristics of shopping centers squares were evaluated with the context of "publicness, physical features and activity" criteria. As a result of the evaluations, it is seen that the chosen malls squares, can't fully met the examination criterias, have week relations with the cities and can't fulfill the claim of being a "city square".

Key words: Public Space, Urban Space, Square, Malls

TEŞEKKÜR

Bu alıŐma ile ilgili benimle aynı heyecanı taşıyan, destekleyen ve gürüŐleriyle çalıŐmaya önemli katkılar yapan danışman hocam Prof. Dr. Kerim ÇINAR'a öncelikle teŐekkürlerimi sunuyorum. ÇalıŐmaya değerli gürüŐleriyle katkılar yapan Prof. Dr. Sami Güven BİLSEL'e ve Prof. Dr. Mehmet UYSAL'a; ayrıca tez sürecinde birçok konuda fikir alışverişinde bulunduğum, birlikte alıŐtığım KTO Karatay Üniversitesi'ndeki çalışma arkadaşlarım ve hocalarıma teşekkür ediyorum.

Tez sürecinde hem akademik anlamda, hem de manevi anlamda desteklerini esirgemeyen mesai arkadaşım, meslektaşım ve eşim Betül HATIPOğLU ŞAHİN'e sonsuz teŐekkürlerimi sunarım.

Ali ŞAHİN

Konya 2018

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER	vi
ÇİZELGELER LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ	ix
KISALTMALAR	xii
1. GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Amacı	2
1.2. Çalışmanın Kapsamı	3
1.3. Çalışmanın Yöntemi	3
1.4. Literatür Taraması	4
2. MEYDAN	7
2.1. Kamusal Mekân	10
2.2. Kentsel Kamusal Mekân	14
2.2.1. Sokak	16
2.2.2. Meydan	18
2.3. Meydanın Tarihçesi	29
2.4. Türkiye’de Meydanın Tarihi Gelişimi	47
3. ALIŞVERİŞ MERKEZİ	51
3.1. Alışveriş Merkezlerinin Tarihi Gelişimi	51
3.2. Türkiye’de Alışveriş Merkezlerinin Tarihi Gelişimi	63
4. ALAN ARAŞTIRMASI	66
4.1. Alan Seçim Kriterleri	66
4.2. Araştırma Yöntemi	66
4.2.1. Mekânın Kamusalılığı	68
4.2.2. Meydanın Fiziksel Özellikleri	70
4.2.3. Meydandaki Aktiviteler	71
4.3. Bursa Kent Meydanı AVM	71
4.3.1. Bursa Kent Meydanı AVM - Kent İlişkisi	74
4.3.2. Mekânın Kamusalılığı	77

4.3.3.	Meydanın Fiziksel Özellikleri	79
4.3.4.	Meydandaki Aktiviteler	84
4.4.	Meydan İstanbul AVM	84
4.4.1.	Mekânın Kamusalılığı	88
4.4.2.	Meydanın Fiziksel Özellikleri	91
4.4.3.	Meydandaki Aktiviteler	94
4.5.	Zorlu Center	95
4.5.1.	Zorlu Center - Kent İlişkisi	97
4.5.2.	Meydanın Fiziksel Özellikleri	100
4.5.3.	Meydandaki Aktiviteler	105
4.6.	Değerlendirme	105
5.	SONUÇ	112
	KAYNAKLAR	114
	ÖZGEÇMİŞ	121

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge	Sayfa
Çizelge 4. 1. Araştırma Yöntemi	68
Çizelge 4. 2. İncelenen Alanların Karşılaştırması	107

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil	Sayfa
Şekil 2. 1. Kamusal - Yarı Kamusal Mekân	9
Şekil 2. 2. Yarı Kamusal - Yarı Özel Mekân	9
Şekil 2. 3. Düzenli - Düzensiz Mekân	21
Şekil 2. 4. Farklı Ölçeklerde Kapalılık Etkisi	24
Şekil 2. 6. Sokakların Meydana Bağlanma Biçimleri ve Kapalılığa Etkisi	25
Şekil 2. 5. Meydanda Kapanma Etkisi	24
Şekil 2. 7. Statik - Dinamik Mekân	26
Şekil 2. 8. Campidoglio Meydanı Planı ve Zemin Döşemesi	27
Şekil 2. 9. Piazzetta, Venedik	28
Şekil 2. 10. Mohenjo-Daro kenti planı	30
Şekil 2. 11. Çatalhöyük yerleşim planı	31
Şekil 2. 12. Assos Agorası	32
Şekil 2. 13. M.Ö 4. yy'da Roma Forumu, Sağda: M.Ö 1. yy'da Roma Forumu	33
Şekil 2. 14. Roma ve İmparatorluk Forumları Planı	34
Şekil 2. 15. Solda: Piazza del Campo, Siena, İtalya, Sağda:Plan şeması	36
Şekil 2. 16. Piazza del Campidoglio, Roma, İtalya	38
Şekil 2. 17. San Pietro Bazilikası ve Meydanı, plan , hava fotoğrafı, Roma, İtalya	41
Şekil 2. 18. Ebenezer Howard, Bahçekent Projesi	43
Şekil 2. 19. Rockefeller Plaza	45
Şekil 2. 20. Seagram binası ve önündeki meydan	46
Şekil 3. 2. Attalos Stoası, Atina	53
Şekil 3. 2. Attalos Stoası Planı	53
Şekil 3. 3. Trajan Forumu	54
Şekil 3. 4. Galleria Emanuelle Vittorio II	56
Şekil 3. 5. Bon Marche, Paris, Fransa	57
Şekil 3. 6. Paris, Printemps Department Store, 1935	57
Şekil 3. 7. Northland Center Hava Fotoğrafi	60

Şekil 3. 8. Soutdale Alışveriş Merkezi Hava Fotoğrafi	61
Şekil 3. 9. Southdale Alışveriş Merkezi İç Mekân	62
Şekil 3. 10. Gruen'in Southdale Alışveriş Merkezi Arazisi İçin Masterplan Önerisi	62
Şekil 3. 11. Çarşı Mağazası, Bakırköy, 1981	64
Şekil 3. 12. Galleria AVM, İstanbul	65
Şekil 4. 1. Bursa Kent Meydanı AVM [111]	72
Şekil 4. 2. İlk Açıldığı Yıllarda Santral Garaj [87]	73
Şekil 4. 3. Bursa Santral Garaj Kent Meydanı Mimari ve Kentsel Planlama Proje Yarışması 1. Ödül [115]	74
Şekil 4. 4. Kent Meydanı AVM'nin Kent İçindeki Konumu [108]	75
Şekil 4. 5. Kent Meydanı AVM Doluluk-Boşluk Analizi	76
Şekil 4. 6. Kent Meydanı AVM Ulaşılabilirlik Analizi	77
Şekil 4. 7. Meydanda Masa Tenisi Turnuvası [107] ve Fotoğraf Sergisi Organizasyonu [112]	79
Şekil 4. 8. Meydanın Plan Şeması	80
Şekil 4. 9. Merdivenlerden Meydana Bakış (Kişisel Arşiv)	80
Şekil 4. 10. Kent Meydanı AVM Kesiti	81
Şekil 4. 11. Meydandaki Kent Mobilyaları (Kişisel Arşiv)	82
Şekil 4. 12. Bursa Kent Meydanı Yeşil ve Su Ögeleri Analizi	83
Şekil 4. 13. Meydan İstanbul AVM Hava Fotoğrafi [113]	84
Şekil 4. 14. Vaziyet Planı [110]	85
Şekil 4. 15. Meydan İstanbul AVM İlk Açıldığı Yıllar [110] ve Güncel Durum (Kişisel Arşiv)	86
Şekil 4. 16. Meydan İstanbul AVM Konumu ve Bağlantıları [114]	87
Şekil 4. 17. Meydan İstanbul AVM Doluluk-Boşluk Analizi	88
Şekil 4. 18. Meydan İstanbul AVM Ulaşılabilirlik Analizi	89
Şekil 4. 19. Meydan İstanbul AVM Güvenlikli Giriş Kapısı (Kişisel Arşiv)	90
Şekil 4. 20. Basamaklardan Meydan Bakış (Kişisel Arşiv)	91
Şekil 4. 21. Meydan İstanbul AVM Planı ve Kesiti	92
Şekil 4. 22. Meydan İstanbul AVM'de Bulunan Kent Mobilyaları (Kişisel Arşiv)	94
Şekil 4.23. Meydan İstanbul AVM Yeşil Ögesi Analizi	95

Şekil 4. 24. Zorlu Center Hava Fotoğrafi [109]	96
Şekil 4. 25. Zorlu Center'ın Kent İçindeki Konumu [108]	97
Şekil 4. 26. Zorlu Center Doluluk-Boşluk Analizi	98
Şekil 4. 29. Vaziyet Planı [109]	101
Şekil 4. 30. Zorlu Center Plan ve Kesiti	102
Şekil 4. 31. Terastan Meydan Girişine Bakış (Kişisel Arşiv)	103
Şekil 4. 32. Meydanda Kullanılan Kent Mobilyaları (Kişisel Arşiv)	104

KISALTMALAR

Kısaltmalar	Açıklama
AVM	Alışveriş Merkezi
PPS	Project for Public Spaces
ULI	Urban Land Institute
FOA	Foreign Office Architects
MİA	Merkezi İş Alanı

1. GİRİŞ

Ticaretin kamusal alanla ve meydanla kurduğu ilişki tarihin erken dönemlerine kadar dayanmaktadır. Agora'dan başlayan bu ilişki, Ortaçağda meydan ve ticaret noktasından bakıldığında en iyi dönemlerini yaşamıştır. Endüstri Devrimi ile birlikte çelik ve cam kullanılarak yapılan pazar alanları ve üstü kapalı bir sokak olan pasajlarla birlikte alışveriş yoğunluğu kapalı alanlara doğru kaymaya başlamıştır. Endüstri devrimiyle birlikte gelişen üretim ve buna paralel olarak tüketim anlayışının sonucunda kapalı alışveriş mekânları; departman mağazaları, süpermarketler ve son olarak günümüzde “yaşam merkezi” olarak da adlandırılan alışveriş merkezlerine evrilmiştir.

Birçok farklı mağazanın ve ayrıca çeşitli aktivitelere ev sahipliği yapan alışveriş merkezlerinin ortaya çıkması meydanlardaki ticaret aktivitesini etkilemiş, insanların meydanlardan çekilmesini hızlandıran sebeplerden birisi olmuştur. Diğer sebepler ise modern dönemdeki şehir planlanma anlayışında; meydanlara gerekli önemin verilmemesi ve araçların kentsel mekâna çıkması ile meydanların araçlar için kavşak durumuna gelmesi olarak gösterilmiştir. Ancak bu gelişmeler insanların bir araya gelme, sosyalleşme gibi ihtiyaçlarının fark edilmesine sebep olmuş, bu ihtiyaçları karşılayan kamusal mekânlar olan meydanlar tekrar mimarların ve plancuların gündemine gelmiştir.

Günümüzde hem kente yeni bir kamusal alan kazandırmak, yapılan yapının niteliğini ve buna bağlı olarak kullanımı arttırmak, yapıyı vurgulamak gibi nedenlerle yapılarla birlikte yapının özel mülkiyeti içinde kamusal alanlar tasarlanmaktadır. Alışveriş merkezlerinde de benzer amaçlarla bu tarz kamusal alanlar oluşturulmaktadır.

Gruen'in 1954'de tasarladığı Amerika'da kamusal mekân oluşturmak amacıyla yola çıkılan ilk alışveriş merkezi olan Northland Center yapısından sonra, alışveriş merkezleri iç mekânda kontrollü iklim ve konfor koşullarını sağlayan kapalı özel mekânlara dönüşmüştür. Günümüzde ise AVM'lerin çoğalması, internette alışveriş imkânları gibi sebepler AVM'lerin yeterince müşteri çekememesine ve kapanmasına

neden olmaktadır. Bu durum yatırımcıları ve mimarları AVM tasarımlarında yeni arayışlara yöneltmiştir. Son zamanlarda Türkiye’de ve dünyada yapılan projelere bakıldığında, kamusallığın hedeflendiği ve özgün kent dokusuna uyan ve mevcut kent dokusuna doğrudan erişim sağlayarak bütünleşen bir tasarım kurgusunun öne çıkmaya başladığı görülmektedir.

1.1. Çalışmanın Amacı

Alışveriş merkezleri ilk defa Amerika’da ortaya çıktıktan sonra tüm dünyada hızla yayılmış ve tüketim kültürünün önemli bir parçası olmuştur. Türkiye’de 1980’lerin sonlarında tanıtılan bu yapı türünün ilk örneği İstanbul’da inşa edilen Galleria AVM’dir. Galleria’dan sonra AVM sayısı Türkiye’de de hızlı bir artış göstermiştir. Günümüzde ise bu hız yavaşlamış özellikle İstanbul’da bulunan AVM’lerin bir kısmı kapanmış ya da işlev değiştirmeye başlamıştır.

Bazı AVM’ler kapanmaya yüz tutarken bazı AVM’ler popülaritesini yitirmemiş olup, önemli doluluk oranları ve gündelik ziyaretçi sayısı ile dikkat çekmeye devam etmektedir. Bu AVM’lerin müşterisine alışveriş dışında aktiviteler yapmaya imkân verdiği, farklı bir deneyim sunduğu ya da farklı bir konsept ile tasarlandığı görülmektedir. Özellikle Türkiye’de müşterisini alışıl gelmiş herhangi bir kentsel mekândaymış gibi hissettirmeyi amaçlayan alışveriş merkezleri inşa edilmiştir.

Son dönemde kentsel mekân kurgusuyla yapılmış alışveriş merkezleri arasında da farklı bir tür oluştuğu söylenebilir. Bu alışveriş merkezlerinin en önemli farkı ‘meydan’ kurgusu olması ve kent meydanı olma iddiasında bulunmasıdır. Bu alışveriş merkezlerinin kendi bünyesinde açık bir meydanı bulunmaktadır ve yapılar bu meydanın etrafında tasarlanmıştır ve mağazalar çoğunlukla meydana açılmaktadır. Bu çalışma ile AVM bünyesinde kent meydanı olma iddiasıyla tasarlanmış AVM meydanlarının bu iddiasını ne ölçüde gerçekleştirebildiklerini araştırmak amaçlanmıştır. Bu amaçla kentsel mekân ve meydanlarda bulunması gereken nitelikler çok yönlü bir bakış açısıyla ele alınarak, araştırma alanları kamusalılık, fiziksel özellikler ve aktiviteler yönünden değerlendirilmektedir.

1.2. Çalışmanın Kapsamı

Bu tez çalışması beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde tezin amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanarak konuya giriş yapılmıştır. Kentsel mekân başlıklı ikinci bölümde kentsel mekân, kamusal mekân ve meydan kavramları ayrıntılı bir biçimde açıklanmıştır. Meydanın tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ile günümüzdeki meydanların ortaya çıkış süreci, geçmişteki ve günümüzdeki meydanların kullanım biçimi ile ilgili bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde ise ticaretin tarihi süreçte kentsel mekândan kapalı mekânlara geçiş sürecinden bahsedilmiştir. Bu bölümde kent meydanı ile ticaretin tarih boyunca nasıl iç içe olduğu görülebilmektedir. Alışveriş merkezi kavramı, dünyada ve Türkiye’de alışveriş merkezlerinin nasıl ortaya çıktığı üçüncü bölümde aktarılmıştır. Dördüncü bölümde alan araştırması yapılmıştır. İlk olarak alan araştırmasının yöntemi, araştırma kriterleri bu bölümde ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Türkiye’den seçilen üç alışveriş merkeziyle birlikte tasarlanan meydanlar araştırma kriterlerine göre incelenmiştir. Son bölümde ise literatürden elde edilen bilgiler ve yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar değerlendirilerek tez çalışması sonuçlandırılmıştır.

1.3. Çalışmanın Yöntemi

Alışveriş merkezlerinde kentsel mekân kurgusu günümüzde sıklıkla rastlanmaktadır. Çalışma kapsamında alışveriş merkezleri bünyesinde tasarlanan meydanlara odaklanılmıştır. İncelemeler sadece kentsel mekân özelliği taşıması hedeflenen meydanlarla sınırlı tutulmuş, meydanı çevreleyen alışveriş merkezi yapılarının iç mekânları incelemeye dahil edilmemiştir.

Araştırmanın kavramsal altyapısı için, alışveriş merkezi, kamusal mekân ve meydan kavramları; konunun birincil kaynaklarını oluşturan kitaplar ve makalelerden taranmış, konuyla ilgili yapılan doktora ve yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır. Seçilen alanlarla ilgili bilgilere ulaşmak için basında çıkan haberlerden ve internet kaynaklarından yararlanılmıştır.

Alan araştırması için Türkiye’den üç farklı yapı seçilmiştir. Bu yapıların bünyesindeki meydanların kentsel mekân özelliklerinin incelenmesi için konuyla ilgili çalışmalar taranarak 3 ana başlıkta inceleme kriterleri oluşturulmuştur. Seçilen yapılar ve çevresi yerinde gözlemlenerek, aşağıdaki kriterlere göre değerlendirme yapılmıştır :

1-Kamusallık

- Ulaşılabilirlik
- Kamuya açık olma
- Çevreyle Etkileşim
- Çeşitlilik

2-Meydanın Fiziksel Özellikleri

- Mekânı sınırlayan elemanlar
- Algılanabilir büyüklük
- Kapalılık
- Düğüm noktası olma
- Kent mobilyaları

3-Aktiviteler

- Zorunlu aktiviteler
- İsteğe bağlı aktiviteler
- Sosyal Aktiviteler

1.4. Literatür Taraması

Bu tez çalışması kapsamında, meydan ve alışveriş merkezi olmak üzere iki temel kavram üzerinde durulmuş, bu iki kavramın tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve birbiri ile ilişkisinden yola çıkılarak araştırma yöntemi oluşturulmuştur.

Krier, R., 1979, “Urban Space” adlı kentsel mekânla ilgili temel kaynaklardan birisi olarak kabul edilmektedir. Kentsel mekânı sokak ve meydan olarak tanımlayan Krier, kentsel mekânın formu, meydanların sokaklarla bağlanma şekilleri ile ilgili çalışmalar yapmıştır.

Trancik, R., 1986, “Finding Lost Spaces: Theories of Urban Design” adlı kitabında günümüz kentsel planlama anlayışla ortaya çıkan kayıp kentsel mekânlar üzerinde durmaktadır. Kentsel mekânı sert mekânlar ve yumuşak mekânlar olarak sınıflandıran Trancik, özellikle sert mekânlar olan meydanlar ve sokakları şekil-zemin ilişkisini tarihi meydanlar ve modern dönemde yapılmış meydanlar üzerinden sorgulamıştır.

Sennett, R., 2002, “Ten ve Taş Batı Uygarlığında Beden ve Şehir” adlı eserde Antik Yunan’dan başlayarak modern döneme kadar olan süreçte kentlerin mimari yapısı ve sosyal hayat ile ilgili önemli bilgilere yer verilmektedir.

Zucker, P., 1959, “Town and Square from the Agora to the Village Green” adlı kitabında tarihsel süreç içerisinde meydan kavramını incelemiş ve biçimsel özelliklerine göre meydanları sınıflandırmıştır.

Gökgür, P., 2008, “Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri” adlı kitabında kamusal alanlar tanımlanarak, kamusal alanların temel nitelikleri, kentle ve kent kimliğiyle ilişkisi tanımlanmış ve kamusal alanların düzenlenmesiyle ilgili öneriler yapılmıştır.

Erdönmez, E., ve Çelik, F., 2016, “Kentsel Mekânda Kamusal Alan İlişkileri” adlı makalesinde meydanın tipolojisi, temel özellikleri ve kalite parametreleri ile ilgili temel kaynaklardan yararlanılarak bir yöntem oluşturulmuş ve bu yönetime göre Beşiktaş 75. Yıl Meydanı’nı değerlendirilmiştir.

İnceoğlu, M., 2007, “Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi” adlı doktora tezinde, mekân ve kentsel mekân kavramlarıyla ilgili yapılmış çalışmalar taranarak, farklı yönlerden bu kavramları inceleyen araştırmalara yer verilmiştir. İstanbul’da bulunan meydanlar kalite parametreleri kullanılarak irdelenmiştir.

Gehl, J., 1987, “Life Between Building” adlı kitabında kentsel mekânın aktif bir şekilde kullanılabilmesi için mekândaki aktivitelerin önemine dikkat çekmiştir. Aktiviteleri zorunlu, isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler olarak gruplandıran Gehl’in metodolojisinden araştırma yönteminin kurgulanmasında yararlanılmıştır.

Montgomery, J., 1998, “Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design” adlı çalışmasında kentsel mekânların yaşayan mekânlar olabilmesi için gerekli olan kriterler üzerinde durmuştur.

Gruen, V., ve Smith L., 1960, “Shopping Towns USA” adlı eser alışveriş merkezi tasarım kriterleri ve yapılmış olan ilk alışveriş merkezlerinin planlaması ile ilgili bilgi vermektedir. Kitapta alışveriş merkezi yapı türünü ilk ortaya atan ve Amerika’da uygulayan mimar Victor Gruen’in önemli alışveriş merkezi yapıları planları ve fotoğraflarıyla birlikte ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır.

Yurdadön Aslan, P., 2012, “Söylem ve Deneyimde Kamusal Mekânın Dönüşümü: Bursa Kent Meydanı Örneği” adlı yüksek lisans tezinde Bursa ilinin kentsel yapısı, önemli kamusal alanları incelenmiştir. Bu çalışmanın araştırma alanlarından birisi olan Bursa Kent Meydanı AVM projesinin yapım süreci ve alanın otogardan AVM’ye dönüşüm süreciyle ilgili önemli bilgilere yer verilmiştir.

Aysev Deneç, E., 2013, “Kentsel Mekân Üretim Sürecinde Mimarın Rolü: İstanbul Örneği” adlı doktora tezinde farklı türdeki proje süreçlerinde mimarın rolünü irdelenmektedir. Zorlu Center’in mimarı ile yapılan röportajlardan ve proje süreciyle ilgili verilerden bu tez çalışmasında yararlanılmıştır.

2. MEYDAN

Etrafında bulunan binaların cepheleriyle sınırlandırılan, geometrik kurgusu açık ve net olarak algılanabilen alanlar kentsel mekânlardır. Kentsel mekânlar, ulaşılabilir, açık havada hareketi engellemeyen, kamusal, yarı kamusal ve özel zonları bulunan mekânlardır [1]. Meydanlar da kent içinde iyi bir kamusal mekân oluşturmak için en sık başvurulan formlardan biridir.

Doğal veya yapılaşmış olan, halkın rahatlıkla erişim sağlayabildiği her türlü çevre, kentsel mekân olarak nitelendirilmektedir. Tüm caddeler, diğer yollar, meydanlar, konut yerleşimlerinin bulunduğu mekânlar, vatandaşların kullanabildiği ticari ya da kamusal kullanıma sahip parklar, açık mekânlar ve en azından gündüz vakitlerinde halkın kamusal ya da özel mekânlara kısıtlama olmaksızın girebildiği yerler kentsel mekânlardır. [2]

Oktay kentsel mekânı şu şekilde tanımlamıştır: “Kentsel mekân öz anlamı ile kentin binalarla tanımlanan fakat binaların dışında kalan bölümleridir. Temelde varoluşsal mekânın somutlaşmış şekli olan mimari mekânla doğrudan ilişkilidir. Geçmişte kentsel mekân ve mimari mekân, aralarındaki süreklilik nedeniyle aynı anlamda mekânlar olmasına karşın, modernizm ile birlikte mimari mekân yapısal ve algısal olarak yalıtıma uğramış ve birbirinden bağımsız binaların mekânı karakterine bürünmüştür. Bu bağımsız binalara gösterilen ilgiye karşın binalar arasında kalan mekânların nitelik ve organizasyonu büyük ölçüde şansa bırakılmış, sonuçta kent mekânları planlamadan arda kalan mekânlar olarak bırakılmıştır.” [3]

Kentler genel olarak yapılar ve yapıların arasındaki boşluklardan oluşur. Kentler, kentsel çevreyi oluşturan yapıların oluşturduğu pozitif ögeler ile yapılar arasında kalan negatif ögeler olarak ayrılmıştır. Yapıların arasında kalan negatif ögeler kentsel mekân olarak adlandırılmaktadır. Krier, estetik olarak değerlendirilmediği takdirde bütün dış mekânların kentsel mekân olarak isimlendirilebileceğini belirtmiştir. Çeşitli cephelerle geometrik olarak sınırlandırılmış, geometrik karakteristiği okunabilen ve estetik kalitesi bilinçli olarak algılanabilen dış mekânlar kentsel mekânlardır [1]. Spreiregen’de kentsel mekân algısıyla ilgili Krier’le benzer bir görüş belirtmiştir:

“Bizim bilinçli olarak dış mekânı kentsel mekân olarak algılamamızın sebebi (algılamamıza izin veren şey), onun geometrik özellikleri ve estetik niteliklerinin açık görünebilirliği/okunabilirliğidir sadece.” [4]

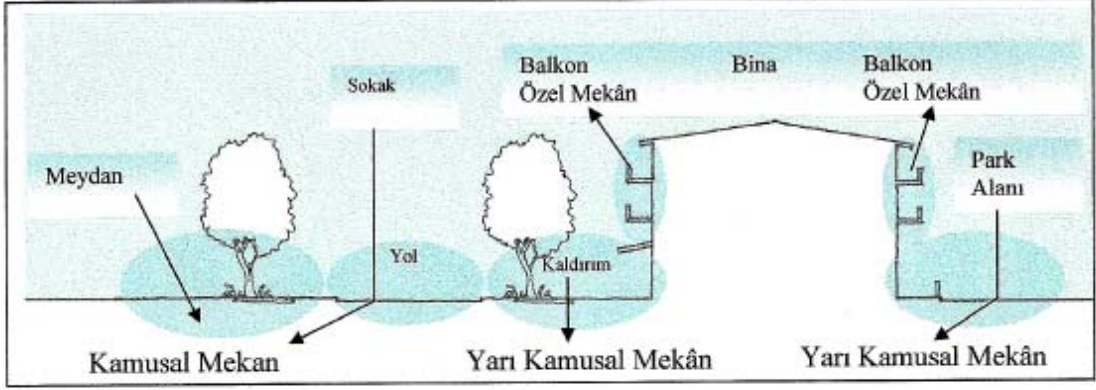
Krier, kentsel mekânı sokak ve meydan olarak iki ana ögeye ayırmıştır. Trancik ise yaptığı tanımlamada kentsel mekânın meydan ve sokak dışındaki örneklerine de yer vermiştir. Trancik, kentsel mekânı sert mekân ve yumuşak mekân olmak üzere ikiye ayırmıştır. Meydanlar ve sokaklar Trancik’in sert mekân ögesini oluşturmaktadır. Sert mekân, asıl işlevi sosyal aktiviteler için önemli toplanma alanları oluşturan ve sınırları mimari duvarlar tarafından tanımlanan mekânlardır. Yumuşak mekânlar ise doğal çevrenin hakim olduğu, yapılı çevreden uzaklaşıldığını hissettiren ve rekreasyon imkânı sağlayan kent içinde bulunan parklar, bahçeler ve lineer yeşil bantlar gibi mekânlardır. Bu mekânlar kentsel çevrenin sertliğine karşıtlık oluşturmaktadır. Yumuşak mekânlar kentin dışında da bulunabilir. [5]

Kentsel mekân, mekânın üç boyutlu yapısını tanımlayan en, boy ve yüksekliğin dışında, kentliler tarafından kullanılması, yararlanılması ve bütün kentsel olaylar için zemin oluşturması ile anlam kazanmaktadır. Bu bağlamda kentteki boşluklar kentsel alan olarak tanımlanırken, kent meydanları ise kentsel mekân olarak ifade edilmektedir [6].

Kentsel mekânlar insanların bir araya gelmelerine, sosyalleşmelerine olanak veren aynı zamanda da kamusal mesajların verildiği, fikir paylaşımlarının yapıldığı yerlerdir. Toplumun kaynaşması için kamusal mekânların önemi oldukça fazladır. Bu mekânların kaybolması ya da yok olması toplumsal birlikteliği olumsuz etkileyebilecek, insanların birbirleriyle olan ilişkilerini azaltarak birbirlerinden uzaklaşmalarına sebep olabilecektir.

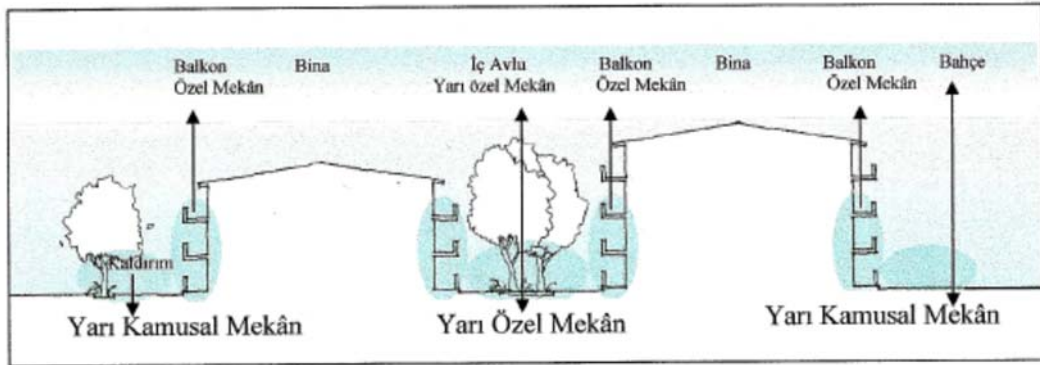
İnceoğlu’nun Gehl’den aktardığına göre, Gehl neredeyse kentteki bütün açık mekânlar, alışveriş/mağaza bölgelerin, ABD’deki pasajlar ve trafiğe kapalı ağaçlıklı çarşı mekânları kentsel mekân olarak tanımlanmıştır. Gehl, bu bağlamda kentsel mekânı dört tip üzerinden tanımlamıştır [2]: (Şekil 2.1, 2.2)

1. Kamusal mekân
2. Yarı kamusal mekân
3. Yarı özel mekân
4. Özel mekân

Şekil 2. 1. Kamusal - Yarı Kamusal Mekan [2]

Yarı kamusal mekânlar, yönetim birimi tarafından denetlenen mekânlardır. Bu mekânların kullanımları ve insan eylemleri mekânın idaresinin kontrolündedir. Bazı çocuk oyun mekânları, alışveriş merkezleri, plaza giriş mekânları vb. alanları kapsamaktadır. İdare tarafından denetim altında olan bazı meydanlar ve sokaklarda bu kapsama girmektedir [2].

Şekil 2. 2. Yarı Kamusal - Yarı Özel Mekan [2]

Yarı özel kamusal mekânlar (Şekil 2.2), çoğunlukla öze mülklerdeki açık mekânlardır. Kişilerin veya organizasyonların sahip olduğu, halkın belirli bir gerekçeye dayandırarak girebileceği ve kullanabileceği mekânlardır. Konutların veya binaların önünde bulunan bahçeler yarı özel kamusal mekânlar olarak değerlendirilebilir. Bu tür mekânlar “savunulabilir mekân” (defensible space) olarak da adlandırılmaktadır [2].

Özel mekânlar, özel faaliyetlerin yapılabildiği belirli bir kişiye ya da kuruma ait açık mekânlardır. Bu mekânlara halkın girişi çok kısıtlıdır. Bina ya da konut iç avlularını, bahçeleri, parklarını ve servis mekânları bu bağlamda değerlendirilmektedir [2].

2.1. Kamusal Mekân

“Kamu” kelimesi İngilizcede ilk olarak “toplumun ortak çıkarı” anlamında kullanılmıştır. Daha sonra ise bu kullanıma “genel gözleme açık ve ortada olan” anlamı da eklenmiştir.

“Kamu” ve “özel” kelimelerinin bugünkü kullanıma benzer biçimde karşıt anlamlı kullanımı ise 17. yy sonlarında görülmeye başlanmıştır: “Kamusal” kelimesi herkesin denetimine açık olan anlamına gelirken, “özel” kelimesi, kişinin ailesi ve arkadaşları ile sınırlanan mahfuz bir yaşam bölgesini tanımlar [7].

Kamusal alan kavramının çok sayıda farklı düşünür tarafından tanımı yapılmıştır. İlk olarak Habermas “özel şahısların, kendilerini ilgilendiren ortak bir mesele etrafında akıl yürüttükleri, rasyonel bir tartışma içine girdikleri ve bu tartışmanın neticesinde o mesele hakkında ortak kanaati, kamuoyunu oluşturdukları araç, süreç ve mekânların tanımlandığı alan” olarak tanımlamıştır [8].

Özbek kamusal alanı hem demokratik ilke olarak, hem de mekânsal bir kavram olarak yorumlamıştır. Demokratik ilke olarak kamusal alan: “Yurttaşların ortak meselelerini, eşit ve özgür katılımı (söz, irade ve eylemle) halletmeye çalıştığı yerdir. O yüzden bir toplumda var olan kamusal alanın genişliğini ve sınırlarını; düşünce, ifade, bilgiye erişme, tartışma, toplanma, örgütlenme ve tanınma özgürlüklerinin gelişmişliği ve ayırt etmeksizin herkesi kapsayıcılığı (eşitlik, çokluk ve farklılık) belirler.” Mekânsal

bir kavram olarak ise: “Toplumsal yaşantımız içinde fikirlerin, ifadelerin ve tecrübenin üretildiği, açığa çıktığı, paylaşıldığı, dolanıp yayıldığı ve müzakere edildiği toplumsal alanlar kamusal mekânlardır.” [9]

Sennett’e göre kamusal alan meydan, cadde gibi somut alanlardan oluşan maddi bir alandır. Demokrasinin taşıyıcısı, kentin kalbi, yurttaşlık hislerinin, anılarının yer aldığı kentin ruhu, kentin ambiyansıdır. Bu alanlar fiziki, sosyal ve sembolik olarak kenti dönüştürmek, yeniden biçimlendirmek için birer araçtır [10].

Gökgür’ün Weber’den aktardığına göre kamusal alan; farklı sosyal sınıflardan, ırklardan ve etnik yapılardan insanların karşılaştığı yerlerdir. Bu durumda karşılıklı ilişkilerin, zıtlıkların ve müzakerelerin olduğu alanlar kamusal alan olarak ifade edilmektedir [11].

Mimarlıkta “kamusal alan” ve “kamusal mekân” kavramları önemli bir yere sahip olsa da kesin sınırlarla birbirinden ayıramamakta ve birbirine karışmaktadır. Alan; mimarlıkta yer/boşluk anlamında kullanılsa da “kamusal alan” sadece mekânı karşılayan yer, boşluk ya da mekânsal bir tanım ifade etmez [12].

Ali Akay heykeller üzerinden yaptığı tartışmada kamusal alan ve kamusal mekân kavramına şu şekilde açıklık getiriyor: “Sanatçının toplum için yaptığı bir heykel kamusal alana yerleştiriliyor. Kamusal alanın çok "perspektifli" bir tartışma alanı olarak var olması, heykelin orda olma sebebinin toplum tarafından sorgulanmasını da beraberinde getiriyor. Bahsedilen sanat eserinin bir kamusal mekân olarak müzede sergilenmesi ise toplumun "heykelin neden orda var olduğu" sorusunu sorma ihtimalini içten içe azaltıyor. Kamusal mekân, mekânın kendine has eylemlerini gerçekleştirebileceği mekân tipi olarak var olurken, kamusal alan "devletin" değil halkın alanıdır. Kısacası kamusal alan herkesin alanıdır. Kamusal alanda var olanlar herkesi ilgilendirir ve herkes tarafından sahiplenilir.” [13]

Kamusal mekân, kamusal aktiviteyi barındırır, toplumsal yaşantıyı besler ve yönlendirir. İnsanlar en eski çağlardan beri birbirleriyle etkileşim kurabilecekleri mekânlara ihtiyaç duymuşlardır. Antik çağlarda insanlar kamusal dış mekânlarda bir araya gelmişlerdir. Günümüzde ise küreselleşme, kapitalizm ve tüketimin de kent yaşantısına etkisiyle beraber kamusal hayat daha çok iç mekânlara doğru kaymıştır [14].

Kamusal mekân, toplumlara ve topluluklara bağlı olarak farklı ölçeklerde karşımıza çıkar. Kamusal mekân yumuşaktır ve şartlara göre şekillenir. Dünyada bulunan tüm insanları içine alabilecek mekânlara, dünya yüzeyinde gözenekli bir sünger oluşturur. Kamusal mekânlara bu süngerin emdiği su gibidir. Farklı miktarlarda bu gözeneklere girer veya çıkarlar. Kamusal mekânlara, alışveriş merkezleri, plazalar ve atriumlar ölçeğinde tanımlanabilir. Kamusal mekânlara açık ya da kapalı olabilir. Bazılarına ulaşım kontrol altına alınmıştır, bazılarında ise kontrol yoktur. Kamusal mekânlara özel girişimler veya kamu kuruluşları tarafından kurulmuştur. Bu mekânlara duruma göre kamu tarafından veya özel girişimler tarafından yönetilir. İnsanların bireysel aktiviteler ya da grup aktiviteleri için gittikleri, günlük ihtiyaçlar için veya toplumsal amaçlarla eylemde buldukları, bulundurduğu donatılarla insanların eylem yapmalarına olanak veren mekânlara olmaları ve kamunun kullanımına açık mekânlara olmaları bu mekânlara ortak yönleridir [15].

Kamusal mekâna kullanıcılar fiziksel bağlantı yollarıyla ulaşım sağlarlar. Mekâna farklı yollardan ve kolay bir şekilde ulaşılabilmesi, mekânın kullanımını ve yoğunluğunu arttıran en önemli hususlardan biridir [14].

Lynch, iyi bir kent formunun ‘ulaşılabilir’ olması gerektiğini ifade etmiştir. İyi bir kent formu günün her saati ve her mevsimde insanların birbirlerine, aktivitelere, servislere, bilgiye ve mekânlara ulaşılmasını sağlamalıdır [16]. Gökür’de bu görüşü desteklemiştir: “Kamusal alanlar öncelikle hareketlilik ve erişimin var olduğu alanlardır. Bu alanlar yayaların hizmetlere ve donatılara erişimini sağlayan, yönlenme, alışveriş, bekleme, toplanma, dağılma gibi eylemlerini gerçekleştirdiği hareket alanlarıdır. Ayrıca taşıtların da yer aldığı ve insanların bu yolla da erişimlerinin sağlandığı ortak alanlardır.” [11].

Kamusal mekânlarda aranan temel gereksinim kamuya açık olma koşuludur. “Kamusal mekân, herkesin, her kentlinin tartışmasız girebildiği, serbestçe hareket ettiği, kamuya ait mekânlardır.” [6] Kamusal kullanıma açık mekânlar kimsenin özel sahipliğinde bulunmayan, herkese eşit haklarla kullanım olanağı sunan mekânlardır. Eşit haklarla ve sorumluluklarla paylaşılan bir alan olduğu için demokratik bir ortamı tarif eder.

Kamusal mekânları yarı özel ve yarı kamusal mekânlardan ayıran en önemli özellik bireysel denetim altında olmamasıdır. Kent meydanları gibi kamusal alanlar, bireysel denetim altında olmamasına rağmen ve demokratik mekânlar olarak nitelendirilmesine rağmen, otoritenin denetiminde olan ve toplumun kendi kendini denetlediği mekânlardır. Bu mekânlarda otoriteye karşı yapılacak olan etkinliklere ve eylemlere otorite tarafından izin verilmediği engellendiği görülmektedir.

Kamusal mekânlar toplumsallaşma ve sosyalleşme alanlarıdır. İnsanlar kamusal mekânlarda etrafı, diğer insanları izleyerek, diğer insanlara danışarak, yer sorarak, bir satıcı ile pazarlık ederek, bir gösteriyi izleyerek ya da gösteriye dahil olarak vb. çevreyle etkileşim halinde olurlar. Çevreyle etkileşim aktif ve pasif etkileşim olarak incelenmektedir. Bir yerde oturup dinlenme, etrafı gelen geçen insanları izleme gibi eylemler çevreyle pasif etkileşim halinde olmaktır. İnsanların sıklıkla tercih ettiği bir etkileşim şeklidir. Meydanlarda ya da sokaklarda bulunan kafeler bu etkileşimi sağlamak amacıyla dışarıya taşmışlardır. Birçok kafede oturma birimleri direkt sokağa dönük şekilde yerleştirilmektedir. Kentsel mekânlarda ise farklı kotlarda platformlar,

banklar ya da basamaklar ile etrafı yukarıdan izleyebilmek amacıyla düzenlemeler yapılmaktadır. Çevre ile aktif etkileşim ise kullanıcıların çevreyi aktif olarak algılaması, incelemesi, mekândaki etkinliklere katılması ve bu mekânda bulunan insanlarla iletişime geçmesi ile kurulmaktadır. Kamusal mekânların aktif olarak kullanılmasını sağlamak amacıyla bu mekânlarda, kültürel faaliyetler, konserler vb. etkinlikler düzenlenmektedir. Bu gibi etkinlikler insanları kamusal mekânlara çeken önemli unsurlardandır. Çevre ile etkileşim, sadece etkinliklere katılmakla sınırlanmamaktadır. Bir pazar yerinde alıcıların satıcılarla yaptığı pazarlıklar, satıcıların ürünlerini satmak için bağrımları gibi eylemlerde insanların birbirleriyle aktif olarak etkileşim kurmasını sağlamaktadır [17].

Kamusal mekânların kullanıcıların bireysel ve toplumsal ihtiyaçlarını karşılayabilecek nitelikte olmalıdır. Özellikle meydanların aktif kullanılan bir mekân olması için kullanım çeşitliliği barındırması gerekmektedir. Krier, meydanın işlevlerini şu şekilde özetlemiştir: “Özellikle ticarî aktiviteler, örneğin pazar olarak, fakat hepsinin üzerinde kültürel doğası olan aktiviteler. Kamu toplanma alanları (community halls), idarî merkezler, gençlik merkezleri, kütüphaneler, tiyatrolar, barlar, kafeler gibi müesseseler meydan etrafında yer almalıdır. Ve mümkün ise kentsel hayat gerektiriyor ise bunlar yirmi dört saat bu ihtiyacı karşılar halde olmalıdır.” [1].

Kamusal mekânların kalite parametrelerinde kullanım tipolojisi çeşitliliği yanında, kullanıcının da çeşitliliği önemli bir kriterdir. Kamusal mekân her yaştan insanın mekânı kullanımına olanak vermelidir.

2.2. Kentsel Kamusal Mekân

Kamusal mekân tanım itibarıyla toplumun tüm bireylerinin ulaşabildiği açık ve kapalı mekânları kapsamaktadır. Kentsel kamusal alanlar ise kent ve toplum yaşamının geçmesi, çeşitli aktivitelere ev sahipliği yapması, kent kimliğine katkısı, iktidarın kentsel kamusal mekân üzerindeki etkinliği gibi nedenlerle diğer kamusal mekânlardan ayrılmaktadır. Bu mekânlar insanların bir araya gelebilmesi, birbirleriyle etkileşime geçebilmesi ve mekânda gerçekleşecek aktiviteler için fiziki olanakları sağlaması gerekmektedir. Bu olanakları sağlayabilen kentsel mekânın iki ana ögesi

sokaklar ve meydanlardır. Sokaklar ve özellikle de meydanlar tüm tarih boyunca kamusal yaşantıyı kontrol etmek isteyen, şekillendirmeye çalışan iktidarın özel ilgi alanı olmuştur.

Meydan ve sokak gibi kentsel mekânlar kent için önemli aktivite mekânlarını oluşturmaktadır. Kentsel mekânlardaki aktiviteler mekânın kullanımını desteklemektedir. Aktivite çeşitliliği, mekânın yaşamasındaki önemli bir etkidir. Kentsel mekânlarla ilgili çalışmalar yapan bir organizasyon olan Project for Public Space'e (PPS) göre başarılı mekânda bulunması gereken kriterlerden bir tanesi mekândaki aktivitelerdir. Gehl, kamusal mekânda üç farklı aktivite tipi olduğunu belirtmiştir: Gerekli aktiviteler, isteğe bağlı (optional) aktiviteler ve sosyal aktiviteler. İsteğe bağlı aktiviteler ve sosyal aktiviteler kentsel mekânların kalite analizinde kullanılan önemli bir ölçüttür. Yüksek kaliteli kentler insanlara sadece zorunlu aktiviteleri değil yapmaktan hoşlandıkları rekreasyonel ve sosyal aktiviteler için de olanak sağlar [18]. Gerekli aktiviteler günlük ihtiyaçları karşılamak amacıyla yapılan aktivitelerdir. Fiziksel çevreyle olan ilişkisi en az olan aktivite türüdür. Okula, işe, bankaya, market alışverişine gitme gibi günlük gereksinimleri kapsamaktadır. İsteğe bağlı aktiviteler için iyi tasarlanmış, konforlu, rahat ve kullanışlı alanlara gerekmektedir. Dolayısıyla fiziksel çevreye bağımlılığı yüksek bir aktivite türüdür. Oturma, dinlenme, güneşlenme, açık havada kitap okuma, yemek yeme, spor yapma gibi aktiviteler kullanıcının kentsel mekânda isteğe bağlı olarak yaptıkları aktivitelerdendir. Gehl sosyal aktiviteleri kamusal alanda bulunan diğer insanların varlığına bağlı olan bütün aktiviteler olarak tanımlamıştır. İnsanlarla etkileşim kurma, tanışma, konuşma gibi aktiviteler sosyal aktivitelerdir. İsteğe bağlı aktiviteler kullanıcıların kentsel mekânda daha uzun süre kalmasını sağlamaktadır. İnsanların kentsel mekânda daha uzun zaman geçirmesi diğer insanlarla sosyal bir etkileşime girmesine olanak sağlamaktadır. Dolayısıyla isteğe bağlı aktiviteler, sosyal aktivitelerin daha çok yapılmasına katkı sağlamaktadır [19].

Kentsel mekânların başarısı ile yapılan çalışmalarda aktivitenin önemli bir kriter olduğu görülmektedir. Montgomery'e göre başarılı bir kentsel mekân "aktivite, imge ve form" öğelerini barındırmalıdır. Aktivite, birbirinden farklı olmasına karşın aynı zamanda da birbiriyle ilişki olan canlılık ve çeşitlilik kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. Canlılık, farklı zamanlarda, gece ve gündüz mekânda bulunan kişi sayısını ifade etmektedir. Canlılığın oluşması ise mekândaki birincil kullanımın ve ekonomik aktivitelerin çeşitliliğine bağlıdır. Başarılı kentsel mekânların oluşması, mekândaki aktivitelerin birbirlerinden bağımsız olmamasına ve uyumlu bir şekilde karışmasına bağlıdır. İmge, mekânın kimliği ve nasıl algılandığı ile ilgilidir. Bir yerin imgesini, kişinin o mekânla ilgili hisleri ve izlenimleri oluşturmaktadır. Montgomery formu, kentsel mekânın biçimsel özellikleri yerine, sağlaması gereken fiziksel koşullar olarak açıklamıştır. Başarılı bir kentsel mekânın formu, gelişim yoğunluğu, kullanım çeşitliliği, farklı koşullara adapte olabilme, küçük işletmeler barındırma, insan ölçeği, geçirgenlik, iletişim, kamusal yaşam, hareketlilik, yeşil alan, işaret ögesi ve mimari stil gibi kriterleri sağlamalıdır [20].

2.2.1. Sokak

Sokak, meydan etrafındaki bütün boş alanlara konutların inşa edilmesiyle ve yerleşimin genişlemesiyle meydana gelmiştir. Sokaklar, arazinin dağılımı için bir sistem oluşturur ve özel parsellere erişim sağlar. Sokakların, daha büyük ve çekici mekânlar olan, ayrıca daha fazla zaman geçirilmek istenen meydanlara göre daha işlevsel bir karakteri vardır. Geçmişte sadece geçiş mekânı olarak düşünülmüş; insanın, atın ve at arabasının ölçeğine göre planlanmıştır. İnsanların geçişine ve aktivite yapmalarına uygunken, motorlu araç trafiği için uygun değildir. Nadiren kendi kendini idare edebilen izole bir alan olarak çalışır. Bu duruma tek bir sokaktan oluşan kasabalar örnek oluşturmaktadır. Sokaklar çoğunlukla bir ağın parçası olarak algılanmaktadır. Tarihi kasabalar, karmaşık bir düzen içinde ortaya çıkan çok çeşitli mekânsal ilişkilerle bu duruma benzerlikler barındırır [1].

Sokağı morfolojik olarak tanımlayan Rapoport'a göre sokaklar, bir yerleşke içinde yapılar arasında kalan, az ya da çok dar olan, dolaşım, bazen de başka aktiviteler için kullanılan lineer mekânlardır [21]. Moughtin ise sokak ile yolu birbirinden farklı olarak değerlendirmiştir. Yol farklı mekânlar arasındaki bağlantıyı sağlayan, taşıtların, at arabalarının, yayaların kullandığı, zaman zaman bir köprünün üstünden zaman zaman da bir peyzajın üzerinde bulunan iki boyutlu bir şerittir. Sokaklarda yollar gibi farklı mekânlar arasında ilişki kurma fonksiyonuna sahiptir. Ancak sokak, yol gibi iki boyutlu bir yüzey olmayıp, birbirine yakın binalarla sınırlandırılmış ve kapatılmış üç boyutlu bir mekândır [22].

Sokakların gelişimi insanların, hayvanların ulaşımı ve malların taşınması odaklı olsa da zamanla birçok aktivitenin yapıldığı mekânlar haline gelmiştir. Sosyal aktivitelere, yönetimsel ve dini toplantılara uygun mekânlar oluşturan sokaklar, taç giydirme törenlerine, geçit törenlerine, farklı kültürel etkinliklere ve politik gösterilere yıllarca ev sahipliği yapmıştır. Günümüzde de sokaklar bu şekilde kullanılmaya devam edilmektedir ve birçok festival sokaklarda kutlanmaktadır [23].

Sokaklar yaya ölçeğinde düzenlenmiş ve yapılandırılmış mekânlardır. Sokaklar genişletildiğinde cadde, bulvar vb. adlandırılırlar. Ancak bu durum sokağın adının, ruhunun ve beşeri boyuttaki alansal temel kimliğinin kaybolmasına sebep olur [11].

Gökgür'e göre tüm kentleri oluşturan sokaklar üç temel bileşenden oluşmaktadır: İki cephe, yatay alan ve gökyüzüne açılış. Özellikle gökyüzüne açılış bileşeninin sokak yaşamı ve sokak işlevindeki önemi büyüktür. "Koridor sokaklarda", üstü kapalı olan ve sokak olarak adlandırılan ticaret galerilerinde gökyüzüne açılış durumu bulunmamaktadır [11].

Sokaklar kentin kimliği ile ilgili birçok bilginin alınabileceği mekânlardır. Sokaklar ve kaldırımlar birbirini tamamlayan ayrılmaz bir bütünü sergilemektedir. Sokakların aktif yaşama dahil olduğu bir kentte, sokağın kullanıcıya sağladığı konfor kentin kimliğine de örnek teşkil etmektedir. Jacobs'a göre bir kentteki sokaklar her zaman aktif tutulursa, o bölgede yaşayan ve çalışan insanlar tarafından sadece geçiş noktaları

olarak kalmayacak, onların yaşam alanlarını da oluşturacaktır. Jacobs sokağın önemini ve kent kimliğiyle olan ilişkisini şu şekilde açıklamıştır: "Sokaklar ve kaldırımlar, bir şehrin temel kamusal alanları ve en hayati organlarıdır. Bir şehir düşündüğünüzde aklınıza ne gelir? Sokakları. Bir şehrin sokakları ilginç görünüyorsa, şehir de ilginç görünür; sokaklar sıkıcıysa şehir de sıkıcı ve donuktur. Kimliğini sokakları sayesinde oluşturmuş pek çok şehir bulunmaktadır." [24]

2.2.2. Meydan

Türkçeye Arapçadan giren meydan kelimesi Güncel Türkçe Sözlük'te; alan, saha, yarışma, eğlence ve karşılama yeri, bulunulan yer ve çevresi, ortalık, fırsat, imkân veya vakit, Mevlevi tekkelerinde ayin yapılan yer olarak tanımlanmıştır [25]. İspanyolca'da "plaza" İtalyanca'da "piazza" kelimeleri ile ifade edilen meydan, Latince açık mekân veya genişletilmiş sokak anlamına gelen "platea" kelimesinden türetilmiştir. Meydan, İngilizcede aynı zamanda kare anlamına gelen "square" kelimesinin de tanımladığı gibi sınırları yapılarla belirlenmiş, tanımlı mekânlar için kullanılmaktadır [26].

Meydanı "kentsel yapının en belirgin ve göze çarpan unsuru" olarak ifade eden Schulz'a göre meydan açıkça sınırları belirlenmiş bir yer olduğu için, zihinde canlandırılması, düşünülmesi en kolay olandır ve hareket için bir hedefi temsil etmektedir. Zucker ise meydanı " kamusal/halka ait arazide bir psikolojik park" olarak tanımlamıştır [27].

Tümer'e göre "Bir kent meydanı, o kenti oluşturan, 'meydana getiren' yapıların bir ya da birkaç tanesinin, az ya da çok, güçlü ya da gevşek bir biçimde çevreleyip tanımlayarak oluşturduğu, meydana getirdiği bir boşluktur. Bu boşluğu belirtildiği gibi biçimleyen, çevreleyen, tanımlayan, öğeler arasında binaların yanı sıra, daha başka şeyler, örneğin bir kıyı şeridi, bir yol şeridi, bir dikilitaş, bir saat kulesi, birtakım ağaçlar, havuzlar, heykeller de bulunabilir." [28]

Meydanların oluşumunda toplumsal yaşamın sürekliliği için toplanma ve bir araya gelme ihtiyacının etkisi oldukça fazladır. Bu mekânlar zamanla dini inançlara, toplumun ekonomik durumuna, yaşantısına ve bireylerin ihtiyaçlarına göre değişim göstermektedirler.

İçerisindeki dolaşım şekli, çevreleyen cephelerin boyutları ve düzeni, içerisinde bulunan fonksiyonlar arası örüntülerin gerçekleşme şekilleri meydanı sokaktan ayıran temel özelliklerdir. Meydanlar içinde dolaşma, oturma, yeme içme vb. eylemlerinin yapıldığı, genellikle sert zemin olarak tasarlanmış mekânlardır. Meydanlar yol ve sokaklar gibi kısa süreli zaman geçirilen sadece bir yere ulaşmak için kullanılan bir alan değildir. Meydanlar sokaklara göre genellikle daha fazla zaman geçirilen ve insanların bir araya geldikleri mekânlardır. Toplayıcı nitelikleri vardır.

Meydanlar insanların kullanmaya başladığı ilk kamusal mekânlardan biri olma özelliğini göstermektedir. Tarihsel süreçte farklı fonksiyonlar barındırıyor olsa da her dönemde kent yaşamının önemli bir parçası olmuştur. Kentsel dokuda odak noktalarını tanımlar. Meydanın toplanma işlevi; hem şehir halkının hem de şehri ziyarete gelen insanların birbirleriyle ve kent ile ilişki kurmasını sağlar. Herkesin eşit olarak kullanabileceği alanlar olmasıyla meydanlar etkinliklerin yapılabilmesine olanak veren ortak bir alan oluşturmaktadır. Meydanlar insanlar arasındaki ilişkiyi güçlendiren ya da yeni kentsel ilişkilerin kurulduğu bulunduğu kente özgü bir iletişim alanıdır [29].

Meydanların gelişimine tarihsel süreç içerisinde bakıldığında, ilk dönemlerde törenlerin, dini aktivitelerin yapıldığı ve sembolik anlamların yüklenmiş olduğu bir mekânken; modern kentin gelişmesiyle ve kentteki değişimlerle birlikte meydanların fiziksel ve işlevsel özellikleri de değişmiştir [30]. Bu bağlamda meydanın sosyal ve fiziksel özelliklerini Tönük ve Barkul aşağıdaki gibi ifade etmişlerdir.

Meydanın Sosyal Özellikleri:

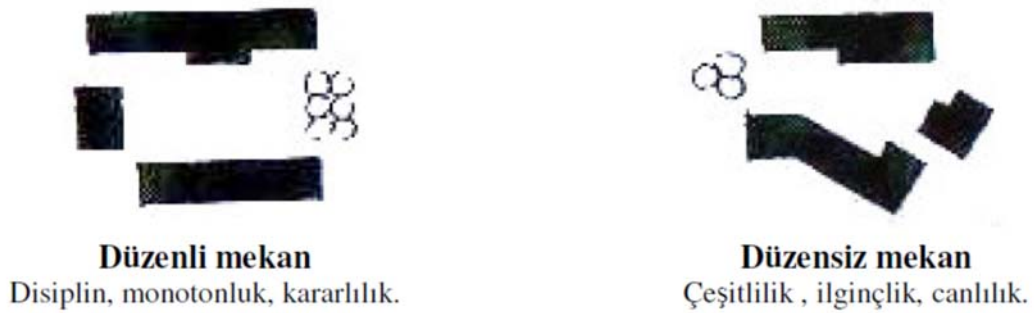
- Toplumun buluşma yeridir.
- Toplumsal yoğunlaşma odağı ve çekim noktasıdır.
- Şehrin kalbidir.
- Kamusal bir salondur.
- Kültürel ve tarihsel aktivitelerin mekânıdır.
- Kentin, halkın ve yaşantının sembolüdür.
- Kentin kimliğini tanımlar
- Tanımlanmış bir karaktere sahip olmalıdır.
- Dönemin estetik değerlerini ve mimari stillerini yansıtır.
- Tasarım düzenlemesiyle belirli bir kaliteyi yansıtmalıdır
- Maddi ve siyasi başarının ifadesidir.
- Otoriteye başkaldırma mekânı da olmuştur
- Dinlenme mekânıdır.
- Günün 24 saati aktif olacak şekilde fonksiyonlarla donatılmalıdır [31].

Meydanın Fiziksel Özellikleri:

- Çevresi (3-4 tarafı) binalar - duvarlar - arkadlar - alçak mimari elemanlar - ağaçlarla sınırlı açık bir mekândır.
- Kapalı (arkadlar) ve açık (sokak ve caddeler) akslarla kente bağlanır.
- Yaya ve taşıt trafiğinin kesişme ve düğüm noktasıdır.
- Kentte yer aldığı konum açısından bir röper noktasıdır.
- İçinde havuz, heykel, anıt vb. Semboller yer alır.
- Döşemesi sert ve / veya yeşil olarak düzenlenebilir.
- Çevresindeki bina ve mimari elemanların biçim, renk ve doku özellikler değişik dönemlerin mimari stillerini yansıtır.
- Biçimleniş prensipleri açısından çeşitli dönemlerde metrik düzende, simetrik, asimetrik, geometrik ve serbest formlarda, vb. tasarlanmıştır [31].

Spreiregen, başarılı kentsel mekânlarda, oranlarının kapalılık hissi vermesi, amaca uygun zemin kaplaması bulunması, mekânı sınırlandıran duvarlar, yeterli miktarda kentsel donatı elemanları ve mekânın bir amacı olması gerektiğini belirtmiştir [32]. Erdönmez ve Çelik [18]'de benzer bir görüşle, kullanıcıların bir meydanı kentsel mekân olarak algılayabilmesi için bulundurması gereken fiziksel özellikleri; mekânı sınırlayan elemanlar, algılanabilir büyüklük, mekânsal kapalılık, düğüm noktası olma ve içinde heykel, anıt vb. semboller bulundurması olarak nitelendirmiştir.

Meydanı oluşturan temel öğelerden biri meydanı sınırlayacak binalar, arkadlar, duvarlar gibi mimari elemanların bulunmasıdır. Sınırlayıcı elemanların sadece insan yapısı olması gerekmez, ağaçlar, tepeler, su kenarları gibi doğal elemanlarla da meydan sınırlanabilmektedir. Meydanı sınırlayan binaların yerleşim düzeni, cephe karakterleri, yükseklikleri meydanın algılanmasını etkilemektedir. Binaların yerleşim düzeni meydanın formunu belirlemektedir. Oktay, bu bağlamda mekânı düzenli ve düzensiz mekân olarak sınıflandırmıştır (Şekil 2.3). Düzenli mekânlar, yüzeyleri birbirine dik konumlandırılmış, dikdörtgen, kare gibi net formların oluştuğu mekânlardır. Düzensiz mekânlarda sınırlayıcı elemanlar gelişigüzel konumlandırılmıştır. Bina formları çeşitlilik göstermektedir. İyi tasarlanmış bir düzensiz mekân ilgi çekici ve canlı olabilmektedir [33].

Şekil 2. 3. Düzenli - Düzensiz Mekân [33]

Bina cephelerinde kullanılan renkler, doluluk boşluk oranları, pencere düzenleri, mekânı etkileyen diğer unsurlardır. Kullanılan renkler kullanıcılar üzerinde farklı etkiler yaratmaktadır. Cephelerde farklı ve karmaşık renkler kullanılması meydanı kullanan bireyler üzerinde gerginlik yaratırken, soğuk renkler ve aşırı tek renk

kullanımı korku hissine sebep olmaktadır. Cephelerde farklı ancak uyumlu renklerin kullanılması ise kullanıcılar üzerinde dinlendirici bir etki sağlamaktadır [34]. Cephelerdeki boşluklar, geri çekilmeler, pencereler düşey çizgiler görsel akslar oluşturarak mekânın ölçeğinin algılanmasını sağlamaktadır. Meydanın etrafındaki bina cephelerinin kısa olması durumunda, daha fazla bina ve bu binalara ulaşan daha fazla giriş olmaktadır. Bu durum dış mekânın daha hareketli olmasına katkı sağlamaktadır. Uzun ve tek düze cepheli binalarla çevrili kentsel mekânlarda ise tam tersi bir durum söz konusudur. Rusya ve Doğu Avrupa ülkelerinde yapılmış uzun bloklar, kentsel mekânda insan ölçeğinin dışında monoton bir etki yaratmıştır [35].

Meydanın algılanabilir büyüklükte olmasıyla kapalılık/kuşatılmışlık hissi vermesi birbiriyle doğru orantılı bir durumdur. Kentsel mekânın kapalılık etkisi vermesi, mekânın algılanabilirliğini kolaylaştırmaktadır. Kapalılık oranını kentsel mekânın aktif olarak kullanılmasını büyük ölçüde etkilemektedir [17]. Çok büyük meydanlarda mekânın üç boyutlu etkisi kaybolmaktadır. Bu durum işlevsel olarak meydanın kullanımını olumsuz etkileyebilmektedir. Büyük buluşmalar ve etkinlikler için tasarlanmış bu tür meydanların kullanılmasını sağlamak için, meydan kendi içinde alt bölümlere ayrılmalıdır. Bu alt bölümler bitkilendirme, oturma elemanları, kot farkları gibi düzenlemelerle birbirinden ayrılmış mekânlardır. Bu bölümler tasarlanırken çevresiyle görsel ilişki içinde olmasına ve meydana izole edilmemesine dikkat edilmelidir [36].

Meydanın boyutuyla ilgili araştırmalar yapan Alexander'a göre yayalar için oluşturulan meydanlar çok geniş olmamalıdır. Kullanıcıların rahat edebilmesi ve meydanın yaşayan bir yer olması için kısa kenarın ortalama 18,3 metre (60 feet) olması gerekmektedir. Kısa kenar 21,35 metrenin (70 feet) üstünde olduğunda ise meydan sıkıcı bir yer olmaktadır. Alexander bu boyutları kullanıcı sayısı ile bağlantılı olarak belirlemiştir. Örneğin, 30,5 metre (100 feet) boyutundaki bir meydanın terk edilmiş gözükmemesi için meydana en az 33 kişi bulunmalıdır. Bu boyutların belirlenmesinde diğer bir ölçüt ise insanların birbirini tanıması ve duyabilmesi için gereken mesafelerdir. Bir insanın yüzünün tanınabilmesi ve sesinin duyulabilmesi için gereken mesafe en fazla 21 metre (70 feet) civarındadır [37].

Başka bir araştırma da ise meydanın boyutlarının en fazla 61 metreye (200 feet), 152,5 metre (500 feet) olarak tanımlanmıştır. Araştırmada bu boyutların artması insan ölçeğinin kaybolmasına, mekânın kapalılık etkisinin azalmasına ve insan üzerinde ezici bir etki bırakmasına sebep olacağı belirtilmiştir [38]. Alexander'ın çalışmasıyla arada bu kadar büyük fark olmasının sebebi Alexander'ın çalışmasını yaya ölçeğindeki küçük meydanlar için yapmış olmasıdır. Bu araştırma ise San Marco, Trafalgar gibi büyük kalabalıkların bir araya geldiği kent meydanları için yapılmıştır. Bu tür büyük kent meydanlarında büyüklük niteliği belirleyici tek unsur olmamaktadır [35].

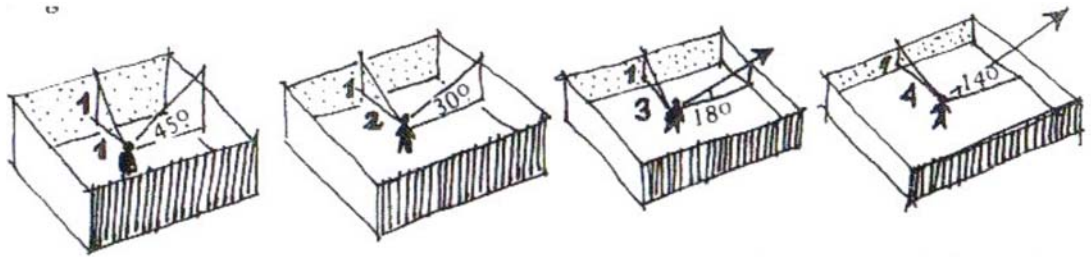
Mekânsal kapalılık meydanlarda bulunması gereken özelliklerin başında gelmektedir. Sitte'ye göre ise kentsel mekânın en önemli bileşenidir. Kapalılık mekânın algılanmasını kolaylaştıran ve mekânın “yer’e” dönüşmesinde önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Schulz meydanın, sınırları açıkça belirlenmiş olduğu için, zihinde canlandırılması ve düşünülmesi en kolay kentsel mekân olduğunu belirtmiştir [39]. Meydanın kenarlarının açık ya da kapalı oluşu kuşatılmışlık hissini etkilemektedir. Açıklıklar çok ise kuşatılmışlık hissi azalırken, meydanın kenarları iyi kapatılmış ise kuşatılmışlık hissi artmaktadır [18].

Meydanın kullanıcı tarafından algılanabilmesi ve kapalılık hissi verebilmesi için meydanın eni, boyu ve etrafını çevreleyen yapıların orantılı büyüklüklerde olması gerekmektedir. Meydan içindeki işlevleri ve kullanıcı sayısını karşılayamayacak kadar küçük ya da uçsuz bucaksız bir alan görüntüsü verecek kadar büyük olduğu zamanlarda kapalılık hissi kaybolmaktadır (Şekil 2.4). Essex County Council tarafından hazırlanan tasarım kılavuzunda bu durum şu şekilde belirtilmiştir: “Binaların etkili yükseklikleri ile mekânın genişliği arasındaki ilişki hayati önem taşır. Uyumlu bir şehir yeri yaratılmak isteniyorsa ve yüksekliğin oranı genişliğe göre çok fazla olursa, sonuç olarak bir baskı altında olma hissi ortaya çıkabilir. Çok alçak olursa da açıkta kalma ve savunmasız kalınmış hissi doğabilir” [2].

Şekil 2. 4. Farklı Ölçeklerde Kapalılık Etkisi [1]

Kapalılık oranı meydanın etrafındaki yapılar arasındaki uzaklıkla, yapıların yüksekliğine bağlı olarak değişir. Dış mekândaki kapalılık etkisi, yapı yüksekliğinin yataydaki uzunluğa oranı ile belirlenir. Yapı yüksekliğinin, meydanın merkezinde bulunan bir kişiyle arasındaki uzaklığa oranı, $1/1$ (45°), $1/2$ (30°) ve $1/3$ (18°) olduğunda kapalılık etkisi hissedilirken, $1/4$ (14°) olduğunda bu etki kaybolmaktadır (Şekil 2.5). Oranların $1/4$ ve daha fazla olduğu durumlarda kapalılık etkisini sağlamak için ağaç, duvar, arkad gibi elemanlar kullanılabilir [6]. Bu görüş açıları bina cephelerinin tam olarak algılanabilmesi ve meydanın genişliğinin belirlenmesi için önemlidir. Spreiregen meydanın minimum genişliğinin saçaklardan 45° lik bir açı yapılarak belirlenebileceğini ve binanın bütüncül olarak algılanması için binanın yüksekliğinin iki katı uzaklıktan ya da 27° lik açı yapacak bir uzaklıktan bakılması gerektiğini belirtmiştir [32].

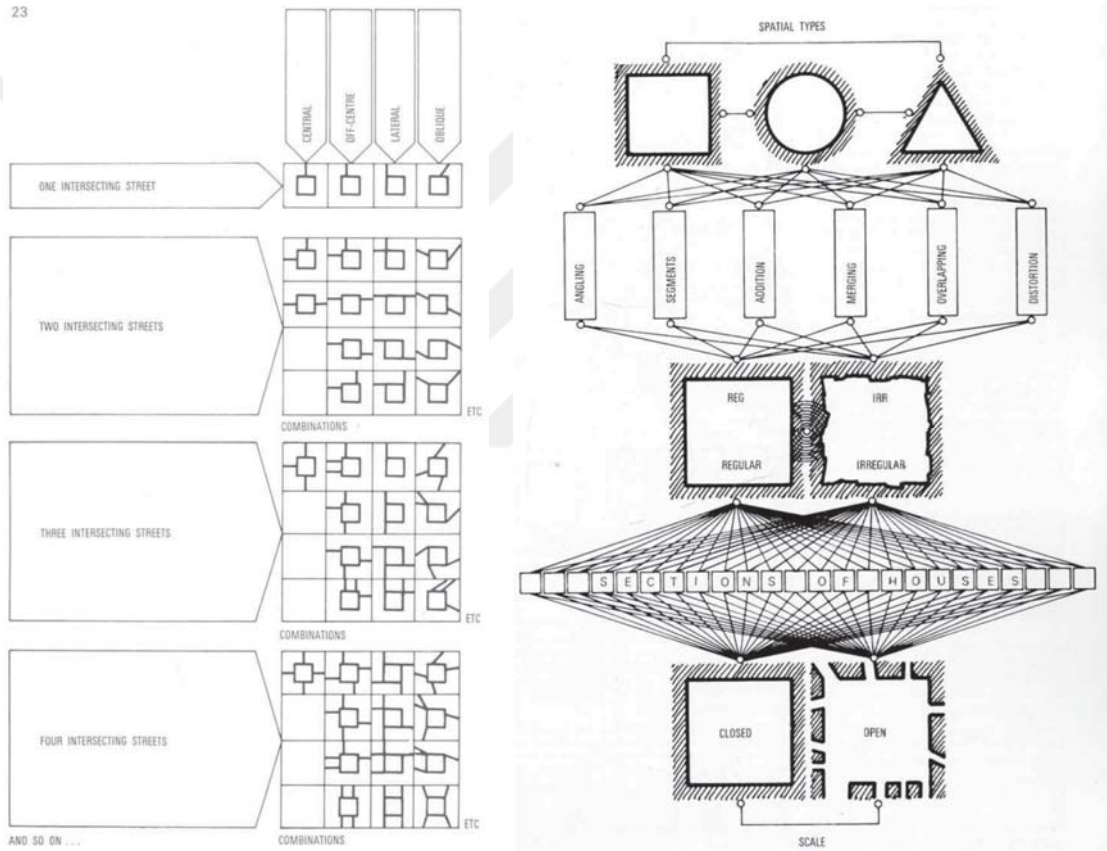

Oran: $1/1 - 1/3$ Kapanma etkisi

Oran: $1/4$ Kapanma etkisi kaybolmaktadır

Şekil 2. 5. Meydanda Kapanma Etkisi [6]

Lynch'in tanımladığı kent imgesinin 5 ögesinden birisi de düğüm/odak noktalarıdır. Meydanlar, farklı karakteristik özellikleri bulunan kentsel mekânlar ve ulaşımın kırılmaya uğradığı önemli kavşaklar düğüm ve odak noktalarını oluşturmaktadır. Yaya ve taşıt trafiği bu noktalarda kesişmektedir. Meydanlar hem önemli yolların kesiştiği bir nokta hem de farklı işlevlerin yoğunlaştığı bir alan olabilmektedir. Jercey City'de bulunan Journal Meydanı sadece taşıtlar ve otobüslerin aktarma yaptığı bir alan değildir. İnsanlar alışveriş içinde bu meydanı yoğun bir biçimde kullanmaktadır [40].

Şekil 2. 6. Sokakların Meydana Bağlanma Biçimleri ve Kapalılığa Etkisi [1]

Krier genellikle Avrupa'da bulunan tarihi meydanlar üzerinden araştırmalar yaparak meydanın formu ve sokak birleşimleriyle ilgili Şekil 2.6'da görüldüğü gibi sınıflandırmalar yapmıştır. Krier meydanı kare, daire ve üçgen olarak ana geometride ele almıştır. Daha sonra Krier, bu geometrilerin varyasyonları ile meydan oluşumlarını incelemiş ve bu üç tip meydanda olabilecek sokak bağlantılarını analiz etmiştir. Meydanın sokakla olan ilişkisi, meydanın formunu, kapalılık etkisini ve mekânın

algılanmasını etkilemektedir. Birbirine paralel iki sokak meydana bağlandığında kapalılık etkisi meydanın merkezinde daha çok hissedilir. Sokak meydana ortadan bağlandığında ise bu his kenarlarda oluşmaktadır. Meydana bağlanan sokak sayısı arttığında kapalılık etkisi de azalmaktadır. Bu gibi durumlarda arkad, kolonad gibi mimari elemanlarla sınır oluşturularak kapalılık etkisi artırılabilir. [1].

Sokakların meydana bağlanma biçimine bağlı olarak, meydana statik ve dinamik mekânlar oluşmaktadır (Şekil 2.7). Statik mekânlar, sirkülasyondan etkilenmeyen, oturma ve rekreasyon aktiviteleri için uygun alanları oluşturmaktadır. Dinamik mekânlarda sirkülasyon ve kullanım birliktedir. Bu durum yayaaların dinamik mekânları sirkülasyon haricinde kullanamamasına sebep olmaktadır [33].

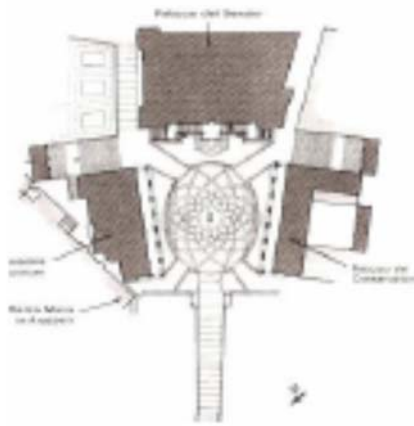

Şekil 2. 7. Statik - Dinamik Mekân [33]

Kentsel mekânlar, özellikle de meydanlar kent mobilyaları barındırırlar. Hacıhasanoğlu [41] kent mobilyalarını; “ kente ait tüm açık alanlarda bulunan, kullanıcısının belirsiz ve değişken olduğu, çeşitli açık alan işlevlerine yönelik ekipman ve yapılar” kent mobilyası olarak tanımlanmaktadır. Kent mobilyaları dış mekânda yürümek, oturmak, dinlenmek, ulaşım araçları ile buluşma, iletişim sağlama vb. ihtiyaçlara cevap vermesi için tasarlanmaktadır. Bu özellikleri ile kent mobilyaları, mekânda farklı aktivitelerin yapılmasına olanak vererek mekânın kullanımını ve mekândaki aktivite çeşitliliğini desteklemektedir. Kent mobilyaları kentin ya da mekânın kimliğini doğrudan etkileyen elemanlardır. Havuz, heykel, çeşme gibi elemanlar hem mekânda odak noktası belirlerken hem de mekânın kimliği oluşturabilmektedir.

Kent mobilyaları çok geniş bir skalada değerlendirilmektedir. Kentsel mekânda kullanılan, mekânı ve kullanıcıyı destekleyen tüm elemanlar bu gruba girmektedir. Yıldızcı [42] kent mobilyalarını işlevlerine göre zemin kaplamaları, oturma birimleri, aydınlatma elemanları, işaret ve bilgi levhaları, sınırlandırıcılar, su ögesi, üst örtü öğeleri (durak, pergola ve gölgelikler) satış birimleri, sanatsal objeler (heykeller) ve diğer objeler (bayrak direği, çöp kutusu, bilet otomatı vb.) olarak sınıflandırmıştır. Ancak meydanın ve kentin kimliğini belirleyen başlıca elemanlar, zemin döşemeleri, su öğeleri ve sanatsal objelerdir.

Meydanlar genellikle sert zeminlerden oluşan mekânlardır. Bitkisel öğeler, peyzaj elemanları sert zemin kullanımına göre oldukça azdır. Bu durumda kullanılacak olan zemin döşemesi hem işlevsel olarak hem de estetik olarak önem kazanmaktadır. İşlevsel olarak zemin kaplamasının meydanı formunu güçlendirme, etkinlikleri ve hareketleri yönlendirme gibi etkileri bulunmaktadır. İtalyan şehirlerinde bulunan tarihi meydanlar zemin kaplamalarının kentsel estetik ögesi olarak kullanımının en iyi örneklerini oluşturmaktadır. Michaelangelo tasarladığı Campidoglio Meydanı zemin döşemelerinde bazalt ve traverten taşlarıyla geometrik bir desen oluşturmuştur (Şekil 2.8). Bu şekilde merkezi güçlendirirken, mekân çevresindeki yapılarla merkezdeki anıt arasında bir devinim oluşturmuştur. Venedik'te bulunan San Marco Meydanı zeminindeki desenlerle Bazilika'ya doğru bir yönlendirme yapılarak Bazilika'nın cephe etkisi artırılmıştır. Zemin kaplamalarıyla yapılan bu düzenlemeler mekânın ölçeğinin algılanmasına da katkı sağlamaktadır [43].

Şekil 2. 8. Campidoglio Meydanı Planı ve Zemin Döşemesi [43]

Meydanlar içinde heykel, anıt vb. semboller barındıran mekânlardır. Meydan boyutlarının insan ölçeğine indirgenmesi ve kullanıcının mekân içinde kendilerini güvende hissetmeleri için heykel, anıt, çeşme gibi elemanlar kullanılmaktadır. Bu şekilde mekânın etkisi de kuvvetlendirilmiş olur [18]. Heykel, dikilitaş gibi sanatsal öğeler mekânın kimliğinin oluşmasına katkı sağlarken diğer yandan meydanın mekânsal kurgusunda önemli bir eleman olarak karşımıza çıkmaktadır. Dikilitaş, kolon veya heykel gibi dikey öğeler içerisinde bulunduğu mekânı belirginleştirmekte ve mekânı sınırlayan elemanlarla etkileşime geçmektedir. Bu öğeler mekândaki konumlanışına farklı etkilere sebep olmaktadır. Mekânın ortasına yerleştirildiğinde merkezi kendisiyle birlikte vurgular ve çevresinde eşit mekânsal bölümler oluşturur. Kenarda konumlandırıldığında ise boyut, biçim ve konum bakımından birbirinden farklı hiyerarşik mekânsal bölgeler tanımlamaktadır [44]. Venedik'te San Marco Meydanının Piazzetta kısmında Büyük Kanal'a açılan mekânın sınırları Marco ve Todao anısına yapılan iki sütunla sonlandırılmıştır (Şekil 2.9).

Şekil 2. 9. Piazzetta, Venedik [107]

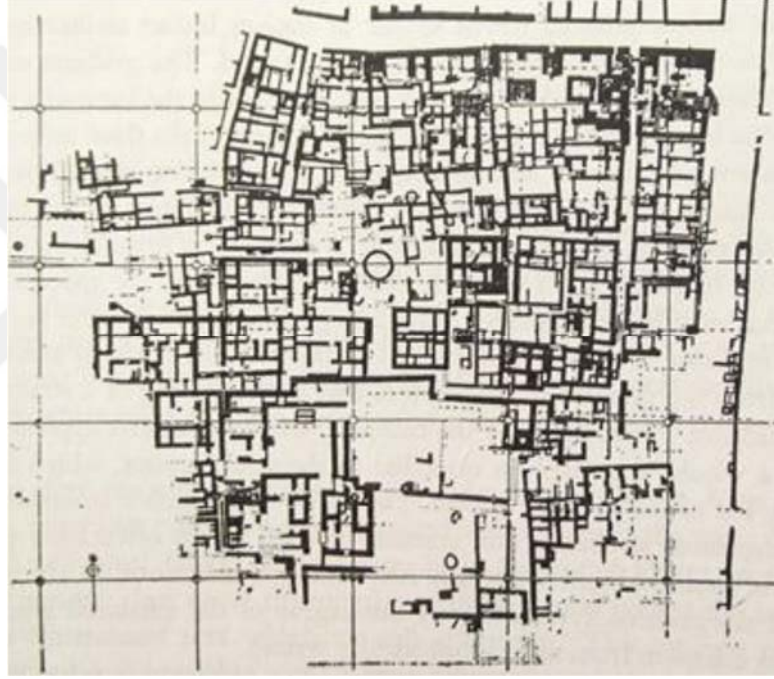
Meydanlarda bulunan heykel, anıt veya sanatsal objeler yer ile toplum arasındaki ilişkinin temelini oluşturmaktadır. Tarihsel elemanlar toplumun geçmişle olan bağlantısını sağlamaktadır. Yapılan bazı sanatsal objeler önemli olayların hatırasını yaşatmak amacıyla meydanlara yerleştirilmektedir. Günümüzde ise meydanlar kamusal sanatın icrası için elverişli ortamlar oluşturmaktadır. Kamusal sanat hem kalıcı hem de geçici eserler veya sergilerle kentsel mekânlarda kentli ile ilişki kurabilmektedir. Kamusal sanatın hedefleri; toplum duygusunu geliştirme, yer duygusunu geliştirme, kentsel kimliği geliştirme, toplumsal gereksinimleri karşılama, toplumsal dışlanmayı önleme ve eğitimsel katkı olarak tanımlanmıştır [45].

Su öğeleri meydanlarda havuzlar, kanallar, çeşmeler gibi farklı biçimlerde kullanılmaktadır. Su öğeleri mekânın iklimsel ve görsel konfor koşullarını iyileştirici etki yapmaktadır. Fıskiyelerle bir gösteri alanı haline dönüşebilirken, sıcak günlerde de mekâna serinlik sağlar. Havuzlarda heykeller gibi kentsel mekânda odak oluşturmak, mekânı alt bölümlere bölmek için kullanılmışlardır. Navona meydanında bulunan Bernini'nin tasarlamış olduğu üç havuz meydanı dörde bölmektedir. Bu havuzlar birlikte tasarlandıkları heykellerle birlikte simgesel anlamlarıyla da öne çıkmaktadırlar. Fontana Dei Quattro Fiumi olarak adlandırılan Dört Nehir Havuzu Nil, Ganj, Tuna ve River de la Plata'yı temsil etmektedir [43].

2.3. Meydanın Tarihçesi

İlk yerleşimlerde meydan benzeri açık alanlar görülmektedir. Bu alanlar çoğunlukla tapınma ritüelleri ve törenler gibi etkinlikler için toplanma amaçlı kullanılmıştır. İlk şehirlerin kurulmasıyla bu alanlar ticari faaliyetlerin yapıldığı pazar alanlarına dönüşmüştür. Ancak bu alanlar tam anlamıyla meydan özelliklerini göstermezler. Kamusal bir yaşamdan söz edilemez. Genellikle dini ve ticari faaliyetler için kullanılan bu alanlarda halk; kendi görüş, düşünce ve taleplerini ifade etmek gibi kamusal faaliyetlerde bulunmamaktadır. İnsanların birbirleriyle etkileşimi alışveriş ve günlük ihtiyaçların karşılanmasına yönelik olmaktadır [43].

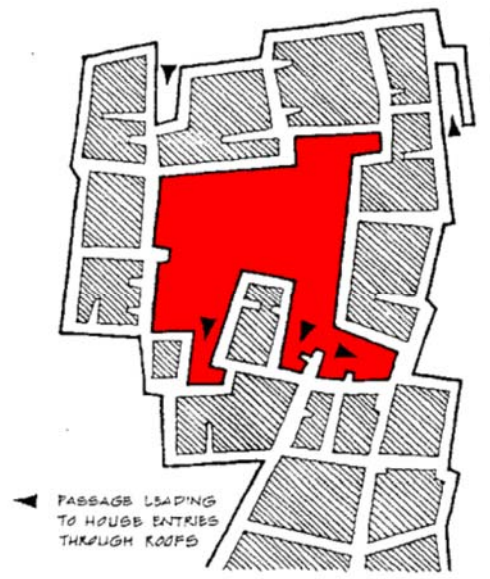
Zucker Antik Çağı meydansız kentler dönemi olarak ifade eder. Zucker'e göre bu dönemde meydanlar kentlerin başlıca elemanı olarak görülmemektedir. M.Ö. 2500 yıllarında gridal plan şeması ve dama tahtasına benzer yapı bloklarına sahip Hindistan, Mohanjo-Daro kenti (Şekil 2.10) planmış en eski kenttir. Bu yerleşkede meydan doğudan batıya, kuzeyden güneye yaklaşık bir millik gridal bir sistemle sarılmıştır. Merkezde oluşan açık alanların tapınaklarla konutların bağlantılarının düşünüldüğünü gösteren Zucker [27] “Bunların hiçbiri meydan oluşumuna kanıt değildir” demiştir.

Şekil 2. 10. Mohenjo-Daro kenti planı [27]

Dünyanın farklı yerlerinde farklı zamanlarda yaşamış ilkel topluluklarda, toplanma gereksiniminin olduğu ve amaçla mekânlar oluşturulduğu görülmektedir. Tarihi M.Ö 6800-5700'e dayanan Çatalhöyük'te birbirleriyle bağlantılı olan bitişik ev kümelerinin ortalarında avlu-meydanlar (Şekil 2.11) bulunmaktadır [43].

Yapılan kazılarda birçok medeniyette kent merkezi niteliğinde açık alanlar bulunmuş olsa da, bu alanlarda kamusal olmadığı için kent meydanı olarak adlandırılmaz. Bu bağlamda keşfedilen ilk kent meydanı Antik Yunan kentlerinde bulunan agora olarak gösterilmektedir. Zucker [27] “Hindistan, Mezopotamya ve Mısır Medeniyetlerinde

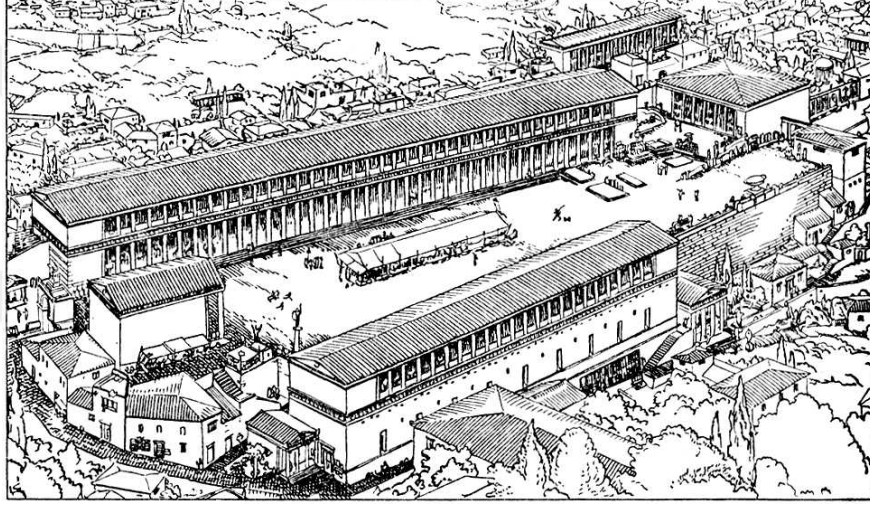

Şekil 2. 11. Çatalhöyük yerleşim planı [98]

politik, iktidar, sosyal en önemlisi psikolojik durumlardan dolayı meydan için gerekli bir alan gelişmez. Yunan yaşam konseptinin devlet ve birey arasındaki ilişkisinden insanlar için gerçek bir meydan gelişebileceğini bekleyebiliriz” diyerek bu duruma açıklık getirmiştir.

Kentsel mekânın kamusal olgusuyla birlikte gelişimi Antik Yunan kentlerinde görülmektedir. Bu bağlamda akropolis ve agora Antik Yunan kent kimliğini oluşturan iki önemli kamusal mekândır. Akropolis kentin yüksek bir tepesinde içinde tapınaklar, anıtlar ve sunaklar gibi önemli mekânları barındıran alanlardır. Arkaik dönemde dini ve askeri fonksiyonun yanında toplanma alanı olarak da kullanılmıştır. Ancak zamanla toplanma alanı olarak kullanımı kentin gelişimiyle agoralara kaymıştır. Agora sadece erkeklerin düşüncelerini özgürce ifade edebildiği, toplumla ilgili kararların tartışıldığı, yargılamaların yapıldığı ayrıca yarışlar, oyunlar ve gösteriler gibi toplumsal aktivitelerin yapıldığı kamusal mekânlardır. Dönemin demokrasi anlayışına göre kadınlar ve köleler agora gibi kentsel açık alanlardan dışlanmışlardır. Antik Yunan kentlerinde vatandaşlık hakları aile reisi olan ve ekonomik gücü elinde bulunduran erkeklere verilmiştir. Erkekler kamusal alanlarda bulunabilmekte ve bu alanlarda söz sahibi olabilmektedirler [43].

Planlı ya da organik yapıda bulunan agora ilk başta geniş bir yol mekânı olarak ortaya çıkmıştır. M.Ö. 5. yüzyılda pazar etkinliğinin artması ile genişlemiştir. Etrafındaki binalara bağlı olarak genellikle dikdörtgen biçimlidir. Agoraları çevreleyen kolon sıralarıyla oluşturulan üstü kapalı mekânlar olan stoalar Helenistik Dönemde düzenlenmiştir. Daha öncesinde binaların cephesi meydana kapalı olarak düzenlenmekteydi. Stoalar agorayı kullanan insanlar için iklimsel koşullardan koruyan gezinti alanları oluştururken arka kısımları; ticaret, yeme-içme, sohbet etme gibi kamusal aktiviteler için üstü kapalı mekânlar oluşturmaktadır. Ayrıca diğer binalarla birlikte agorayı sınırlandırarak kapatılmış tanımlı bir kentsel mekân oluşturmaktadır.

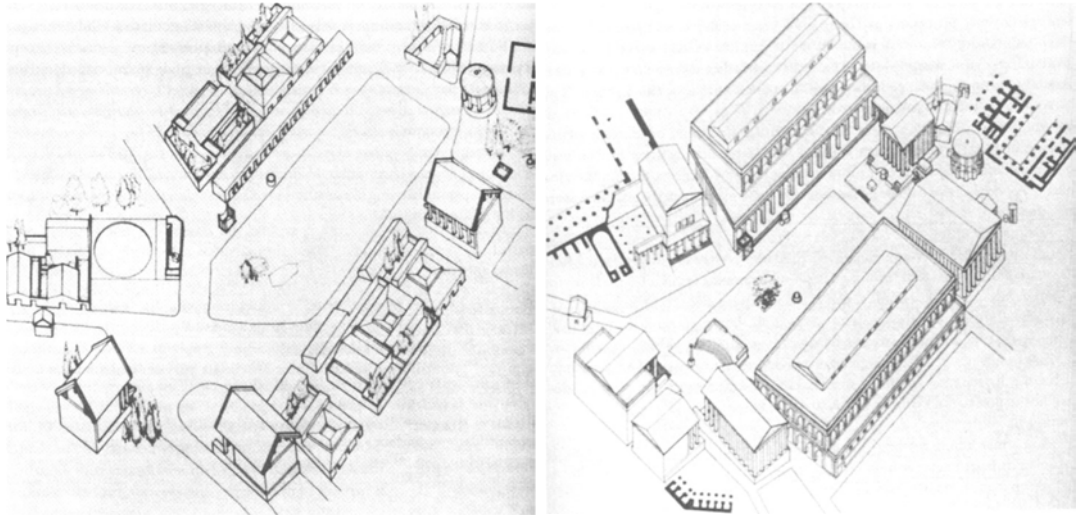

Şekil 2. 12. Assos Agorası (Ur1-1)

Agorayı çevreleyen binalarda saçak kotları devamlılık oluşturacak şekilde aynı seviyede tasarlanmışlardır. Bu şekilde tasarlanmasının amacı kuşatılmışlık hissi oluşturmaktır. Agoranın boyutlarında ve binaların yüksekliğinde insan ölçeği yakalanmıştır. Agoranın boyutları kentin nüfusuyla orantılı olarak seçilmektedir. Suher'e [46] göre agoranın büyüklüğü tayin edilirken burada yapılacak konuşmanın etkili olabilmesi için gerekli kişi sayısına, etkileyciliğin azalmasıyla farklı odakların oluşmamasına dikkat edilmektedir.

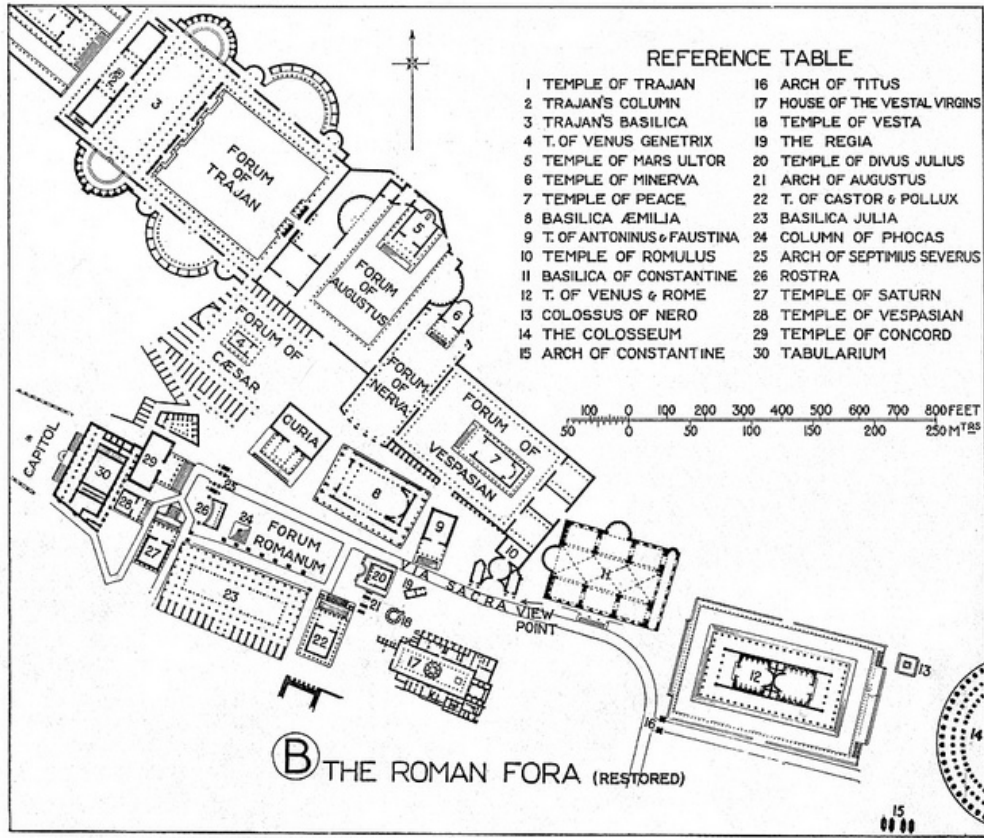
Roma Döneminde agoranın yerini forumların aldığı görülmektedir. Roma'da forumunun işlevi agoranınki ile benzerlik göstermektedir. Forum kentle ilgili siyasal, dinsel, yasal ve ekonomik etkinliklerinin gerçekleştirildiği bir kamusal alandır. Antik Yunan şehirlerinin devamı olarak görülen Roma şehrini ile Yunan şehirleri arasındaki en önemli fark ölçek farklılığıdır. Roma'da kentsel mekânlar daha büyüktür [29]. Roma bulunan en önemli iki forum Roma Forumu (Forum Romanum) ve İmparatorluk Forumlarıdır (Forum İmperium). Bu iki forum birbirine yakın olarak konumlanmaktadır ancak biçimsel ve işlevsel olarak farklı özellikler göstermektedirler.

Roma forumu (Forum Romanum) halkın siyasi, ekonomik, dini ve günlük olaylarla ilgili sohbetlerini yaptığı bu yönüyle agoraya benzeyen bir kent merkeziydi. Zaman içinde birbirleriyle ilişkisi olmayan tekil yapılarla düzenli hale getirilen forumda insani çeşitlilik ve mekândaki işlevler azalmaya başlamıştır (Şekil 2.13). Burada bulunan kasaplar, bakkallar, balıkçılar ve tüccarlar başka semtlere dağılmış ve forumdaki iş hayatı avukatlara ve bürokratlara kalmıştır. Forum, törenlerin burada yapılması, senato binası olan Curia'nın forumda bulunması gibi sebeplerle toplumsal ve politik anlamı ile diğer forumlardan ayrılmaktadır [47].

Şekil 2. 13. Solda: M.Ö 4. yy'da Roma Forumu, Sağda: M.Ö 1. yy'da Roma Forumu [47]

Roma forumuna oldukça yakın konumlanan İmparatorluk forumları; Ceasaris, Augusti, Nervae, Vespasiani ve Traiani forumlarından oluşmaktadır (Şekil 2.14). İmparatorluk dönemi planlama prensiplerine göre bir eksen boyunca yerleşen forumlar görkemli bir şekilde birbirlerine bağlanmışlardır. Burada bulunan her bir forumun mutlak mekânsal ve özel birimler olarak diğerlerinden ayrılır. Ancak aksenel dizilişi ve birbirleriyle olan bağlantılarıyla bir zincirin halkalarını oluşturdukları söylenebilir [27]

Şekil 2. 14. Roma ve İmparatorluk Forumları Planı [100]

Roma İmparatorluğunun gücünün zayıflaması ile ortaya çıkan siyasi durum Ortaçağ kentlerinin şekillenmesini ve kentsel yaşamı olumsuz etkilemiştir. Bu dönemin en büyük ihtiyacı savunma olmuştur. İnsanlar kırsal alanlarda yer alan manastırlara, din adamlarına ve güvenliği hendeklerle, şato ve savunma duvarları ile sağlamış beylere sığınmışlardır [46]. Savunma için yapılmış duvarlar kentlerin biçimlenmesini de etkilemiştir. Roma dönemindeki büyük şehirler yerlerini Antik Yunan'daki gibi küçük kentlere bırakmışlardır. Büyüklük kentin ulaşılabilir tarım arazilerinin büyüklükleriyle

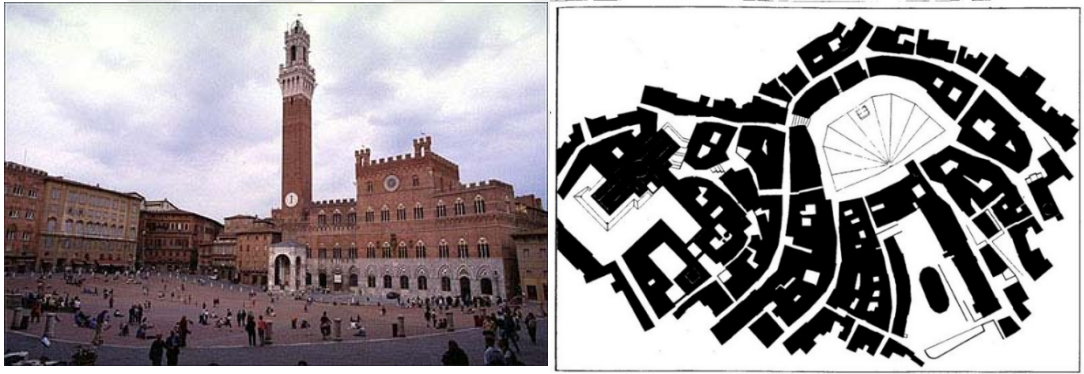
orantılı hale gelmiştir. Kent büyüdüğü takdirde duvarlar yeniden inşa edilmiştir. Duvarların içerisinde sıkışık ve organik bir kent dokusu oluşmuştur. Bu organik doku uzun görüşü engelleyerek, duvarları aşan düşmanın dar ve labirent benzeri sokaklarda kent meydanına ulaşmadan yok edilebilmesine imkân vermektedir. Ortaçağ kentlerinde meydana ana ulaşım aksından ulaşılamaması bu sebeptendir [48].

Ortaçağ kentlerinin organik dokusu meydanların formuna da yansımıştır. Sokakların genişletilmesiyle oluşturulan Ortaçağ meydanlarının formu belirli bir geometrik biçime sahip değildir. Dar ve gölgeli sokaklardan ulaşılan meydan, aydınlık ve güneş alan bir mekândır. İnsanlar yavaş yavaş meydana girdiklerini hissetmezler, bir anda meydan karşısına çıkar ve mekâna dahil olurlar. Karanlık dar bir alandan bir anda aydınlık ve geniş bir meydana çıkmak kullanıcı üzerinde farklı etkiler bırakmaktadır [38].

Ortaçağ meydanlarında üç işlev-aktivite öne çıkmaktadır: Kentin yönetimi ve sosyal etkinliklerin yapıldığı meydanlar, kilisenin bulunduğu dini aktivitelerin yoğun olduğu meydanlar ve ticari aktivitelere ev sahipliği yapan pazar meydanları. Ortaçağ meydanları bu üç işlevi barındırdığı gibi, sadece iki işlevi barındıran ya da tek işlevli meydanlar da bulunmaktadır. Kentsel işlevleri karşılayan meydanlara örnek olarak Siena’da bulunan Campo Meydanı, Floransa’da bulunan Signoria Meydanı, Piacenza’da bulunan Cavalli Meydanı; dini işlevlere sahip olan meydanlara örnek olarak da Parma, Lucca ve Prato’da bulunan Duomo meydanları gösterilebilir [48].

Ortaçağ meydanlarında çeşmeler, küçük ölçekli anıtlar, merdivenler, arkadlar gibi mekânın etkisini zenginleştiren, “mekâna özgün” yer olarak “kimlik” veren mimari elemanlar kullanılmıştır. Ancak bu elemanlar Rönesans dönemindeki gibi mekânın sınırlarını tanımlayacak düzeyde kullanılmamıştır. Bu elemanlar daha çok görsel algıda birleştirici, ayırıcı, öne çıkarıcı ya da eşitleyici etkiler oluşturması amacıyla dekoratif süsleme olarak kullanılmışlardır. Mekânı tanımlayan asıl öğeler belediye binası, saray ve kilise gibi meydana hakim olan yapıların konumlarıdır [49].

İtalya'nın Siena şehrinde bulunan Piazza del Campo önemli bir Ortaçağ meydanı olarak gösterilmektedir. Piazza del Campo yoğun bir kentsel doku içinde büyük bir yarım daire formunda bir boşluk oluşturan etkili bir kentsel mekândır. Meydan Palazzo Pubblico, düşey bir odak noktası tanımlayan kule Torre del Mangia ve Capella di Piazza ile çevrelenmektedir. Geleneksel meydanlarda sıklıkla kullanılmış mimari elemanlar olan kuleler meydanlara sosyal ve kültürel anlamlar kazandırmaktadır. Meydanda açılı bir şekilde kullanılan döşeme kaplaması meydanın formunun etkisini güçlendirmektedir [5]. Zucker, eğimli zemin döşemesiyle birlikte amfi tiyatro gibi görünen meydanın plan şemasını (Şekil 2.15) midye kabuğuna benzetmiştir. Meydanda bulunan çeşme, mekânsal sürekliliği kesmemek amacıyla alçak olarak planlanmıştır [27].

Şekil 2. 15. Solda: Piazza del Campo, Siena, İtalya [99] Sağda:Plan şeması [5]

Rönesans hareketi 15. yüzyılda Ortaçağ'a ve Gotik sanata tepki olarak ortaya çıkmıştır. Rönesans'ın temel çıkış noktası, insanın kaderini kendisi belirleyebileceği ve iradesini ilahi düzenin bir parçası olarak ürünleriyle somutlaştırabileceği düşüncesi olmuştur. Bu dönemde evrene ve insana bakış farklılaşmıştır. Ortaçağda dini yaşantı öne çıkarken, Rönesans'ta dünyevi yaşam ve insan ön plana çıkmıştır [48]. Suher [46], Rönesans dönemini beylerin ve kilisenin egemenliğinin, dini baskıların ve batıl inançların hakim olduğu karanlık Ortaçağ döneminden çıkılan bir süreç olduğunu belirtmiştir. İnsanlar bireysel ve toplumsal olarak çevresiyle, evrenle olan ilişkilerini bu dönemde tekrar sorgulamaya başlamıştır.

Rönesans tüm sanat dallarını etkilediği gibi mimariyi ve kentleşmeyi de etkilemiştir. Bu değişimde matematik ile geometride oran sistemlerinin kullanılmaya başlamasının ve perspektif ilkelerinin belirlenmesinin etkisi büyüktür. Mimaride perspektif yanlısalar veri olarak kullanılmıştır. Resim sanatında ise perspektif insanın bakışını ifade etmektedir. Rönesans sanatını şekillendiren diğer bir ilke simetridir. İnsanda ve doğada bulunan simetri Rönesans sanatında vurgulanmıştır. Mimaride simetri yapı ölçeğinde ve kent ölçeğinde uygulanmıştır. Bramente tarafından tasarlanan San Pietro Kilisesi merkezi plana ve kusursuz bir simetrik düzene sahiptir [48].

Ortaçağ'da şehirler organik olarak biçimlenmişken, Rönesans döneminde hem teorik hem de pratik anlamda şehir planlama çalışmaları yapılmıştır. Planlama da tüm den gelim yöntemiyle kent bir bütün olarak ele alınmış ve matematiksel bir hiyerarşi ile mükemmel bir form elde edilmek amaçlanmıştır. Bu yöntem kentin en büyük parçasından en küçük parçasına kadar geçerli olmuştur [48].

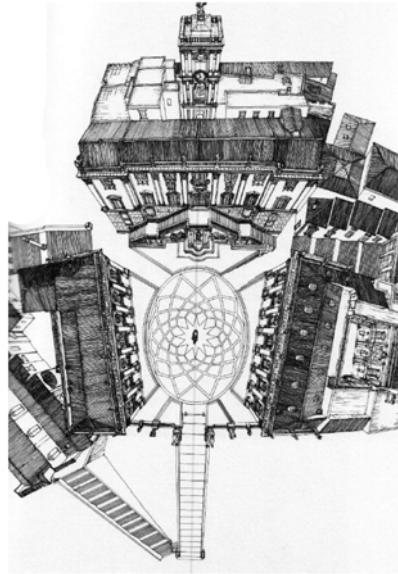
Leon Battisto Alberti kentsel tasarımla ilgili çalışmalar yapan ilk kuramcı olarak kabul edilmektedir. Zucker, Alberti'nin 1449 yılında yaptığı çalışmalarıyla bilinçli kentsel planlamanın başladığını ileri sürmektedir. Alberti'nin yaptığı çalışmalar Rönesans döneminin ana prensiplerinin oluşmasında etkili olmuştur. Alberti'nin çalışmalarından ortaya çıkan prensiplerden birisi olan merkezde konumlandırılmış kubbeli yapının kentin baş anıtsal yapısı olmasıdır. Meydanlar üzerinde de çalışan Alberti, meydan için kesin oranlar ve çevreleyen binalar için yükseklikleri belirlemiştir. Alberti'nin merkezi bir meydan ve bir merkezden dağılan sokaklardan oluşan ideal kent merkezi çalışmaları Rönesans döneminin genel plan şemasını oluşturmuştur [27].

Rönesans döneminde meydanlar saray, kilise ve yönetim yapılarının önlerinde düzenlenmişlerdir. Bu meydanlar yönetimin gücünün sergilendiği görkemli binalarla çevrelenmiştir. Tanımlı bir geometriye, simetrik ve aksiyel bir düzene sahiptirler ve kapalılık karakteri gösterirler. Rönesans dönemi mimarlarının mükemmel buldukları Antik dönem meydanlarında bulunan kapalılık özelliği Rönesans dönemi meydanlarında da uygulanmıştır.

Rönesans meydanlarının genel özelliklerini Zucker, aşağıdaki gibi tanımlamıştır:

- Meydanda bütünlük sağlamak için, mevcut mimari elemanlar arasında bir denge sağlanmıştır.
- Meydanda görsel denge sağlamak için, yapı cephelerinde arkadlara önem verilmiştir.
- Meydanın özelliğine göre, mekânın düzenlenmesi için anıt, heykel gibi plastik elemanlara ve bu elemanların su ile kombinasyonlarına önem verilmiştir [27].

Roma'da bulunan Piazza del Campidoglio Rönesans dönemi özelliklerini gösteren ve Michaelangelo tarafından tasarlanan önemli bir meydandır (Şekil 2.16). Campidoglio Meydanı Roma'nın yedi tepesinden biri olan Capitol tepesinde konumlanmaktadır. Eskiden tüm kente hitap eden dini ve politik bir merkez olan bu alanda Palazzo del Senatore ve Palazzo dei Conservatori bulunmaktadır. Michelangelo 1544 yılında meydanın yapımına başladığında alanda metruk bir görünüm hakimdir. Michelangelo meydanda bulunan bu binaların cephelerini yeniden düzenlemiş ve Palazzo dei Conservatori ile aynı açıda yeni bir bina inşa etmiştir. Bu şekilde Michelangelo, meydanı metruk bir halden etkili ve güçlü bir kentsel mekâna dönüştürmüştür [5].

Şekil 2. 16. Piazza del Campidoglio, Roma, İtalya [102]

Moughtin, Campidoglio meydanının küçük bir mekân olduğunu belirtmiştir. Meydanda bulunana iki açılı bina arasındaki uzaklık en dar yerde 40,5 metre iken en geniş yerde ise 55 metreyi bulmaktadır. Meydan tamamen kapalı değildir, köşeleri ve meydanın bir kenarı açıktır. Sitte, meydanlarda köşelerin açık olmasının mekânsal etkiyi azalttığını ifade etmiştir. Ancak Michelangelo meydanın zemin döşeme kaplamasını oval biçimde tasarlamıştır. Oval forma uygun tasarlanan basamaklar ve merkeze yerleştirilen Marcus Aurelius heykeline göre şekillendirilmiş yıldız biçimli zemin dokusu ile mekânda merkezilik sağlanmıştır. Bu sayede Micheangelo meydanda bütünlük ve uyum sağlamayı başarmıştır [22]. Ayrıca Marcus Aurelius heykeliyle Rönesans ve Klasik Roma dönemleri arasında sembolik bir ilişki kurularak, mekânın sosyal ve kültürel olarak anlam kazanması sağlanmıştır [5].

Mesutoğlu'na göre Campidoglio Meydanı hem Rönesans hem de Barok dönemi özelliklerini göstermektedir. Meydanın biçimi ve ana çıkış prensipleri tipik Rönesans dönemi meydanı özellikleri göstermektedir. Ancak çevreleyen yapıların bitirildiği dönemin etkisiyle oluşan cephe karakteri, meydanın merkezinde bulunan Marcus Aurelius Heykeli'ni vurgulayan elips şeklindeki zemin döşemesi meydanın Barok dönemi özelliklerini göstermektedir [48].

Rönesans mimarisinin katı kurallarına karşılık mimarlar 16. yüzyıldan ortalarında itibaren yeni arayışlara yönelmişlerdir. Aynı dönemde diğer sanat dallarında da benzer arayışlar görülmektedir. Sanatçılar bu arayışlarını bilinçli bir oyunbazlıkla ve Rönesans kurallarını bozarak yapmışlardır. Maniyerizm olarak adlandırılan bu akım Rönesans'ın uzantısı olsa da, 17. yüzyıl başlarındaki tepkiselliğin ve Barok üslubunun temellerini hazırlamıştır. Barok sanat Rönesans'ın bütün disiplinine karşı bir hareket olarak ortaya çıkmıştır [48].

Rönesans döneminin kapalılık özelliği gösteren tanımlı kentsel mekânlar, Barok dönemde daha açık bir forma sahip olmuştur. Daha geniş olan bu mekânlar görsel ve fiziksel sürekliliğe sahiptir. Bu dönemde meydanların etrafı binalarla üç tarafından çevrilmiştir. Buradaki amaç, meydanın bir tarafının açık bırakılarak sınırsızlık hissi vermek ve derinlik etkisi oluşturulmak istenmiştir [50].

Barok dönemin kentsel mekânı etkileyen başka bir özelliği ise merkezin vurgulandığı radyal biçimli yol düzenlemeleridir. Bu düzenlemeler büyük ve süslemeli yapılarla uyumlu bir görüntü oluşturmuştur. Barok dönemi kentsel estetiğinin belirgin özelliklerinden birisini yollarla süslemeli binaların oluşturduğu uyumlu görüntü oluşturmuştur [51].

Schulz'a göre Barok meydan geniş bir tiyatro gibidir ve simgeseldir. Rönesans meydanlarından daha büyük, bol süslemeli, detaylı ve gösterişlidir. Rönesans döneminin tersine dış mekân mimari tarafından oluşturulmuştur. Mekânın sınırları daha geniş ve formları daha esnektir. Mekânda sonsuzluk hissi yaratılmaya çalışılmıştır. Kent içindeki meydanlar birbirleri ile bağlantılı olarak yapılmıştır. Bu durum Barok dönemin kent planlama anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır [52].

Barok dönemine ait önemli meydanlardan birisi Vatikan'da bulunan San Pietro Meydanı'dır. Heykeltıraş kökenli bir mimar olan Bernini tarafından tasarlanmıştır. Tasarımına 1656 yılında başlanan meydanın çevresi düzensiz binalar ile çevrilidir. Bernini, San Pietro Kilisesi önünde bulunan meydanın tanımlı bir geometriye sahip olmasını ve kolay algılanmasını sağlamak için meydanı kolonadlarla çevrelemiştir. Kolonadlar meydana farklı noktalardan giriş yapılmasını ve güçlü bir merkezin oluşmasını sağlamıştır. Meydanın merkezine yerleştirilen obelisk ve döşeme kaplamasının tasarımı merkez vurgusunu artırarak merkezin kenarlarla olan ilişkisini kuvvetlendirmiştir [5].

San Pietro Meydanı (Şekil 2.17), Retta Meydanı ve Obliqua Meydanı olarak adlandırılan iki meydandan oluşmaktadır. Bu meydanları çevreleyen iki kollu kolonadlı yapılar, arka plandaki kent dokusunun düzensizliğini gizlemektedir. Oval formdaki Obliqua Meydanı kilisenin etki alanında bulunan bir ön toplanma mekânını oluşturmaktadır. Obliqua Meydanının ortasında bulunan dikilitaşa doğru yönlendirilen eğim ve iki yarım daire ile bir dikdörtgenden oluşturulmuş biçim dikkatleri dikilitaşa yoğunlaştırırken, ziyaretçileri de Retta Meydanına girmeye hazırlamaktadır. San Pietro Kilisesinin önünde bulunan Retta Meydanında kot yükselmektedir ve Papalığın yüceliği bu meydanda bulunan basamaklarla da vurgulanmaktadır. Zucker, Retta Meydanın üç boyutlu etkisinin önemini şu üç madde ile açıklamıştır:

- 1) San Pietro Kilisesinin yüksekliğiyle kapalı kolonadların yüksekliği arasındaki fark.
- 2) Campidoglio'da olduğu gibi her iki kol bazilika cephesiyle eğik doğrultuda birleşir.
- 3) Farklı zemin düzlemleri, mekânsal etkiyi artırır. Piazza Obliqua'da zemin döşemesinin obeliske doğru eğimli olmasına karşılık, Piazza Retta'da döşeme kiliseye doğru yükselir [27].

Şekil 2. 17. San Pietro Bazilika'sı ve Meydanı, plan [5], hava fotoğrafı [103], Roma, İtalya

Endüstri Devrimi 18. yüzyılda İngiltere'de ortaya çıkmıştır. İnsan ve hayvan gücüne dayanan geleneksel üretim tarzından makine gücüne dayanan üretim sistemine geçişi temsil etmektedir. Bu şekilde üretim ilk olarak dokuma sektöründe ortaya çıkmıştır [53]. Makineleşme sayesinde küçük atölyelerden büyük fabrikalara dönüşüm gerçekleşmiş, bu da üretim çapında büyük bir artışa sebep olmuştur.

Endüstri Devrimi batı insanının hayat tarzını köklü bir şekilde değişmesine sebep olmuştur. Bundan dolayı insanlık tarihinin ikinci dönüm noktası olarak kabul edilmektedir. Dünya tarihindeki ilk nüfus artışı ve hayat standartlarının yükselmesi Endüstri Devrimi ile birlikte gerçekleşmiştir [54]. Üretim sistemlerinin ve üretilen ürünlerin değişmesi, yeni bir toplumsal yapıyı ve düzenin oluşmasına neden olmuş, işçi sınıfı bu yeni düzende ortaya çıkmıştır. Kentlerde artık burjuva kesiminin ağırlığı

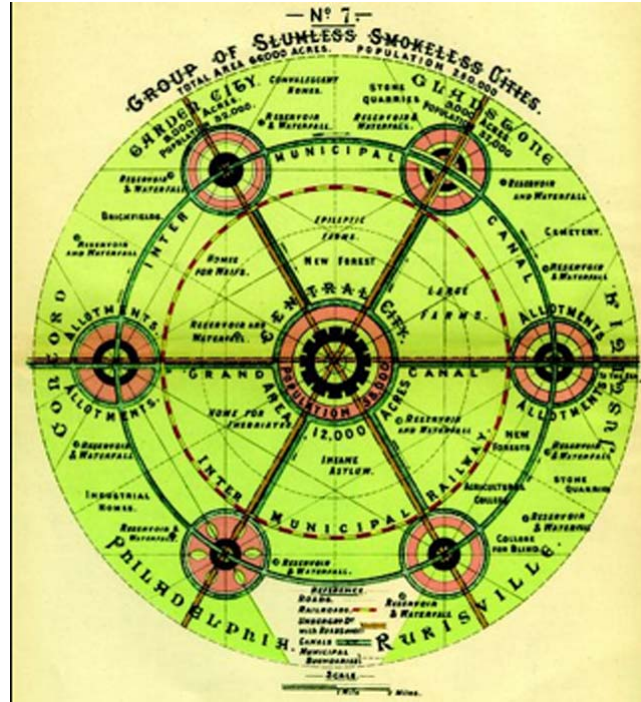
görölmeye başlamıştır. Fabrikaların kentte ve kentin çeperlerine kurulmaya başlamasıyla iş gücünün kente doğru akması kentlerdeki nüfusun artmasına sebep olmuştur [55]. 19. yüzyıla gelindiğinde ise endüstriyel faaliyetlerin yoğunlaştığı sanayi kentleri olarak adlandırılan yeni bir şehir gelişimi oluşmuştur. Manchester, Chicago, Detroit, Houston, Pittsburg, Almanya’da Ruhr bölgesi ve Fransa’da Lille bölgesi sanayi kentlerine örnek olarak gösterilmiştir. 19. yüzyılın yarısında hızlı bir şekilde büyüyerek nüfusu 100.000’i geçmiş 35 şehir bulunmaktadır [56].

Kırsal kesimden gelen göçlerle hızlı bir şekilde büyümeye başlayan sanayi kentleri sosyal ve mekânsal anlamda birçok sorunla karşı karşıya kalmıştır. Göç eden insanların kendi çabalarıyla yaptıkları derme çatma evler, altyapısı olmayan yollar yeni endüstrilemiş kentlerde özellikle de işçi sınıfının barındığı mahallelerin görüntüsünü oluşturmaktadır. Plansız bir şekilde büyüyen bu kentlerde insanların rahatlayabilecekleri park gibi kamusal açık alanlara yer bırakılmamıştır. Sanayinin sebep olduğu çevre kirliliği ve bu mahallelerdeki sağlıksız yaşam koşulları kolera gibi salgın hastalıkları ortaya çıkarmıştır. Kent yönetimin denetimden uzak sosyal ilişkilere müsait bir hale gelmiştir. Kötü yaşam koşullarıyla birlikte denetimin sağlanamaması, yöneticilerde halkın isyan edebileceği tedirginliğini yaratmıştır.

Bu dönemde kentsel mekânlar kent için ulaşımın bir parçası haline gelmiştir. At arabaları, tramvay gibi yeni ulaşım sistemleri kullanılmaya başlanmış, bu durum nüfus artışıyla birlikte sokak ve meydanlarda karmaşaya sebep olmuştur. At arabaları ulaşım amaçlı ilk kez 1838’de Paris’te kullanılmış, 1850’lere gelindiğinde ise yoğun bir kullanım düzeyine ulaşmıştır. Ancak Sennet’e göre bu toplu ulaşım sistemleri sadece işçileri işyerlerine ulaştırma amaçlı kullanılmış sosyal kaynaşma ya da keyif amaçlı bir kullanıma hizmet etmemiştir [47].

19. yüzyıl ve 20. Yüzyıl başları Modern Dönem olarak da ifade edilen konut ve ulaşım odaklı altyapı çalışmalarına önem verilen bir dönem olmuştur. Kentlerde trafik, toplu taşımacılık ve teknik düzenlemelerle ilgili yapılan planlamalarda kentsel mekânlara önem verilmemiş, mekânsal düzenlemeler otomobillere göre yapılmaya başlanmıştır. Ulaşım odaklı planlamalar neticesinde çok büyük ve tanımsız açık alanlar oluşturulmuştur. Ancak işlevsel gerekçelerle oluşturulan bu mekânlar kentlilerin gereksinimlerini karşılayamayarak kayıp mekânlar haline dönüşmüşlerdir.

Sanayi kentlerindeki sıkıntılar kentsel tasarımda yeni arayışların ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu sıkıntıları dile getiren, eleştiren ve çözüm önerisi getirenlerden birisi mimar Daniel H. Brunham'dır. 1893 Şikago Dünya Fuarı için endüstri merkezlerine alternatif bir proje yapmıştır. Şikago nehir kıyısında yer alan bu planda klasik yapılar, gösterişli meydanlar ve yürüyüş yolları gibi sanayi kentlerinde bulunmayan mekânsal öğeler kullanılmıştır. San Francisco, Cleveland, Washington gibi şehirlere de uyarlanan bu plan "City Beautiful" (Güzel Kent) hareketini başlatmış ve daha sonraları birçok Amerikan şehrinde uygulanmıştır [43]. Sanayi kentlerinin sorunlarına öneri getiren diğer bir isim Ebenezer Howard'tır. Sanayi kentlerinin biçimini, fiziksel

Şekil 2. 18. Ebenezer Howard, Bahçekent Projesi [104]

özellikleri, mekânsal yapısı ve yaşam koşullarını eleştiren Ebenezer Howard 1900’lü yılların başında “Garden City” (Bahçe Kent) projesini geliştirmiştir (Şekil 2.18). Howard’ın bu önerisinde kent merkezinde kamusal parklar ve rekreasyon faaliyetleri yer alırken, bütün alanlar yeterli alışveriş, eğitim ve diğer faaliyetlerle beslenmektedir.

Temeli 1900’lerin ilk yıllarında atılan fonksiyonalizm 1930’lara gelindiğinde mimarlığı ve kent planlamasını da etkilemiş, sağlık ve psikolojik yönden olumlu mimarlık ölçütlerinin belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu dönemde ışığa, havaya, güneşe duyulan ihtiyaç ve yeşil alanlara ulaşım gerekliliği üzerinde durulmuş ve sağlıklı bir yaşam sağlamak amacıyla konut ve çalışma alanları ayrılmıştır. Paralel bloklar halinde düzenlenen konut alanları kullanıcılara gerekli hava ve ışığı sağlamıştır. Ancak bu tasarımlarda kamusal mekânlar ihmal edilmiş, tasarımların sosyal ve psikolojik yönleri düşünülmemiştir. Yeşil alanlar, birçok aktiviteye olanak sağlayacağı düşünülerek, insanların bir araya geldikleri alanlar olan meydan ve sokakların yerine kullanılmıştır. Ancak sokak ve meydanın yerini alan sonsuz yeşil alanlar beklenildiği gibi zengin bir sosyal yaşantı sağlayamamış ve projelerdeki birleştirici öge konumuna gelememiştir [19].

1950’li yıllara gelindiğinde birçok Amerikan şehirde meydan iş merkezlerinin, ofis binalarının önlerinde yeniden ortaya çıkmaya başlamıştır. Kamusal, yarı kamusal veya özel açık alanlar bu şekilde meydan olarak düzenlenmeye çalışılmıştır. Binaların çevresinde oluşturulacak olan açık alanların binaların değerini ekonomik ve estetik olarak yükseltebileceğini düşünen yatırımcılar sayesinde meydanların sayısında artış görülmüştür. Birçok iş merkezi ve yüksek ofis binalarının önünde bulunan meydan ya da avlu şeklinde görülebilen bu alanlar ‘plaza’ olarak adlandırılmıştır.

Binalarla birlikte tasarlanmış meydanların ilk örneklerinden birisi Rockefeller Center'da bulunan meydandır. New York'ta bulunan Rockefeller Center yüksek blokların arasında yer alan kafe ve buz pateni pisti olarak tasarlanan mevsimlik ve günlük çeşitli etkinliklerin yapıldığı gömük meydanı (Şekil 2.19) ile kent yaşamına katılmaktadır. Planları yayınlandığında mimarlar ve sanatçılar tarafından eleştirilen ve dalga geçilen meydan yapıldıktan sonra ise sosyal hayatta önemli bir yere sahip olmuştur. Bu durumu Ira Gershwin şu şekilde dile getirmiştir: “İlk önce herkes Rockefeller Center ile alay etti, şimdi ise buraya uğramak ve burada birkaç saat geçirmek için sıraya giriyorlar.” [57]

Şekil 2. 19. Rockefeller Plaza [105]

1958 yılında açılan Mies van der Rohe'nin New York'taki Seagram binası bu anlayışla tasarlanmış ve Mies van der Rohe arsanın sadece yarısına yerleşmeyi tercih etmiştir (Şekil 2.20). Arsanın diğer yarısında ise Park Avenue'den hafifçe yükseltilerek oluşturulan caddeye açık bir "plaza" bulunmaktadır. Plazanın iki yanında bulunan sığ havuzların duvarları aynı zamanda çalışanların ve turistlerin oturup dinlenebileceği ya da yemek yiyebileceği alanları oluşturur. Ancak bu mekânlar kamusal alan gibi kullanılsa da aslında özel mekânlardır. Amerika'da özel mülkiyetlerde oluşturulan kamusal mekânlarda mülkiyet sınırları levhalarla açıkça belirtilmiştir. Bu mekânlarda kamusal alanlarda yapılabilecek olan protesto, eylem gibi aktiviteler yapılmak istendiğinde, sınırları belirtilen alanın dışına çıkılması istenebilmektedir.

Seagram binasını geriye çekilerek meydan oluşturduğu tasarımın başarısı New York'ta "teşvikli imar" denilebilecek bir uygulamanın başlamasına ön ayak oldu. Bu uygulamaya göre arsa içinde veya bloklar arasında halka açık mekânlar yapanlara yükseklik sınırlarının kaldırılması ve fazla inşaat alanı hakkı gibi imtiyazlar verilmiştir. Jerold S. Kayden, Özel Mülkiyetli Kamusal Mekân: New York Deneyimi adlı kitabında New York Belediyesinin 325 bin m² halka açık alan karşılığında 1,8 milyon m²'lik inşaat alanı artışına müsaade ettiğini belirtmiştir.

Şekil 2. 20. Seagram binası ve önündeki meydan [106]

2.4. Türkiye’de Meydanın Tarihi Gelişimi

Helenistik dönemde Anadolu’da iç kesimlere kadar varlıklarını sürdürmekte olan Romalılar kolonilerinde dik açılı ızgara sistemi kullanmışlardır. Bu sistem kare planlı kentsel mekânlara ve yapı adalarına olanak vermiştir. Ancak Antik kentler 7. yüzyıldan sonra Anadolu’da varlık gösterememişlerdir. Anadolu’da yer alan kentlerin büyük bir kısmı antik bir çekirdeğe sahip olmasına rağmen, antik kentlerin düz hatlar ve meydanlar oluşturan düzeni zaman içinde kaybolmuştur.

Geleneksel Türk şehirlerinde, İslam inancının gereği olan dini ve sosyal yaşantı ortak kullanım mekânlarının sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Kentsel ortak kullanım için açık mekânları cami ve külliyelerin avluları oluşturmuştur. Semt ve mahalle ölçeğinde planlanmamış, kendiliğinden oluşmuş meydanlar bulunmaktadır. Bu meydanlar genellikle mescit, çeşme, kahvehane çevresinde ya da pazarlarda sokakların biçimlenmesiyle oluşturulmuşlardır. Selçuklularda meydan şehrin çeperlerinde çimenle kaplı, sınırlandırılmamış bir alandır. Bu alanlar yeşil çimen dokusu ve belirsiz sınırlarından dolayı Gökmeydan olarak adlandırılmıştır [58].

Osmanlı döneminde de Batıdaki gibi yapılarla sınırlandırılmış ve çeşitli düzenlemelere sahip meydanlar oluşturulmamıştır. “Biçimlenme açısından planlanmamış bir şekilde gelişen meydanlar, semt ölçeğinde sokakların hareketiyle gelişirken, çarşı ve merkezde yer alan meydanlar, hanlar, kapalı çarşı gibi ticaret yapıları, cami türbe gibi dinî yapılar, medrese gibi kültürel yapılar içinde şekillenmekteydi. Özellikle kentsel meydan diyebileceğimiz mekânlar ise konum, işlev ve kullanım açısından semt meydanlarından daha farklı özellikler göstermekteydi. Bu meydanlar kentin yerleşim alanı dışında yer almakta, sportif faaliyetler, gerektiğinde eğlence ve törenler için hizmet etmekteydi.” [11]

Osmanlı kentlerinde meydan bulunmamasının sebepleri arasında İslam toplumunun kendine özgü yaşayış biçiminin etkisi büyüktür. Kuban, İslam dünyasında birkaç örnek dışında meydan bulunmadığını ve İslam kentlerinde sosyal yaşamın çarşı, cami ve cami avlusunda gerçekleştiğini belirtmiştir. Kentin ticaret ve üretim alanlarının yakınında yer alan büyük camiler, aynı zamanda erkeklerin bir araya gelip görüştüğü buluşma mekânıdır. Kalabalıkların bir araya gelip buluştuğu cami ve avlusunu Kuban “İslam kentinin forumu” olarak nitelendirmiştir [59].

Osmanlı’da savaş talimi ve sportif faaliyetler için kullanılan alanlar meydan olarak adlandırılmıştır. Bu alanlar özel ritüellerle girilebilen, kamusal kullanımı olmayan açık alanlardır. İstanbul’da Okmeydanı olarak bilinen semt adını ok talimlerinin yapıldığı bir meydandan almaktadır. Bu meydan Şeyhü’l Meydan adı verilen bir şeyh tarafından yönetilen, gerektiği yerlerde ihata duvarları ile sınırları belirlenmiş olan ve zaman içinde oluşmuş meydan kurallarının uygulandığı bir alandır.

Fetihten önce bir Bizans kenti olan İstanbul’da bulunan bazı forumlar, Osmanlı döneminde de varlıklarını korumuş ve meydan olarak kullanılmışlardır. Günümüzde halen önemli bir kentsel mekân olan Beyazıt Meydanı M.S. 393 yılında Teodosius devrinde, şehrin en büyük meydanı olarak inşa edilmiştir. Osmanlı döneminde Beyazıt Külliyesi inşa edilerek kısmen korunan meydan, insanların toplanıp, bir araya geldiği yer olarak kullanılmaya devam etmiştir [35].

19. yüzyılda Tanzimat Fermanıyla başlayan batılılaşma çabaları Osmanlı kentlerini de etkilemiştir. Siyasi örgütlenmedeki değişimler, yeni ulaşım teknolojilerinin ve uluslararası ticari ilişkilerin gelişmesi sonucunda, hükümet konağı, belediye binası, hastane, okul, karakol ve istasyon binaları gibi yapılar ve rıhtım düzenlemeleri yapılmaya başlamıştır. Bu dönemde inşa edilen kamu binalarıyla birlikte kentsel meydan oluşturma çabaları görülmektedir. Örneğin Yahya Ahmet'in Ankara'daki Maliye Bakanlığı, Vedat Tek'in tasarladığı Kastamonu Hükümet Konağı ve Sirkeci Garı yapıları meydan oluşturacak şekilde konumlandırılmıştır. Ancak Batılılaşma sürecinde de özel yapılarla çevrelenmiş planlı bir kent meydanı yapılmamıştır. Osmanlı'da yapılan gar meydanları ile Batı'da yapılan gar meydanları da farklılık göstermektedir. Batı'da gösterişli olarak düzenlenen gar meydanları, Osmanlı'da fonksiyonun daha ön planda olmasında dolayı Batı'daki kadar gösterişli yapılmamıştır [35].

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla birlikte çok yönlü bir çağdaşlaşma projesi ile yeni bir yaşantı biçimi oluşturulmaya başlanmış, bu proje kentsel mekânda yeni biçimlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Batı'daki modern ulus devlet formatına uygun bir yapılanma ile toplumsal, hukuksal ekonomik, siyasi ve kültürel alanda birçok yenilikler yapılmıştır.

Cumhuriyet yönetimi, ilk olarak yeni kurulan devletin benimsemesi ve yeni ulus bilinci oluşturmak amacıyla kentleri modern yaşam alanları haline getirmeyi amaçlamıştır. Ankara başkent ilan edilerek Anadolu'nun diğer kentlerine örnek oluşturması amaçlanarak bir planlama yapılmıştır. Hermann Jansen tarafından Ankara için hazırlanan imar planı, Cumhuriyet döneminin ilk planlı uygulaması olmuştur [60].

Cumhuriyet dönemindeki diğer önemli planlama çalışmaları, Henri Prost'un İstanbul için yaptığı planlar olmuştur. 1936-1950 yılları arasında İstanbul için çalışan Henry Prost'un yaptığı planlara dayanılarak Avrupa Yakasında Atatürk Bulvarı, Eminönü Meydanı, Taksim Gezisi gibi büyük kentsel projeler hayata geçirilmiştir. Prost planları kenti modernleştirmeyi amaçlayan, kentsel mekânı bir strüktür çerçevesinde yapılandıran uygulamaya yönelik bir planlamadır. Kendisinin görevde olduğu yıllarda uygulamaya koyulan planlar, Prost görevden ayrıldıktan sonra da kentin gelişimine yön vermiştir [61].

1950'ye kadar olan dönem kentlerde planlama çalışmalarının yapıldığı bir dönem olmuştur. Bu dönemde yapılan planlama çalışmalarında kentin bütünü ele alınmıştır. Ancak Yapılan imar planları, tarihi kent dokusunun dikkate alınmaması ve estetik kaygı gütmemeleri nedeniyle eleştirilmiştir. Bu dönem önemli meydanların açılışı ve planlaması yapılmıştır. 1928 yılında Taksim Cumhuriyet Meydanı içindeki heykel ile birlikte açılmış ve Cumhuriyet rejiminin simgesi haline dönüşmüştür. Ulus, Eminönü ve Üsküdar meydanları için kentsel tasarım projeleri hazırlanmıştır [60] [62].

Çok partili bir yönetim sistemine geçildiği 1950 sonrasında, kırdan kente göçlerin etkisiyle kent nüfusu artmış ve motorlu araçlara yönelik planlamalar yapılmıştır. Bu dönemde yol ve meydanlar yıkımlar yapılarak genişletilmiştir. Özellikle İstanbul'da bu çalışmalar sırasında birçok eski yapı yıkılmış ve kent dokusu ve mekânsal özellikleri büyük ölçüde değişime uğramıştır. Motorlu taşıtlara yönelik yapılan uygulamalardan kent meydanları da etkilenmiştir. Toplanma mekânı olması gereken meydanlar, kavşak haline dönüşerek kent içi trafikte önemli bir düğüm noktası konumuna gelmiştir.

3. ALIŞVERİŞ MERKEZİ

Alışveriş merkezleri, merkezi bir birim tarafından tasarlanan, planlanan, yapılandırılan ve yönetilen; içinde perakende satış yapılan dükkânların ve türlü hizmet kuruluşlarının bulunduğu komplekslerdir. Günümüzde, alışveriş eyleminin mekânsal boyutu ile kimlik kazandığı mekânlardır [63]. Tasarım, markalaşma, popüler kültür, gösteri-moda kültürü ve tüketim vb. kavramlar alışveriş merkezlerinin kimliğini oluşturmakta etkili olmaktadır.

ULI (Urban Land Institute)'nin tanımında da alışveriş merkezlerinin planlanmış ve idari sistemli olmasından bahsedilmiştir. Bu tanıma göre alışveriş merkezleri; konumuna, boyutuna, dükkân tiplerine, hizmet ettiği ticari alana bağlı bir işletme birimi olarak planlanmış, geliştirilmiş, idari sistemli, özel mimarisi olan birleşik ticari kurumlar grubudur [64]. Beddington'un tanımında ise lükse, konfora ve rahatlığa dikkat çekilmiştir: "Lüks malzemenin, fonksiyonel elemanların kullanıldığı, emniyet, rahatlık, konfor ve sirkülasyon kolaylığının sağlandığı, boş zamanları değerlendirmek için uygun ortamlara sahip mekânlardır." [65]

Aksoy [66] alışveriş merkezlerini, tek bir yapıdan veya yapı grubundan oluşmuş, içerisinde çok sayıda mağaza bulunduran açık ya da kapalı formlu bağımsız çarşılar olarak tanımlamıştır. Alışveriş merkezleri ile kent içindeki ticaret alanlarının, alışveriş caddelerinin ve diğer ticari formların arasındaki fark, alışveriş merkezi bünyesinde barındırılan farklı birimler ve işlevler arasındaki dengenin kurgulanmış olmasıdır. Ayrıca yatırım ve işletme planlamasının yapılması da bu farklardan birisidir.

3.1. Alışveriş Merkezlerinin Tarihi Gelişimi

İlk çağlarda insanlar ihtiyaçlarını kişisel çabalarıyla karşılamaya çalışmaktadırlar. İhtiyaç fazlası ürünler ise kendi çabalarıyla elde edilemeyen ürünlerle değiş-tokuş edilmektedir. Zamanla insanlar en iyi ve en çok üretebildikleri ürünleri üretip, diğer tüm ihtiyaçlarını dışarıdan "trampa" olarak da adlandırılan değiş-tokuş yöntemiyle karşılamaya başlamışlardır [67]. İnsanlar ihtiyaçlarının birçoğunu değiş-tokuş yöntemiyle karşılaması, bu işlev için bir mekân ihtiyacına sebep olmuştur.

Tarihi süreç içinde incelendiğinde alışveriş mekânlarının gelişimi ile meydanın gelişiminin paralel olduğu görülmektedir. Belirli zaman dilimlerinde düzenli olarak yapılmaya başlayan alışveriş işlevi için insanların dini törenler gibi amaçlarla toplandıkları alanlar tercih edilmiştir. Bu şekilde ticari hayat insanların toplandıkları kentsel mekânlara girmiş ve bu durum ticaretin gelişmesine katkı sağlamıştır.

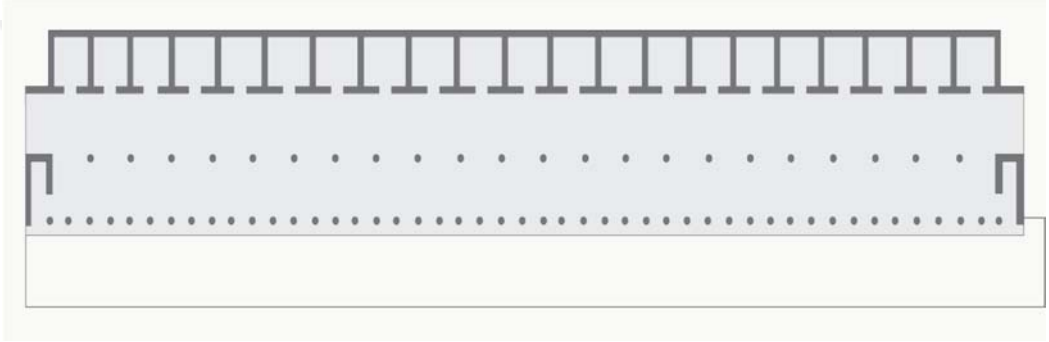
Ticari faaliyetler ilk olarak Antik Yunan'da meydan işlevi gören agoralarda yapılmaya başlamıştır. Homeros "agora" kelimesini toplanmaya ve alışveriş yapmaya olanak sağlayan bir mekânsal oluşum anlamında kullanmıştır. Yunanca'da M.Ö 7. yüzyılda "insanların bir araya gelmelerini" ifade eden agora kelimesi daha sonra "pazaryeri" anlamında kullanılmaya başlamıştır. İlk zamanlarda siyasi ve sosyal yönden daha aktif kullanılan agoralar, ticaretin gelişmesiyle birlikte ticari bir nitelik kazanmıştır. İlerleyen dönemlerde dini yapıların da yer almaya başladığı agoralar; sosyal, ekonomik, siyasi ve dinsel öğelerin birlikte bulunabildiği önemli bir kentsel mekân durumuna gelmiştir [68].

Kentin siyasal, sosyal ve ticari merkezini oluşturan bir açık mekân olan agoralar düzensiz ya da dikdörtgen formda olabilmektedir. Genellikle düz bir zemine oturan agoralar, kentin önemli ana yollarının kesişiminde ya da liman kentlerinde limana yakın bir noktada konumlandığı görülmektedir.

Agora; "stoa" adı verilen sütun dizeleriyle agoraya açılan, arka duvarı kapalı, bir sıra oda ya da dükkân bulunan yarı açık mekânlarla sınırlandırılmıştır. Stoalar, tek veya iki katlı olup, üzeri çatıyla örtülmüş uzunlamasına gelişmiş dikdörtgen planlı bir yapı tipolojine sahiptir. Stoalar halkı ve satış yapan zanaatkârları olumsuz hava koşullarından korumuştur. Stoalar tüccarlar, spekülâtörler ve bankerler tarafından borsa ve alışveriş mekânı olarak kullanılmışlardır [68]. İhtiyaç duyuldukça birbirine eklenerek veya arada boşluk bırakılarak yapılan stoalar, klasik dönemde daha uzun inşa edilmeye başlamıştır. M.Ö 150 yılında Pergamum Kralı tarafından Atina'ya yaptırılan Attalos Stoası en iyi örneklerden bir tanesidir (Şekil 3.1, 3.2).

Şekil 3. 2. Attalos Stoası, Atina [66]

Şekil 3. 2. Attalos Stoası Planı [66]

Antik Roma uygarlığında meydan niteliğinde bir kentsel mekân olan forumlar, agoranın devamı niteliğindedir. Antik Yunan'da agoralar üç yönden stoalarla çevrilmişken, Roma forumu dört yönden stoalarla çevrilmiştir. Dikdörtgen bir forma sahip Roma forumu kapalı, yarı açık ve açık mekânlardan oluşmaktadır. Forumun kapalı kapalı mekânlarında dükkânlar bulunmaktadır. Dükkânların önünde bulunan sütunlarla oluşturulmuş yarı açık mekânlar gezinti ve dolaşım alanı olarak kullanılmış, forumun ortasında bulunan açık kısımda da seyyar satıcıların satış yapmasına izin verilmiştir.

Roma kentlerinde çoğunlukla tek bir forum bulunmaktadır ve kentin en önemli tapınağı bu forumda yer almıştır. Forum ilk zamanlarda ticaret merkezi gibi kullanılırken, devlet otoritesinin güçlenmesi ile foruma tapınaklar, resmi yapılar yapılmış, ticaret işlevi buradan çıkartılmıştır. Bu durum, büyük Roma kentlerinde birisi resmi (forum civile), diğeri ise ticari işlevlerin yer aldığı (forum venale) iki forum oluşmasına sebep olmuştur [69].

İmparator Trajan'ın mimari Apollodoros M.S. 110 yılında Roma İmparatorluk Forumlarına bitişik bir alışveriş ünitesi yaptırmıştır. Çevresi kapalı ve doğal havalandırma sistemine sahip bu iki katlı yapı, günümüz alışveriş merkezlerinde olduğu gibi ön kısımları açık olup, müşterilerin dolaştığı açık mekâna bakmaktadır [70]. (Şekil 3.3.)

Şekil 3. 3. Trajan Forumu [66]

Ortaçağ'da hakim olan siyasi durum kentlerin yapısını doğrudan etkilemiştir. Kentlerin sınırları savunma duvarlarıyla belirlenmektedir ve kentler dar sokaklarıyla düzensiz bir dokuya sahiptir. Kent merkezinde kilisenin baskın olduğu bir meydan bulunmaktadır. Hükümet ve adliye gibi yönetim binaları da merkezde bulunan meydan etrafında bulunmaktadır.

Ortaçağ'da meydanlar ticaret aktivitelerinin yapıldığı kentsel mekânlardır. "Market Square" olarak adlandırılan etrafı dükkânlarla çevrilmiş pazar meydanlarının orta kısmında da açık satış yerleri bulunmaktadır. Ortaçağ meydanları ticari aktivitenin yanında dini törenlerin de yapıldığı mekânlardır. Meydanlar bir kilisenin önünde inşa edilmiştir ve kullanıcıları kiliseye yönlendirmektedir. Bu yapısı ile Ortaçağ meydanı insanın temel ihtiyaçlarını meydanın içinde veya çevresinde karşılama iddiasındadır. Meydan kilisenin ve politik hayatın vazgeçilmez bir unsurudur [29].

12. yüzyıla kadar katedral ve şatoların etrafında süregelen sosyal ve ticari hayat, Uzakdoğu ticaretinin hareketlenişiyle birlikte nehir kenarlarına ve liman bölgelerine kaymıştır. Meydanlarda bulunan pazaryerlerinde periyodik olarak kurulan seyyar panayır ve fuarlar; liman bölgelerindeki boş alanlarda kurulan özel fuarlara ve pazarlara kaymış, antrepo ve depolarla bu alanlarda sabitlenmeye başlamıştır. Liman bölgelerine yapılan bu doğru açılım ile Ortaçağ pazaryerlerindeki üzeri örtülü açık tezgâh sisteminden kalıcı dükkân birimlerine geçiş sağlanmıştır [71].

Rönesans dönemine gelindiğinde kentsel mekânlar estetik anlayışla tasarlanmaya başlanmıştır. Ortaçağın kendiliğinden oluşmuş düzensiz, organik meydanlarına karşılık bu dönemde meydanlar tasarlanarak oluşturulmuştur. 16. yüzyılda ise meydanlar simetrik bir düzende inşa edilmeye başlanmıştır. Ancak biçimsel olarak farklı olmasına rağmen, Rönesans dönemi meydanları da Ortaçağ meydanlarında olduğu gibi bir araya gelme, tören, alışveriş gibi amaçlarla kullanılmıştır. Kılıçbay (1993) Ortaçağ sonrasında İtalya'daki meydanların kullanımı şu şekilde açıklamıştır: “Bu kentlerin en önemli bölümünü piazza yani meydan oluşturmaktadır. Piazza antikite ve ortaçağdaki öncellerinden çok daha büyük ölçekte ekonomik ve toplumsal hayatın odağı haline gelmiştir. Bu dönemde ilk bankalar piazzaların etrafında türemiş, nakit akımları ile ekonominin voltajlarının düzenlenme alanı burası olmuş, toplumsal fırtınalar ilk önce burada patlamış ve bu fırtınaları çıkartanlar da buralarda cezalandırılmıştır. Bunun yanında her kilise, her tarikat piazzaya bakan bir dinsel bina edinmenin peşine düşmüş, buralara cephe binaları olmayan tarikatlar ise vaazları doğrudan meydanlarda vermişlerdir.” [72]

Pasajlar 19. yüzyılda teknolojik gelişmelerin yapılar da kullanımıyla pasajlar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde demir işleme ve demir konstrüksiyon kullanımı artış göstermiştir. Milano'da bulunan ve 1865'te Mimar Guiseppe Mengoni tarafından yaptırılan Galleria Vittorio Emmanuelle II (Şekil 3.4); sanayi devrimi sonrasında ortaya çıkan ilk pasaj örneklerindedir. La Scala ve Duomo Meydanlarını geniş iç sokaklar ile birbirine bağlayan bu yapı; büyük mağazaları ve üst katlarda bulunan ticaret bürolarıyla Milano'nun en önemli ticaret merkezlerinden birisidir [10].

Üstü demir konstrüksiyon ve cam ile kapatılmış bir sokak olarak nitelendirebileceğimiz pasajlar, kapalı alışveriş merkezleri için referans olan ilk yapı tipolojisi olarak gösterilmektedir [73]. Hava şartlarından korunaklı ve aydınlık sokak yapısı ile pasajlar, orta ve üst sınıfın boş zamanlarında vitrinlere bakmak ve alışveriş yapmak amacıyla ziyaret ettikleri mekânlar haline gelmişlerdir. Paris gibi kentlerde pasajlar lüks eşyaların satıldığı merkezlere dönüşmüştür. Çeşitli lüks eşyaların sergilendiği vitrinleri seyretme ve alışveriş yapma aktiviteleri pasajlarla birlikte boş zaman etkinliğine dönüşmüştür.

Şekil 3. 4. Galleria Vittorio Emanuele II (Kişisel Arşiv)

Sanayi devrimiyle birlikte kurulan fabrikalarla üretim sistematik bir hale gelmiştir. Üretimde sağlanan verimlilik, üretilen ürünlerin tüketimini arttırmak için çeşitli pazarlama stratejilerinin geliştirilmesini gerektirmiştir. Bu dönemde küçük dükkânların yerine içerisinde çok sayıda ve türde ürünlerin bulunabildiği büyük mağazalar yapılmaya başlanmıştır. ‘Department Store’ olarak da adlandırılan bu mağazaların ilki 1852 yılında Paris’te açılan Bon Marche’dir (Şekil 3.5). Şekil 3.6’da Paris’te 19. yüzyılda yapılan diğer büyük mağaza da Au Printemps görülmektedir.

Departman mağazaları çok katlı yapıları ve pazarlama stratejileri ile alışveriş mekânlarına önemli yenilikler getirmişlerdir. Bu mağazalara satın alma zorunluluğu olmadan girilip etrafa bakılabilmektedir [7]. Bunun yeni bir durum olduğunu ve Bon Marche’nin tasarımında üç temel ilke ile hareket edildiğini belirtmiştir. Bu ilkeler, parça başı kar marjının düşük olması, geniş satış hacmi ve ürünlerin fiyatlarının sabit olmasıdır. Bu

mağazalarda ürünler kadar alışveriş eyleminin yapıldığı mekânlar da çekici bir hale getirilmiştir. Süslemelerle çekici hale getirilen mağaza hacimlerinin bugünün alışveriş merkezlerinde oluşturulan atmosferin temelini oluşturduğu düşünülmektedir [74].

Şekil 3. 6. Bon Marche, Paris, Fransa [83]

Şekil 3. 5. Paris, Printemps Department Store, 1935

Sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan perakendecilik anlayışı süpermarket ve hipermarketlerin ortaya çıkışı ile olmuştur. Süpermarketler ilk olarak ABD’de ortaya çıkmıştır. Bu marketlerin benzerleri Avrupa’da hipermarket olarak adlandırılmıştır. Süpermarketler konut alanlarının yakınında genellikle 7-10 dakikalık yürüyüş ile ulaşılabilecek 1000-2500 m² aralığında kapalı alandan oluşan ve satış alanının %15’i kadar depolama ve servis hacimlerine sahip birimler olarak tanımlanmaktadır [75]. Bölüntüsüz iç mekâna sahip bu marketlerde çok çeşitli ve fazla miktarda ürün depolanmakta ve daha ucuz fiyatlarla satılabilmektedir. Alışveriş arabalarının geçebileceği aralıklarla yerleştirilmiş ve belirli düzene sahip raflarda ürünler bulunmaktadır. İnsanlar rafların arasında alışveriş arabalarıyla dolaşarak istedikleri ürünlere ulaşabilmektedir [76].

Dünya savaşları sonrasında kentler, değişen yaşam standartlarına göre yeniden yapılanmaya başlamıştır. Kent merkezleri endüstri öncesi dönemlerde küçük zanaat işleri, konut ve ticareti barındırmaktaydı. Endüstri sonrasında ise kentlerde; büyüme, sanayileşme, motorlu taşıtların gelişimi ve ekonomik gelişmelerin etkisiyle farklı aktivite alanlarına bölünme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Tek bir merkezin çevresinde yoğunlaşan kentlerin yerine, farklı alt merkezlerden oluşan kentler meydana çıkmışlardır [66]. 20. yy kapitalizminin etkisiyle şekillenen gündelik hayat iş, eğlence ve dinlenme olarak çeşitli bölümlere ayrılmıştır [77]. Bu şekilde sadece aktiviteler değil, aktivitelerin gerçekleştirildiği mekânlar da birbirinden ayrılmaya başlamıştır. 20. yy başlarında bu anlayış, dünya savaşlarıyla tahrip olan kentlerin fiziksel yapılarının yeniden inşa edilmesinde etkili olmuştur [78].

Tam olarak hayata geçirilemeyen Toni Garnier’in “Cite Industrielle” projesi, kentlerin çeşitli aktivite bölgelerine ayrılması (zoning) anlayışı ile yapılmış iyi bir örnek teşkil

etmektedir. Savaş sonrası dönemde Kuzey Amerika şehirlerinde ve Avrupa’da savaşta yıkılan kent merkezleri bu anlayış ile yeniden yapılandırılmıştır. Bu şehirlerde sanayi yapıları kent dışına taşınırken, danışmanlık, finans, bankacılık gibi servis hizmetlerini içeren sektörler kent merkezlerinde konumlandırılmıştır. Ayrıca artan konut ihtiyacını karşılamak için kentin dışında yeni konut alanları oluşturulmuştur. Yeni konut alanları kentlerin yeni alt merkezlerini oluşturmuşlardır. Ancak bir süre sonra alt merkezlerde yaşayan insanların kent merkezindeki ticari, sosyal ve kültürel faaliyetlere ulaşım sorunu ortaya çıkmıştır [78].

İlk alışveriş merkezi fikri Gruen tarafından savaşlar sonrasında değişen kentsel strüktür ve trafik gibi sebeplerle kentsel mekâna ulaşım sorunlarına çözüm olarak sunulmuştur. Gruen alışveriş merkezlerinin gündelik hayatın temel aktivitelerinden biri olan ticareti barındırmasından dolayısıyla kamusal mekânlara dönüşebileceğini düşünüyordu. Trafığın, yoğun iş ortamının ve soyutlanmış konut alanlarının dışında ticareti, günlük aktiviteleri ve sosyalleşme imkânlarını barındıracak olan alışveriş merkezlerinin kentler için yeni bir sosyal mekânları oluşturabilirdi. Kentin farklı aktivite alanlarına bölünmesiyle kaybolan kent merkezlerinin anlamı, alışveriş merkezinde tasarlanacak olan kentsel mekân ile doldurulmaya çalışılmış ve geçmişteki Yunan agorasının ile Ortaçağ pazar alanının geçmişteki sosyal ve ticari hayattaki görevi günümüze taşımak hedeflenmiştir [79].

Gruen’in ilk tasarladığı alışveriş merkezi Detroitte bulunan Northland Alışveriş Merkezi’dir (Şekil 3.7). Bu merkez, tek katlı bina kütlelerinin yarı açık alanlarla birbirine bağlanmasıyla oluşturulmuştur. 1954 yılında açılan Northland Alışveriş Merkezi çevresinin gelişimine ön ayak olmuş, açıldıktan sonraki geçen yıllar içinde etrafında apartman ve ofis blokları, bir adet otel ve hastane, araştırma laboratuvarları gibi çeşitli yapılar inşa edilmiştir. Bu durumda Northland Alışveriş Merkezi, Gruen’in alışveriş merkezlerinin birer küçük kent merkezi gibi değerlendirilmesi gerektiği yönündeki fikirlerini alışveriş merkezinin çevresinin gelişmesini sağlayarak desteklemiştir.

Şekil 3. 7. Northland Center Hava Fotoğrafi [79]

Gruen [79] ilk olarak Nortland Alışveriş Merkezinde uyguladığı tasarım yaklaşımını Shopping Towns USA adlı eserinde şu şekilde ifade etmiştir: “Alışveriş merkezleri farklı yapıların bir araya geldiği komplekslerdir. Bu yapıları bir arada tutan bir ruhun/düşüncenin olması dolayısıyla, bu yapıların tasarımında çevreyi de ele alan bir planlama anlayışı gerekmektedir. Bu gereklilik, ancak alışveriş merkezlerinin günümüzde insanların çeşitli ihtiyaç ve aktivitelerini karşılayan kentsel organizmaların karakteristiğine sahip olabilmeleri kaydıyla mümkündür. Bu da bize aslında “alışveriş kasabaları” tasarımının haklılığını göstermektedir.”

Southdale Alışveriş Merkezi (Şekil 3.8) kapalı alışveriş merkezlerinin ilk örneğidir. Gruen’in ikinci alışveriş merkezi tasarımı olan bu yapı kış aylarının çok soğuk, yaz aylarının ise çok sıcak geçtiği Minnesota’da bulunmaktadır. İlk tasarımındaki gibi yarı açık mekânlardan oluşan bir planlama Minnesota’nın iklim şartlarına uygun olmayacaktı. Bölgenin iklimsel özelliklerini göz önünde bulunduran Gruen, ilk kez tamamen kapalı ve iki katlı bir alışveriş merkezi tasarlamıştır [80]. Gruen yapının tamamen kapalı olmasının hem mağazalar, hem de tüketiciler için ekonomik olarak karlı olacağını ve birçok mağazanın aynı çatı altında bulunduğu bir ortamın toplumsal paylaşım hissini geliştireceğini düşünüyordu. Bu fikirlerle yatırımcıları ikna etmek zor olsa da tamamen kapalı ve iki katlı olarak tasarlanan Southdale Alışveriş Merkezi 1956 yılında açılmıştır [78].

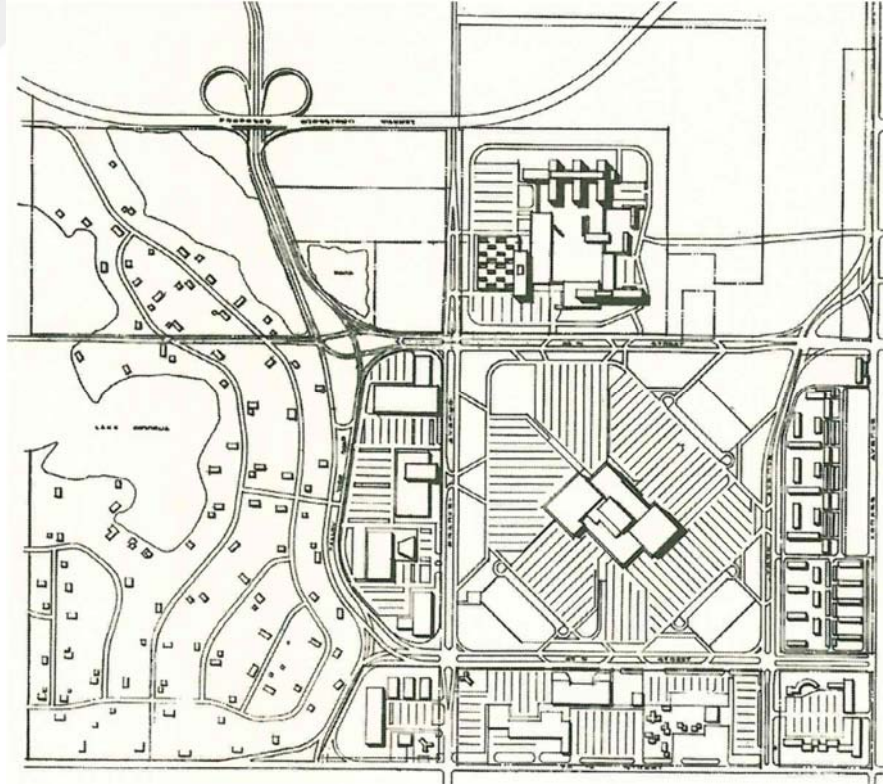
Şekil 3. 8. Soutdale Alışveriş Merkezi Hava Fotoğrafi

Southdale Alışveriş Merkezinin ortasındaki mekân, insanların toplanabileceği ve çeşitli etkinliklerin yapılabileceği şekilde tasarlanmıştır (Şekil 3.9). Bu mekânın ortasına bir heykel sipariş edilerek cazibe merkezi haline getirmek amaçlanmıştır. Bu girişim Amerika'daki alışveriş merkezlerindeki ilk sanatsal aktivitedir. Bu mekân; moda gösterileri, Mineapolis Senfoni Orkestrası'nın yıllık baloları, antika otomobil sergileri gibi birçok sanatsal ve kültürel aktiviteye ev sahipliği yaparak Gruen'in hedeflediği gibi sosyalleşme ve toplanma alanı olarak kullanılmıştır [78].

Gruen Southdale Alışveriş Merkezini tasarlarken herkesin kullanımına açık bir kent imgesi oluşturmayı hedeflemiştir. Bu amaçla alışveriş merkezini evlerin, apartmanların, parkın, hastane ve okulun bulunduğu bir yapı grubu içinde tasarlamıştır (Şekil 3.10). Ancak sadece alışveriş merkezi inşa edilmiş ve Southdale Alışveriş Merkezi etrafı otoparklarla çevrili beton bir yapı olarak kalmıştır [78].

Şekil 3. 9. Southdale Alışveriş Merkezi İç Mekân [79]

Şekil 3. 10. Gruen'in Southdale Alışveriş Merkezi Arazisi İçin Masterplan Önerisi [79]

Gruen'in tasarımları alışveriş merkezleri için bir arketip oluşturmuş ve bu arketipten yola çıkan birçok alışveriş merkezi yapılmıştır. Alışveriş merkezleri sadece Amerika ile sınırlı kalmayıp Avrupa'da ve dünyanın farklı bölgelerinde farklı tasarım anlayışlarıyla inşa edilmiştir. Gruen'in başlangıçta ortaya koyduğu fikirler unutulsa da, ticari işlevlerle birlikte gündelik hayata dair birçok aktivitenin bulunduğu bir kent mekânı oluşturma fikri çoğunlukla değişmeden kalmıştır [78].

3.2. Türkiye'de Alışveriş Merkezlerinin Tarihi Gelişimi

Alışveriş mekânlarının Avrupa'daki değişiminin yansıması 19.yy'da İstanbul'da Beyoğlu'nda görülmeye başlanmıştır. Bu dönemde Beyoğlu bonmarşe olarak adlandırılan içerisinde giyim, süs eşyası oyuncak gibi ürünlerin satıldığı büyük mağazaların, pastane ve kafelerin bulunduğu insanların vitrin seyretmeye, dolaşmaya ve eğlenmeye gittiği bir yer olmuştur [81]. Beyoğlu'ndaki ticareti ve hareketliliği arttıran diğer bir unsur ise içinde zemin katta birden çok mağazanın, üst katlarda ise ofis ve konutların bulunduğu pasajların yapılması olmuştur. Çiçek Pasajı, D'andria ve Suriye Pasajı bu dönemde Beyoğlu'nda yapılan önemli pasajlardandır [82].

1950'li yıllarda Türkiye'de Migros, Gima gibi zincir süpermarketler açılmaya başlamıştır. 1930'da çıkartılan Belediye Kanunu'nda belediyelere verilen Tanzim Satış Mağazaları yetkisini kullanan İstanbul Belediye Başkanı Lütfi Kırdar 1955 yılında ilk Tanzim Satış Mağazası olan Migros'un açılmasını sağlamıştır. Migros'un açılmasından bir sene sonra da dönemin başbakanın desteğiyle, taşra kentlerini perakendecilik ile tanıştırmak ve hayatı ucuzlatmak amacıyla Gıda ve İhtiyaç Maddeleri Türk A.Ş. (Gima) kurulmuştur. Süpermarketler yaygınlaşmaya başlaması 1970'li yılları bulmuştur [83].

1970'li yılların ikinci yarısında itibaren "süpermarketçilik" yükselişe geçmiş, 1970'li yılların sonlarında belediyeler, karaborsayı önlemek, tüketiciyi korumak ve nakit akışı sağlamak gibi amaçlarla perakende satış mağazaları kurmaya başlamışlardır. Bu mağazalar çoğunlukla halkın rahatça ulaşabileceği meydan, iskele gibi yerlerde alışveriş mekânlarının içinde ya da belediye arsaları üzerinde konumlandırılmıştır [7].

Çok katlı mağazalar olan “departman store”lar 1980’li yıllarda ülkemizde görülmeye başlamıştır. 1981 yılında ilk çok katlı mağaza olan Beymen grubu ürünlerinin satıldığı Çarşı mağazalarının (Şekil 3.11) ilk şubesi İstanbul Bakırköy’de açılmıştır [66]. Bu dönemde küçük aile girişimcilerinin sahip olduğu YKM, İGS gibi çok katlı mağaza zincirleri açılmaya başlamıştır [84].

Şekil 3. 11. Çarşı Mağazası, Bakırköy, 1981 [83]

1980 sonrası dönem Türkiye’de uygulanan politikalar perakendecilik sektörünün gelişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Yabancı sermayenin önünü açan bu politikalar sonucunda yabancı yatırımcıların Türkiye piyasasına girmesini sağlamıştır. 1986 yılında piyasaya giren Avrupa’nın en büyük market zincirlerinden Metro’nun ilk mağazasını İstanbul’da açılmıştır. Yabancı yatırımcıların sektöre girmesi sektördeki standartları yükseltmiş ve ithal ürünlere ulaşılabilirliği yükseltmiştir. Bütün bu gelişmeler doğrultusunda değişen tüketim alışkanlıkları ve yabancı sermaye yatırımları alışveriş merkezlerinin yapılmasının önünü açan bir gelişme olmuştur.

Türkiye’de ilk alışveriş merkezi olan Ataköy Galleria alışveriş merkezi 1988 yılında İstanbul’da açılmıştır. Dönerim başbakanı Turgut Özal’ın isteğiyle Houston’da bulunan “The Galleria” alışveriş merkezi örnek alınarak yapılmıştır. 80.000 m² kapalı alana sahip Galleria alışveriş merkezinde ziyaretçiler uluslararası markaların

mağazaları, yeme-içme mekânları, spor ve eğlence hizmetleri imkânlarını bulabilmektedirler [85]. Dekorasyonu ve özel günlerde düzenlenen etkinlikleriyle açıldığı dönemde yoğun ilgi gören Galleria AVM ile ilgili Gürbilek, “Galeria, örneğin Beşiktaş Pazarı gibi gidilen, Karaköy ya da Aksaray altgeçitlerindeki dükkânlar gibi geçerken girilen, Şişli’deki pasajlar ya da Beyoğlu’ndaki dükkânlar gibi iş, sinema ya da tiyatro çıkışı uğranılabilen bir yer değil, ancak “ziyaret edilebilen” bir yer. Galeria, alışverişi şehir hayatının bir parçası olmaktan çıkarıp kendi başına bir amaç, malların kullanım değerleri bütünüyle silinmiş bir değişim değeri haline getirmekle kalmıyor, bakılanla kurulan ilişkiyi de önemli ölçüde değiştiriyor. İnsanlara kendi şehirlerinde turist olma imkânı veriyor; mekânla kurulabilecek tanışıklık ilişkisinin imkânlarını tümüyle ortadan kaldırarak” şeklinde değerlendirmede bulunmuştur.

Türkiye’deki alışveriş merkezlerinin yaygınlaşması Galleria Alışveriş Merkezi’nin açılmasının ardından başlamıştır (Şekil 3.12). Yabancı yatırımcıların da katkısıyla İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlerde alışveriş merkezi yatırımları yapılmış 1988-1999 arasında 13 adet AVM açılmıştır [85]. Bu tarihten itibaren AVM yatırımları hızlı bir ivme artış gösterdiği ve büyük şehirlerden sonra AVM yatırımlarının Anadolu şehirlerinde de yayıldığı görülmektedir. 2007 yılında Türkiye’deki toplam AVM sayısı 145 iken 2017 sonunda 429 adet olarak belirtilmiştir [86].

Şekil 3. 12. Galleria AVM, İstanbul [76]

4. ALAN ARAŞTIRMASI

4.1. Alan Seçim Kriterleri

Günümüzde birçok alışveriş merkezinde kamusal mekân olma özelliği gösteren meydan ve sokak kurgusuna rastlanılmaktadır. Ancak bu meydanlar ve sokaklar çoğunlukla kapalı alışveriş merkezlerinin içerisinde sirkülasyonu yönlendirme, zaman zaman da etkinlik alanı olarak kullanılmaktadır. Ancak bu mekânlar güvenli ve klima kontrollü ortamı, kentle herhangi bir ilişki kurmaması ile kentsel mekân özelliklerini göstermemektedir. Araştırma kapsamında seçilen Zorlu Center, Meydan İstanbul AVM ve Bursa Kent Meydanı alışveriş merkezlerinde bulunan meydanlar açık mekân olması, tasarımda kentle bir bağlantı kurma ve kentsel mekân özellikleri gösterme çabası ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Hatta Bursa Kent Meydanı AVM isminde de anlaşılacağı gibi kent meydanı olma iddiası ile inşa edilmiştir. Alan araştırması alışveriş merkezlerinin meydanları ile sınırlandırılmıştır. Tez kapsamında, seçilen alışveriş merkezlerinin meydanlarındaki kentsel mekân özellikleri irdelenmiştir.

4.2. Araştırma Yöntemi

Çalışmanın önceki bölümlerinde kentsel mekân ve alışveriş merkezleri tanımlanmış ve tarihsel gelişimi incelenmiştir. Bu kısımlardan anlaşılmaktadır ki, ticaret işlevi tarih boyunca kentsel mekânda özellikle de meydanlardaki önemli aktivitelerden bir tanesi olmuştur. Endüstri devrimiyle birlikte kentler, kentsel mekânlar ve tüketim alışkanlıkları değişmiş, 1950’li yıllardan itibaren ortaya çıkmaya başlayan alışveriş merkezleri kentsel kamusal mekânın alternatifi “yeni kamusal mekânlar” olarak ortaya çıkmışlardır.

Günümüzde ise kapalı alışveriş merkezleri çoğalmasında yatırımcılar insanları çekmek için farklı tasarımlar geliştirmiş bunun sonucunda da kentsel mekân özellikleri gösteren alışveriş merkezleri ortaya çıkmıştır. Büyük bir kent parçası üzerine kurulan ve çoğunlukla bir kent merkezi simülasyonunu da barındıran alışveriş merkezlerinin daha fazla insanı kendine çektiği görülmüştür. Bu tarz alışveriş merkezlerinin gerek kamusal noktasında gerekse kent mekânı simülasyonları ile ilgili birçok çalışma

yapılmıştır. Ancak bu çalışma kapsamında alışveriş merkezinin kapalı hacimlerinde bir inceleme yapılmamıştır. Sadece alışveriş merkezi ile birlikte tasarlanmış meydanların incelemeye tabi tutulması bu çalışmanın özgün yanını oluşturmaktadır.

Kentsel mekânlar birçok teorisyen tarafından farklı kriterler kullanılarak incelenmiştir. Carr ve diğerine göre kentsel mekânlar, “ihtiyaçlara cevap vermeli, demokratik ve anlamlı olmalıdır”. PPS’e göre ise kentsel mekânda bulunması gereken dört özellik bulunmaktadır: “Erişim ve bağlantılar, amaç ve aktiviteler, rahatlık ve imaj, sosyalleşme.” Lynch ise iyi bir kent formunun beş kriteri sağlaması gerektiğini ifade etmektedir. Bunlar; “canlılık, duyu, uygun olma, erişim, ve kontroldür.” Kentsel mekânında bulunması gereken fiziksel özellikleri Erdönmez ve Çelik “mekânı sınırlayacak elemanların varlığı, mekânın kullanıcılar tarafından algılanabilir büyüklükte olması, mekânsal kapalılığın sağlanması, yaya ve taşıt trafiğinin kesişme ve düğüm noktası olması, içinde heykel, anıt gibi sembollerin yer alması” olarak belirtmişlerdir. Kentsel mekânı aktivite yönünden inceleyen Gehl, kentsel mekânda gerçekleştirilen üç tip aktiviteye işaret etmektedir: “Zorunlu aktiviteler, isteğe bağlı aktiviteler ve sosyal aktiviteler.”

Tez kapsamında incelenen AVM’nin ve meydanının ilk olarak tanıtımı yapılmış ve kent ile ilişkisi sorgulanmıştır. İncelenen meydanların “kent meydanı” olma özellikleri, kent meydanında bulunması gereken temel kriterler belirlenerek incelenmiştir. Kent meydanında bulunması gereken temel özellikler konuyla ilgili yapılmış çalışmalardan edinilmiş bilgiler doğrultusunda kamusalılık, fiziksel özellikler ve aktiviteler ana başlığında üç ayrı kategoriye ayrılmıştır (Çizelge 4.1).

Kentsel mekânla ilgili yapılan çalışmalarda bağlam önemli bir veri olmaktadır. İncelenmiş olan meydanlar, alışveriş merkezi ile birlikte tasarlanmış mekânlar olduğu için ilk olarak alışveriş merkezlerinin bulunduğu bölge, projelendirilme ve yapım süreçleri, günümüze gelene kadar gösterdikleri değişimlerle ilgili bilgiler aktarılmıştır.

1-Alanın Tanıtılması		
2-AVM Kent İlişkisi		
3-Mekânın Kamusalılığı	4-Meydanın Fiziksel Özellikleri	5-Meydandaki Aktiviteler
* Ulaşılabilirlik * Kamuya Açık Olma * Çevreyle Etkileşim - Aktif Etkileşim - Pasif Etkileşim * Çeşitlilik - Kullanım Tipolojisi - Kullanıcı Çeşitliliği	* Mekânı Sınırlayan Elemanlar * Algılanabilir Büyüklük * Kapalılık * Düğüm Noktası Olma * Kent Mobilyaları	* Gerekli Aktiviteler * İsteğe Bağlı Aktiviteler * Sosyal Aktiviteler

Çizelge 4. 1. AVM Meydanları Analiz Yöntemi

Meydanlar halkın kentle ilişki kurduğu, kentin kimliğinde önemli bir yeri olan açık alanlardır. Kamusal mekânların konumu, mekâna kent için simgesel bir anlam kazandırabildiği gibi fonksiyonel anlamda da katkı sağlamaktadır. Çalışma alanının konumu, kent dokusu içindeki yeri; incelenen alanın kent içindeki anlamıyla ve mekânda gerçekleştirilen eylemlerle ilgili bilgiler vermektedir [22]. Bu sebeple meydan iddiasında bulunan AVM yapılarının kentle kurduğu ilişki tespit edilmiştir. Binanın kent içindeki konumu, bağlandığı önemli akslar ve meydana ulaşım haritalar ve uydu görüntüleri vasıtasıyla analiz edilmiştir.

4.2.1. Mekânın Kamusalılığı

Meydanlar gibi AVM'ler de günümüz yaşantısındaki yeri ve kullanımı ile kamusal özellikleri gösteren mekânlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında, yatırımcıların tüketicileri çekebilmek amacıyla meydan, sokak gibi kamusal mekânları ve özelliklerini alışveriş mekânlarına uyarlamalarının da etkisi vardır. Ancak günümüz tüketim anlayışı ve AVM'lerin kamusalılığı tartışılan bir konu olmuştur. Pelin Gökür AVM'leri kamu kullanımına açık özel mülkiyetli mekânlar olarak tanımlamış ve “yeni tip kamusal alanlar” olarak nitelendirmiştir. [11].

Bu bağlamda seçilen örneklerde bulunan meydanların kamusal özellikleri gösterip göstermedikleri ulaşılabilirlik/erişilebilirlik, kamuya açık olma, çevreyle etkileşim ve çeşitlilik kriterleri ile incelenmiştir.

Ulaşılabilirlik, kamusal mekânlarda olması gereken başlıca kriterlerden birisidir. PPS'e göre kamusal mekânlarda bulunması gereken özelliklerin başında erişim ve bağlantılar bulunmaktadır. Bir mekânın fiziksel ve görsel ulaşılabilirliği mekânın bağlantıları ve çevreleyen elemanlarla değerlendirilebilmektedir. Carr ve diğerleri [15] erişim hakkını kamusallığın birinci kriteri olarak belirtmişler ve erişim hakkını fiziksel ulaşılabilirlik, görsel ulaşılabilirlik ve sosyal ulaşılabilirlik alt başlıklarıyla değerlendirmişlerdir.

Arendt'in kamusal mekânların herkes tarafından erişilebilir olma zorunluluğu tez kapsamında *kamuya açık olma* kriteriyle ele alınmıştır. Bu bağlamda kentsel mekânlar sosyal anlamda ulaşılabilir olmalı ve ırk, sınıf, cinsiyet, din, gelir durumu, ulusal köken vb. özelliklerinden dolayı insanların erişimini kısıtlamamalıdır. Bunun yanı sıra incelenen mekânların alışveriş merkezlerinde bulunmasından dolayı güvenlik kontrolünden geçme zorunlulukları bulunmaktadır. Çalışma kapsamında mekânı kullanan kullanıcı profili ve mekândaki bireysel denetimi hissettiren güvenlik önlemleri irdelenmiştir.

Kamusal mekânlar insanların çevreyle ve diğer insanlarla etkileşim kurmasına olanak sağlamaktadır. Kamusal alanı ihtiyaçlar, anlam ve haklar boyutlarıyla inceleyen Carr ve diğerleri *çevreyle etkileşim* ihtiyaçlar boyutunda sınıflandırmıştır [15]. Tez kapsamında Carr ve diğerlerinin tanımlamasına uygun olarak meydanlardaki aktif ve pasif etkileşim imkanları irdelenmiştir.

Çeşitlilik mekânın aktif olarak kullanılmasını ve mekândaki canlılığı sağlamada önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Montgomery kentsel mekânlarda uzun süreli bir canlılık yakalanabilmesinin, mekândaki birincil kullanımların çeşitliliği ile olabileceğini savunmaktadır. Bununla birlikte çeşitlilik kavramının; aktivitelerin, ekonomik faaliyetlerin, işletme büyüklüklerinin, sosyal, kültürel ve buluşma

mekânlarının çeşitliliği indekslerini kapsadığını belirtmiştir [20]. Tez kapsamında çeşitlilik, kullanım tipolojisi ve kullanıcı çeşitliliği kriterleri ile incelenecektir. PPS'e göre kullanıcı çeşitliliği mekânı başarılı kılan etmenlerden birisi olarak gösterilmektedir.

4.2.2. Meydanın Fiziksel Özellikleri

Meydanın kullanıcılar tarafından kentsel mekân olarak algılanabilmesi için gerekli olan fiziksel özellikler Erdönmez ve Çelik'in çalışması temel alınarak belirlenmiştir.

Mekânı sınırlayan elemanların varlığı. Binalar, duvarlar, kolonlar, arkadlar, alçak mimari elemanlar, ağaçlar, su öğeleri gibi elemanlar mekânı sınırlamak ve tanımlamak için kullanılmaktadır [18]. Sınırlayan elemanların yerleşimine göre düzenli veya düzensiz mekânlar oluşabilmektedir.

Kentsel mekân kullanıcılar tarafından *algılanabilir büyüklükte* olması gerekmektedir. Görüş alanına giren sınırlayıcı elemanlar içinde bulunan mekânın kuşatılma derecesini belirlemektedir. Kuşatılma hissi, görüş mesafesi ve çevredeki binaların yüksekleri arasındaki ilişkiyle bağlantılıdır [18]. Tez kapsamında meydanın boyutlarının ve kuşatılmışlık hissinin analizi için Hedman ve Jazsevski'nin çalışmasında belirtilen ölçüler (61 m'ye 152,5 m) üzerinden değerlendirilme yapılmıştır.

Kapalılık Sitte'ye göre kentsel mekânın en önemli bileşenidir. Mekânsal kapalılığın sağlanması kullanıcılara güven duygusu veren kuşatılmışlık hissinin oluşmasını sağlamaktadır [18].

Meydanlar yaya ve taşıt trafiğinin kesişim ve *düğüm noktası olma* özelliğini göstermektedir [18]. Meydanlar bu özellikleriyle Lynch'in tanımladığı kent imgesinin de önemli bir bileşenidir. Tez kapsamında sokakların ve yolların meydana bağlanma biçimleri ile mekândaki sirkülasyon incelenerek dinamik – statik mekân oluşumları gözlemlenmiştir.

Erdönmez ve Çelik çalışmalarında meydanların heykel, anıt vb. semboller bulundurduğu belirtmişlerdir. Bu öğeler genişletilerek çalışma kapsamında *kent mobilyaları* kriteri altında incelenmiştir. Kentsel mekânın kullanımını destekleyen bütün elemanlar kent mobilyaları olarak tanımlanabilmektedir. Kent mobilyaları çalışma kapsamında zemin kaplamaları, su ögesi, sanat öğeleri (heykel, anıt, sembol), kent mobilyaları, peyzaj elemanları alt gruplarına ayrılarak incelenmiştir.

4.2.3. Meydandaki Aktiviteler

Günümüzde AVM'ler sadece alışveriş fonksiyonları ile değil sinema, tiyatro gibi kültürel etkinliklere imkân vermesiyle de öne çıkmaktadır. Bununla birlikte AVM yöneticileri insanların AVM'ye gelmesini sağlamak amacıyla birçok aktiviteyi de organize etmektedirler. Bu bağlamda AVM ile birlikte tasarlanan meydanlardaki aktiviteler Gehl'in metodolojisi kullanılarak *zorunlu, isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler* kriterleriyle incelenerek kentsel mekân aktiviteleri ile karşılaştırılması amaçlanmaktadır.

4.3. Bursa Kent Meydanı AVM

Bursa Kent Meydanı Alışveriş Merkezi (Şekil 4.1) kentin ihtiyacı olan kent meydanını tasarlamak amacıyla yola çıkılan bir projedir. Ancak süreç içinde projede değişiklikler yapılmış ve ortasında meydan olan bir alışveriş merkezi ortaya çıkmıştır. Alışveriş merkezi inşaatının başlamasıyla birlikte yerel ve ulusal medyada birçok tartışmaya yol açmıştır. Bu tartışmalarda bazı yazarlar projedeki “meydan”ın gerçek bir meydan olup olmadığını sorgulamıştır.

Bursa Kent Meydanı AVM Bursa'nın önemli kavşak noktasında Ankara - İzmir ve Yalova yollarının birleştiği bir konumda bulunmaktadır. Doğu – Batı aksında gelişen kentin neredeyse ortasında kalan bu alan Santral Garaj bölgesi olarak adlandırılmaktadır. Şu anki AVM'nin bulunduğu arsada 1961'dan 1997 yılına kadar şehirlerarası otobüs terminali bulunduğu için bu bölge Santral Garaj olarak adlandırılmıştır.

Şekil 4. 1. Bursa Kent Meydanı AVM [111]

Bursa kentinin 1950’li yıllardaki gelişimiyle birlikte, kent içi ulaşımı aksatmayacak ve kent içi terminalleri bir araya toplayacak bir merkezi terminal ihtiyacı doğmuştur. O dönemde çöplük ve terkedilmiş olan mera mezarlığı bulunan bu bölge temizlenerek 1957 yılında Santral Garajın (Şekil 4.2) temeli atılmış ve 1961 yılında hizmete girmiştir. Modern mimariye sahip yeni Santral Garaj projesinde terminal işlevi dışında dükkânlar, lokantalar, otel, gazete ve tek el bayileri, PTT, polis ve zabıta birimleri bulunmaktadır. Ancak 1978 yılına gelindiğinde çıkan büyük yangınla terminal binası dışındaki bütün birimler yanmış ve 4 katlı ana bina yıkılmıştır. Buna rağmen otobüs ve yolcu terminali 4 gün sonra yeniden kullanıma açılmıştır. Yangın sonrasında bütünüyle kullanılmayan Santral Garaj terminalini yenilemek için 1987’de yarışma açılmış ancak proje uygulanamamıştır. Daha sonra 1994’te şuan kullanılan terminalin bulunduğu alan için bir proje yarışması açılmış ve yarışma ile elde edilen proje uygulanarak 1997’de kullanıma açılmıştır. Terminal taşındıktan sonra Santral Garaj kentin güney ve doğu bölgelerine erişim sağlayan minibüs durakları olarak kullanılmıştır [87].

Şekil 4. 2. İlk Açıldığı Yıllarda Santral Garaj [87]

1996 yılından itibaren bu bölge için planlama çalışmaları başlamış, 1998 yılında ise bu bölge için hazırlanan 1/1000 Ölçekli Santral Garaj ve Çevresi İmar Planı onaylanmıştır. Bu planlamaya göre bu alanda “Merkezi İş Alanı” (MİA) kullanımı öngörülmüştür. 2000 yılında planın revize edilmesine ihtiyaç duyulmuş, ancak 2005’te revize plan iptal edilmiştir. 2005’te onaylanan 1/1000 ölçekli imar planı değişikliğinde Santral Garaj alanı “Kent Meydanı” olarak tanımlanmıştır. 2006 yılında plan notlarında yapılan değişiklik yapılarak bu alanda AVM yapılmasına olanak sağlanmıştır [87].

Santral Garaj alanında sağlıklılaştırma yapılarak 24 saat yaşayan bir kent meydanı oluşturmak amacıyla “Bursa Santral Garaj Kent Meydanı Mimari ve Kentsel Planlama Proje Yarışması” açılmıştır. 2006 yılında sonuçlanan yarışmada Seçkin Kutucu, Ebru Yılmaz, Tomurcuk Yonca Kutucu ve Uğur Bozkurt’un projesi (Şekil 4.3) 1.lik ödülünü almış ve bu projenin uygulanmasına karar verilmiştir. Projenin tasarım kurgusu; arsanın batısından gelen kullanıcılar için bir çeşit giriş kapısı niteliğinde olan ve alanı sınırlandıran bir kanopi, meydanın girişinin tam karşısında bulunan kültürel etkileşim, sergileme, bilgilendirme amacı taşıyan info boxlar ve üçgen bir forma sahip kültür merkezinden oluşmaktadır [88]. Kazanan projede sosyal ve kültürel işlevlerin-aktivitelerin ön planda olduğu bir meydan kurgusu tanımlanmışken, uygulama sırasında projede değişiklikler yapılmış ve 2008 yılında proje alışveriş merkezi olarak hizmete açılmıştır.

Şekil 4. 3. Bursa Santral Garaj Kent Meydanı Mimari ve Kentsel Planlama Proje Yarışması 1. Ödül [115]

Dönemin Büyükşehir Belediye Başkanı Hikmet Şahin'in Kent Meydanı Projesiyle ilgili bu meydanın dünyanın sayılı meydanlarından birisi olacağı, yaşayan bir meydan olacağı ve Bursa'nın gerçek meydanına kavuşacağını iddia ettiği açıklamalarına rağmen inşaat ilerledikçe bu alanla ilgili yerel ve ulusal medyada tartışmalar yer almıştır. Yarışma projesine uyulmaması, 40.000 m²'ye yakın inşaat alanı artışı ve projenin AVM'ye dönüşmesi eleştirilmiştir. Eleştirilere rağmen inşaat devam etmiş sonuçta meydanın geri planda kaldığı büyük bir alışveriş merkezi ortaya çıkmıştır [87].

4.3.1. Bursa Kent Meydanı AVM - Kent İlişkisi

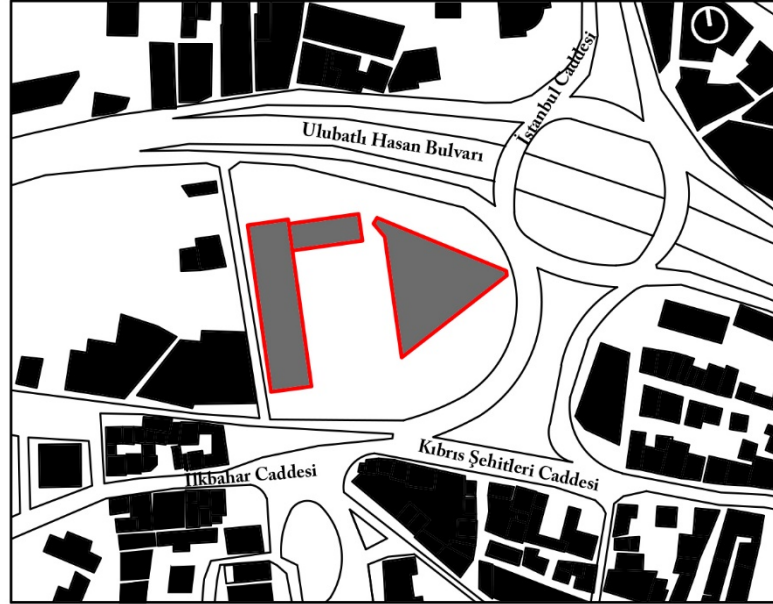
Kent Meydanı AVM Bursa'nın merkez ilçelerinden birisi olan Osmangazi sınırları içerisinde bulunmaktadır. Bulduğu konum itibariyle kentin bütününden otobüs, metro veya dolmuşlarla kolaylıkla erişilebilmektedir. Güney yönüne doğru uzanan Fevzi Çakmak Caddesi ile kent merkezine bağlanmaktadır. Üç yönden AVM birimleriyle çevrili olan meydan, yol kotunun altında bulunmakta ve açık olan güney taraftan merdivenlerle sınırlandırılmaktadır.

Şekil 4. 4. Kent Meydanı AVM'nin Kent İçindeki Konumu [108]

Meydan'ın şehre dönük ve açık olan güney yönünde doğru bakıldığında Bursa'nın silüetini olumsuz yönde etkileyen TOKİ konutları çevresindeki binalardan yüksekliği ile dikkat çekmektedir. AVM'nin batısında yaklaşık 350 metre mesafede Osmangazi Belediyesi ve belediye binasının karşısında Bursa'nın en büyük parklarında birisi olan Merinos Parkı bulunmaktadır. Bu parkın içinde Merinos Atatürk Kültür Merkezi bulunmaktadır. Yapının arka tarafında bulunan İzmir ve Ankara Yollarına bağlanan Ulubatlı Hasan Bulvarı kenti ikiye ayırmıştır. Bulvarın güneyinde daha düzenli ve zemin katlarında ticaret ağırlıklı bir yerleşim bulunmaktadır. Tarihi Çarşı ve Hanlar Bölgesi, Bursa Ulu Camii, Heykel Meydanı gibi önemli mekânlar "Kent Meydan"ından yaklaşık 2 km'lik bir çap içinde ve toplu ulaşım ile rahat bir şekilde ulaşılabilir konumdadır (Şekil 4.4).

AVM'nin arka tarafında, bulvarın kuzey tarafında ise düzensiz ve nitelsiz bir yapı stokuna sahip bir yerleşim bulunmaktadır. Sanayi ve ticaret faaliyetlerinin bulunduğu bu bölge çöküntü bölgesi olarak tanımlanmış ve öncelikli kentsel dönüşüm faaliyetlerinin yapılacağı alan olarak belirlenmiştir [89]. Şekil 4.5'teki doluluk – boşluk analizinden de bu bölgedeki sıkışık ve düzensiz yapı okunabilmektedir. Genel olarak yapı bulunduğu çevreye göre büyük ölçekli ve çevreden bağımsız bir yapı külesine sahiptir. AVM kütlelerinin çevrelediği meydanın çevreyle olan etkileşimi zayıf kalmaktadır.

Şekil 4. 5. Kent Meydanı AVM Doluluk-Boşluk Analizi

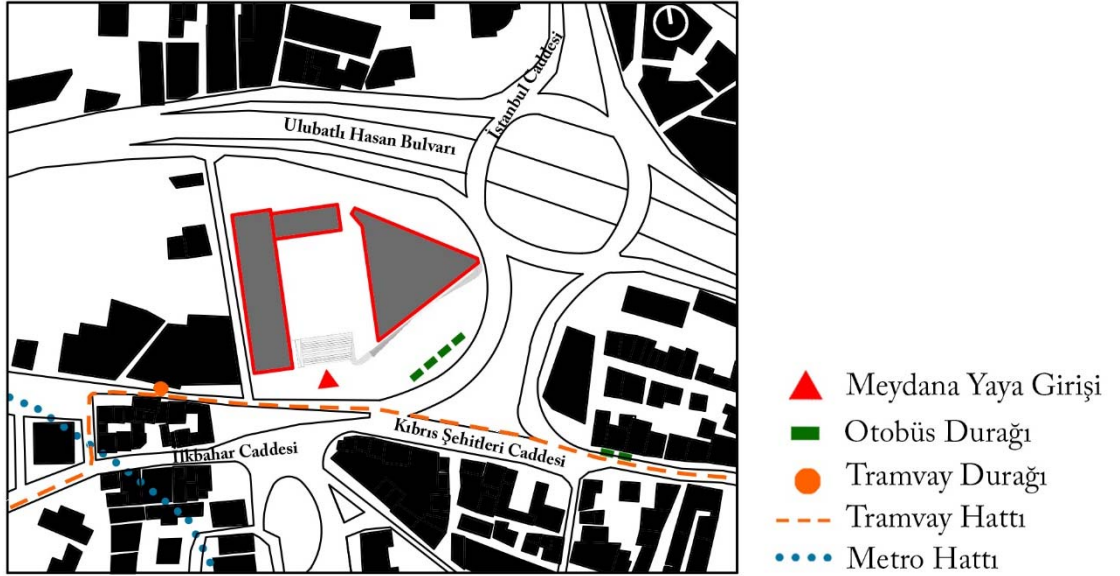
Bursa'daki kentsel kamusal mekânlar incelendiğinde Heykel Meydanı, Orhangazi Meydanı ve benzer şekilde alışveriş merkeziyle oluşturulmuş Zafer Meydanı öne çıkmaktadır. Bu durum Lütfi Kırayoğlu "Görmemişin Kent Meydanı Olmuş..." başlıklı yazısında da anlaşılabilir. Kırayoğlu bu yazısında Bursalıların meydan hasretinden ve Heykel Meydanı ile Zafer Meydanı'nın ihtiyacı karşılayamadığından bahsetmiştir. Heykel Meydanı eski Hükümet Konağı, Maliye ve Adliye binalarıyla çevrilmiştir. Meydanın ismi 1931 yılında meydana yerleştirilen Atatürk heykelinden gelmektedir. Orhangazi Meydanı ise Atatürk Caddesinin bitişiğinde ve alt kotta bulunan Ulu Camii, Kozahan, Orhan Camii, Eski Belediye Binası gibi kentin en çok ziyaret edilen tarihi binalarıyla çevrelenmiştir. Yarışma ile yapılan bu meydan

insanların buluşmak, eğlenmek, dinlenmek, toplanmak için sıklıkla tercih ettiği bir meydandır [90]. Zafer Meydanı kent içindeki ilk alışveriş merkezi olan Zafer Plaza AVM ile birlikte iki farklı kottan AVM'ye giriş verecek şekilde düzenlenmiştir. Alışveriş merkezi kapalı olduğunda sınırlı bir kullanım imkânı bulunmaktadır. Polat ve Dostoğlu [91] bu meydanları ticari nitelikli kamusal mekân olarak tariflemişlerdir.

4.3.2. Mekânın Kamusalılığı

Ulaşılabilirlik

Meydan, 3 kenarı kapalı, bir kenarı açık bir şekilde tasarlanmıştır. Açık olan kenar kentle bağlantıyı sağlamaktadır. Konum itibariyle toplu ulaşım ile kolay bir şekilde erişilebilecek bir noktada bulunmaktadır. Meydana toplu ulaşım veya yaya olarak bu kısımdan ulaşılmaktadır. Meydan alt kotta bulunmaktadır ve Kıbrıs Şehitleri Caddesinden erişim merdivenlerle sağlanmaktadır. Mimari projede meydana 8. Çelik sokaktan saçak altından bir giriş önerilmiştir, ancak bu giriş metal korkuluklarla kapatılmıştır. Böylece meydana erişim sadece tek yönden bulunmaktadır.

Şekil 4. 6. Kent Meydanı AVM Ulaşılabilirlik Analizi

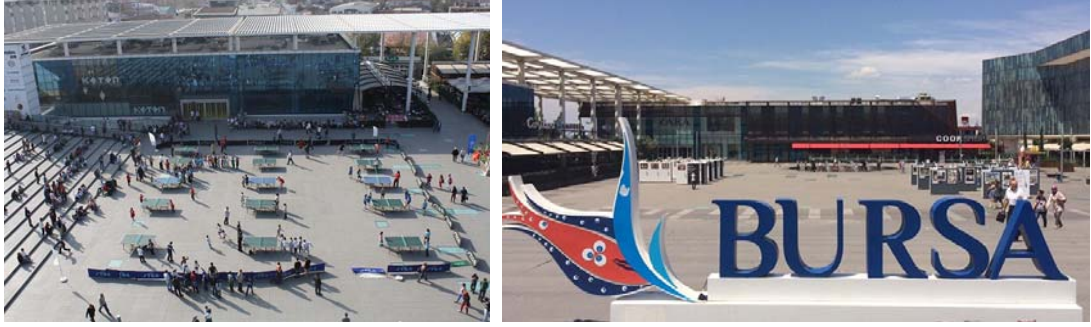
Kamuya Açık Olma

Alışveriş merkezleri kamusal alanlar olarak ifade edilmekle beraber, Türkiye'deki birçok alışveriş merkezine güvenlik kontrolünden geçilerek girilebilmektedir. Kent Meydanı AVM girişlerinde de aynı şekilde güvenlik kontrolü bulunmaktadır. Ancak alışveriş merkezinin çevrelediği kent meydanına giriş oldukça geniş bir açıklıktan olmakla beraber herhangi bir üst taraması yapılmaktadır. Ancak meydan girişinde güvenlik görevlilerinin etrafı gözetlediği görülmektedir. Bursa Kent Meydanı Bakan ve Konuk'un kamusal mekân tanımındaki "her kentlinin tartışmasız girebildiği" kriterini sağlasa bile, serbestçe hareket etme kriterini sağlamamaktadır.

Çevreyle Etkileşim

Bursa Kent Meydanı alışveriş merkezi yapılarıyla 3 yönden çevrenmiştir. Çevreleyen binaların zemin katlarında meydana taşan kafe ve restoran birimleri bulunmaktadır. Ancak bu kafe ve restoranlara meydandan girilememektedir. Meydandan direkt erişim bulunmasa da kafe ve restoranlar kullanıcıların meydanla pasif etkileşimini sağlamaktadır. Ayrıca alışveriş merkezinin girişine yakın mesafede bulunan oturma birimleri ve meydan girişindeki basamaklarda pasif etkileşimi sağlayan diğer elemanlardır.

Çevreyle aktif etkileşim Kent Meydanı AVM içerisinde imza günleri, dinletiler, sergiler, atölyeler gibi birçok etkinliklerle yapılmaktadır. Ancak bu etkinliklerin büyük çoğunluğu alışveriş merkezi içinde yapılmaktadır. İnceleme yapılan dönemde meydana hafif strüktürlerle kurulmuş buz pateni pisti ve sanal gerçeklik helikopteri bulunmaktadır. Geçmişte yapılmış etkinlikler arasında konserler, masa tenisi turnuvası ve fotoğraf sergisi (Şekil 4.7), sosyal sorumluluk projelerini gibi etkinlikler ve AVM yönetiminin bayram ve özel günlerde yaptığı kutlamalar dikkati çekmektedir.

Şekil 4. 7. Meydanda Masa Tenisi Turnuvası [107] ve Fotoğraf Sergisi Organizasyonu [112]

Çeşitlilik

Kent Meydanı AVM’de alışveriş dışında yeme – içme, sinema ve çeşitli etkinliklere katılma imkânları bulunmaktadır. Kafe ve restoranların bir kısmı meydan çevresinde bulunmaktadır. AVM’nin üçgen bloğunda 1. katta fastfood tarzı işletmeler, 2. katta sinema ve restoranlar bulunmaktadır.

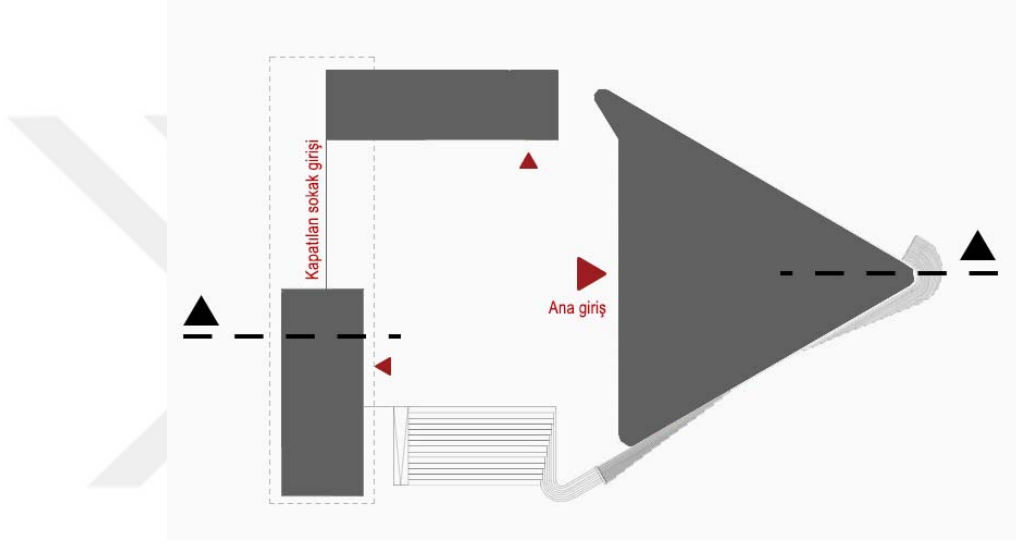
Meydanı kullanan insanların büyük çoğunluğu alışveriş merkezine ulaşım için kullanmaktadır. Bu durum AVM ana girişinin bulunduğu noktadaki yoğunluktan anlaşılabilir. Alışveriş merkezini ve meydanı her yaşta kullanıcılarının kullandığı ancak çoğunluğu gençlerin oluşturduğu gözlemlenmiştir. Özellikle çocuklara yönelik etkinliklerle aileler meydana ve alışveriş merkezine çekilmeye çalışılmaktadır.

4.3.3. Meydanın Fiziksel Özellikleri

Mekânı Sınırlayan Elemanlar

Meydan üç tarafından alışveriş merkezi bloklarıyla, giriş kısmında merdivenlerle sınırlandırılmıştır (Şekil 4.8). Bu şekilde dikdörtgen, düzenli formda bir meydan ortaya çıkmıştır. Ancak meydana yerleştirilen yarım küre formu buz pateni pisti meydanın sınırlarının algısını olumsuz yönde etkilemektedir (Şekil 4.9). Meydanı çevreleyen üç bloğa da ayrı girişler bulunmaktadır. Ancak üçgen bloktaki AVM ana girişi ve meydan girişi insan hareketliliğinin en yoğun olduğu noktalardır.

Çevreleyen binaların farklı ve orantılı yüksekleri, cephelerde geri çekilmeler ve ana girişin vurgulanması, saçak kullanımı ve zemin katlarda meydana açılan kafeler meydana bakan yüzeylerde hareketliliği sağlamıştır. Bu hareketlilik ve çevreleyen bina yüksekliklerinin meydanla orantılı oluşu, meydanın ölçeğinin algılanmasına olumlu yönde etki eden unsurlardır.

Şekil 4. 9. Meydanın Plan Şeması

Şekil 4. 9. Merdivenlerden Meydana Bakış (Kişisel Arşiv)

Düğüm Noktası Olma

Bursa Kent Meydanı AVM’de bulunan meydan sadece yayaların bulunabildiği statik bir mekândır. Lynch’e göre düğüm noktası olma özelliği gösterebilmesi için gerekli olan yaya ve taşıt trafiğinin kesişmesi ya da ulaşımın kırılmaya uğraması özellikleri meydana bulunmamaktadır. Sadece meydanın kuzeyi Kıbrıs Şehitleri Caddesine açılmaktadır. Mimari projede 8. Çelik Sokak’tan meydana saçak altından geçilerek ulaşım düşünülmüş ancak mevcut durumda bu giriş metal korkuluklar yapılarak kapatılmıştır.

Kent Mobilyaları Bulundurma

Zemin Kaplaması: Meydan bütünüyle sert zeminden oluşmaktadır. Tek renk doğal taş kaplamada yer yer meydanın altında bulunan alışveriş merkezini aydınlatan pencereler bulunmaktadır. Geceleri alışveriş merkezinden gelen ışık zeminde farklı bir doku oluşturmaktadır.

Su Ögesi: Zeminle aynı seviyede, aynı döşeme kaplamasından oluşan kuru havuz (Şekil 4.12) bulunmaktadır. Işık ve fışkiyelerle bir su oyunu kompozisyonu oluşturulmuştur.

Heykel, Anıt, Sembol: Meydanda sanatsal öğeler bulunmamaktadır. Ancak meydanın girişinde üst kotta üzerinde saat, elektronik tabela ve AVM logosu bulunan ve yanındaki binayla aynı yüksekliğe sahip bir kule (Şekil 4.11) bulunmaktadır. İnceleme yapılan tarihlerde etrafındaki ağaçlar ve yanında konumlandırılmış mobil mağazadan dolayı dikkat çekmemektedir.

Şekil 4. 11. Meydandaki Kent Mobilyaları (Kişisel Arşiv)

4.3.4. Meydandaki Aktiviteler

Zorunlu Aktiviteler: Meydanı çevreleyen binaların zemin katlarında temel ihtiyaçları karşılayacak birimler bulunmamaktadır. AVM içinde market ve atm bulunmaktadır.

İsteğe Bağlı Aktiviteler: Yeme içme, sinema, oturma, dinlenme, alışveriş yapma.

Sosyal Aktiviteler: Meydanda düzenlenen etkinliklere katılma, buluşma, görüşme

4.4. Meydan İstanbul AVM

Meydan İstanbul AVM (Şekil 4.13) İstanbul'da şehir meydanı konsepti ile tasarlanmış ilk alışveriş merkezi olarak gösterilmektedir. Mimari projesi Foreign Office Architects (FOA) tarafından yapılan Meydan İstanbul AVM mimari yapısı ile farklılık göstermektedir. Alışılmış kapalı formdaki alışveriş merkezlerinin aksine mağazalar ortadaki meydana açılmaktadır. Topoğrafya formulu geniş yeşil çatı, toprak tonlarında kullanılan kaplama malzemeleri ile su ögesi, farklı kotlar ve rampalar oluşturularak bir araya getirilmiştir. Mimari projesi ile ULI Mükemmellik Ödülü, Avrupa Topluluğu Çevre Ödülü, Avrupa ICSC Alışveriş Merkezi Resource Ödülü gibi birçok ödüle ve LEED sertifikasına sahiptir.

Şekil 4. 13. Meydan İstanbul AVM Hava Fotoğrafı [113]

Meydan İstanbul AVM dünyadaki önemli sürdürülebilir projeler arasında gösterilmektedir. Şekil 4.14'te vaziyet planında da görüldüğü üzere ilk yapıldığında yaklaşık 30.000 m²'lik yeşil çatı örtüsüne sahiptir. Bu şekilde AVM'nin hem kullanıcılara hizmet etmesi hem de iklim kontrolüne önemli katkı sağlaması amaçlanmıştır. Yeşil çatı sistemi kış aylarında ısı kayıplarını, yaz aylarında ise ısı kazançlarını engelleyerek iklimlendirme için gerekli olan enerji ihtiyaçlarını önemli ölçüde azaltmıştır. Bunun yanı sıra kullanılan toprak kaynaklı ısı pompası sistemi ile iklimlendirme sistemi desteklenmiştir. Güncel durumda yeşil çatıların büyük bir kısmı suni çim çatı ile değiştirilmiş ve bu kısımda çocuklar için oyun parkı düzenlenmiştir.

Şekil 4. 14. Vaziyet Planı [110]

Metro Group Asset Management yatırımı olan ve 128.000 m²'lik bir alanda inşa edilen alışveriş merkezi, 2013 yılında Gülaylar Group'a satılmıştır. İlk açıldığında Meydan Ümraniye AVM olan ismi değiştirilerek Meydan İstanbul Alışveriş ve Yaşam Merkezi olmuştur. AVM el değiştirdikten sonra projede birçok değişiklik yapılmış ve kiralanabilir alanlar ciddi bir şekilde büyütülmüştür (Şekil 4.15).

Şekil 4. 15. Meydan İstanbul AVM İlk Açıldığı Yıllar [110] ve Güncel Durum (Kişisel Arşiv)

İncelemenin yapıldığı 2018 yılına gelindiğinde projede birçok değişikliğin yapıldığı, 2007 yılında ilk açılan halinin oldukça değiştirildiği görülmektedir. İlk açıldığı sırada zeminde tuğla kaplama ve meydanın ortasında bir süs havuzu bulunduğu görülmektedir. Ayrıca yapıya çelik strüktürlerle birçok ek yapılmış, girişteki yeşil çatının arasında geçen yol daraltılarak AVM'nin büyütülmesi tercih edilmiştir. Projenin mimarı FOA toplam inşaat alanını 55.000 m² olarak bildirmişken [92] , Kademoğlu'nun 2011'de kabul edilen tezine göre kiralanabilir alan 70.000 m² [10], son durumda ise alışveriş merkezinin internet sitesinden alınan verilere göre toplam kiralanabilir alan 95.000 m² olduğu görülmektedir [93]. Projede yapılan değişiklikler 2016 yılında Sarven Çilingiroğlu ile yapılan bir röportajda şu şekilde ifade edilmiştir: “İki sene önce Gülaylar Grup tarafından Meydan Alışveriş Merkezi satın alındı. Gülaylar Grup, Meydan Alışveriş Merkezi'nde yapısal değişikliklere gitti. Real'in üzerinde çocuk oyun merkezi yapılıyor. Etrafta kiosklar artırıldı. Food Court alanları artırılıyor ve yenileniyor. Real'in içi Real'e aitken şimdi kasalar geriye itilerek o alanlara dükkânlar ilave ediliyor. Bodrum katına indiğiniz zaman çok geniş bir otopark görürsünüz. 40 bin metrekarelik bir alan. Şimdi burada belli bir bölüme dükkânlar yapıldı. Ofis binaları geldi.” [94]

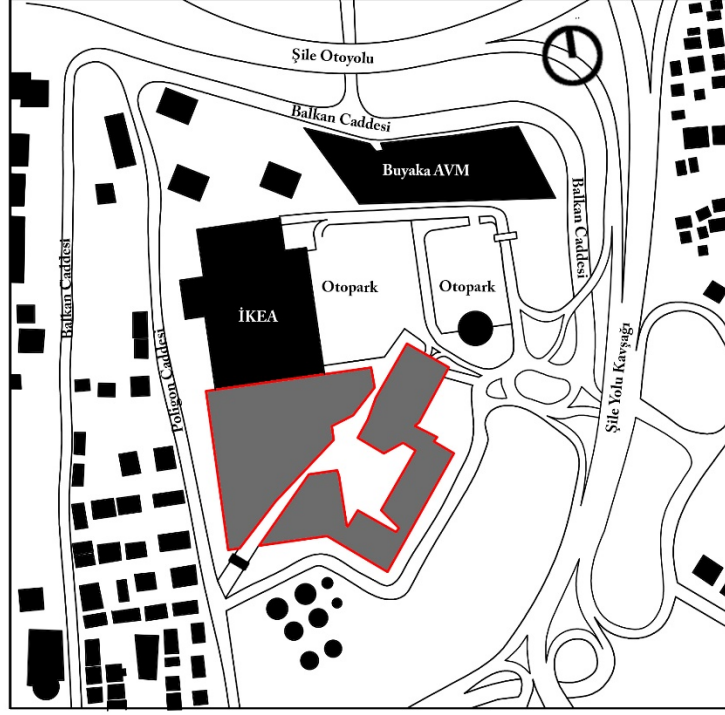

Şekil 4. 16. Meydan İstanbul AVM Konumu ve Bağlantıları [114]

Meydan İstanbul AVM - Kent İlişkisi

Meydan İstanbul AVM İstanbul Anadolu Yakasında, Fatih Sultan Mehmet Köprüsüne bağlanan İstanbul Çevre Yolu, 15 Temmuz Şehitler (Boğaziçi) Köprüsüne bağlanan Alemdağ Caddesi ve Şile Yolunun birbirine bağlandığı önemli bir noktada konumlanmaktadır. Kuzey tarafında AVM ile bitişik İkea Mağazası ve komşu parselinde ise başka bir alışveriş merkezi olan Buyaka AVM bulunmaktadır (Şekil 4.16).

AVM'nin bulunduğu yapı adası bölge önemli yollar arasında kavşak noktası olarak kullanılmaktadır. Aynı yapı adasında büyük ölçekli diğer bir AVM yapısı olan Buyaka AVM ve Meydan Ümraniye AVM yapısına bitişik bir şekilde İKEA mağazası bulunmaktadır. Genellikle yollardan ve boşluklardan oluşan bölge, yoğun kent dokusu ile bütünleşememektedir (Şekil 4.17). Tasarlanan meydan bu haliyle kentle ilişki kuramamaktadır.

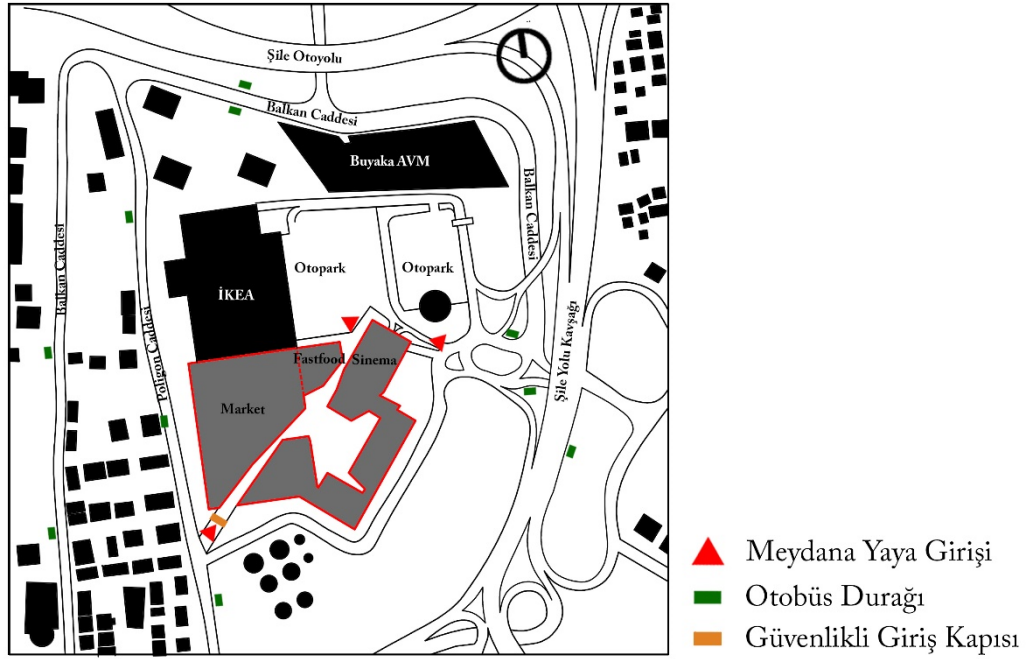

Şekil 4. 17. Meydan İstanbul AVM Doluluk-Boşluk Analizi

4.4.1. Mekânın Kamusalılığı

Ulaşılabilirlik

Meydan, tamamen kapalı olarak, etrafını mağazalar saracak şekilde tasarlanmıştır ve tanımlı bir geometriye sahip değildir. Meydana erişim yaya yolları ve otopark girişleri ile yapılmaktadır (Şekil 4.18). Meydana güneybatıdan rampalarla bağlanan yaya yolu Poligon Caddesine, kuzeyden bağlanan yaya yolu sinema kütlesi ve mağaza bloğunun arasından İKEA mağazasının önündeki otoparka açılmaktadır. Meydana bağlantıyı sağlayan yaya yolları, önemli bir kentsel aksa ya da kentsel mekâna bağlanmadığı için yaya yollarının kentsel bağlantısı zayıf kalmaktadır. Ana yol aksları üzerinde bulunan alışveriş merkezine araçla rahatlıkla ulaşılabilir. İstanbul Anadolu Yakasında bulunan alışveriş merkezine toplu ulaşım araçlarından özellikle belediye otobüsleri ve minibüslerle ulaşım sağlanmaktadır.

Şekil 4.18. Meydan İstanbul AVM Ulaşılabilirlik Analizi

Kamuya Açık Olma

Meydan İstanbul Alışveriş merkezinde asıl sirkülasyon alanını meydan oluşturmaktadır. Meydana ulaşım ise bodrum kattan otoparkla ya da yaya yollarıyla ulaşılabilir. Orijinal projede meydana girişte güvenlik taraması kurgulanmamıştır. Ancak son yapılan değişikliklerde Polygon Caddesi girişinde bir kapı yapılarak güvenlik taraması yapılmaktadır (Şekil 4.19). Açık otoparktan girilirken ise güvenlik taraması yapılmamaktadır. Meydana ulaştıktan sonra meydana rahatlıkla gezilebilmektedir, herhangi bir taramadan geçmeksizin mağazalara giriş yapılabilmektedir. Meydan güvenlik görevlileri tarafından sürekli olarak izlenmektedir. Bu bağlamda meydanın kamuya açık özel alan karakteri gösterdiği düşünülmektedir.

Çevreyle Etkileşim

Meydan İstanbul AVM’de bütün mekânlar meydanla etkileşim halinde olacak şekilde tasarlanmıştır. Mağazaların, sinema bloğunun ve yemek bloğunun girişleri meydana açılmaktadır (Şekil 4.18). Meydanın aynı zamanda ana sirkülasyon hattını oluşturması,

kullanıcıların meydana bulunan etkinliklerle aktif ya da pasif şekilde etkileşimde bulunmasını sağlamaktadır. Meydanın ortasında kot alçalmaktadır ve bir etkinlik alanı bulunmaktadır. Bu alanın etrafında oluşturulan oturma birimleri kullanıcıların hem dinlenmesini hem de etkinliklere katılımını sağlamaktadır.

Şekil 4. 19. Meydan İstanbul AVM Güvenlikli Giriş Kapısı (Kişisel Arşiv)

Çeşitlilik

Meydan İstanbul AVM’de alışveriş, yeme – içme, sinema aktivitelerinin yanında meydana yapılan etkinliklere katılma ve çocuklarla birlikte oyun parkında vakit geçirme imkânları bulunmaktadır.

Kademoğlu’na göre kullanıcıların önemli bir kısmı serbest zaman geçirmek için Meydan İstanbul AVM’yi tercih etmektedir. Bu kullanıcılar açık havada alışveriş imkânı, farklı mimarisi ve sosyalleşmeye imkânlarıyla kentsel mekânda hissettiren meydan ve dolaşım alanlarına sahip olmasının Meydan İstanbul AVM’yi tercih etmelerinde etkili olduğunu belirtmişlerdir. [10] Son yapılan incelemelerde de meydanın yoğun bir şekilde kullanılması Kademoğlu’nun araştırmasını doğrulamaktadır.

Meydan İstanbul AVM'yi her yaş grubundan insanın kullandığı görülmektedir. Meydanda çocuklara yönelik aktiviteler yapılmakta ve çeşitli oyun grupları bulunmaktadır. Bu aktivitelerin etkisiyle meydan, çocuklar ve ebeveynler tarafından aktif bir şekilde kullanılmaktadırlar. Meydanın alışveriş merkezinin en kalabalık yerlerinden birisi olduğu ve aktif olarak kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Şekil 4. 20. Basamaklardan Meydan Bakış (Kişisel Arşiv)

4.4.2. Meydanın Fiziksel Özellikleri

Mekânı Sınırlayan Elemanlar

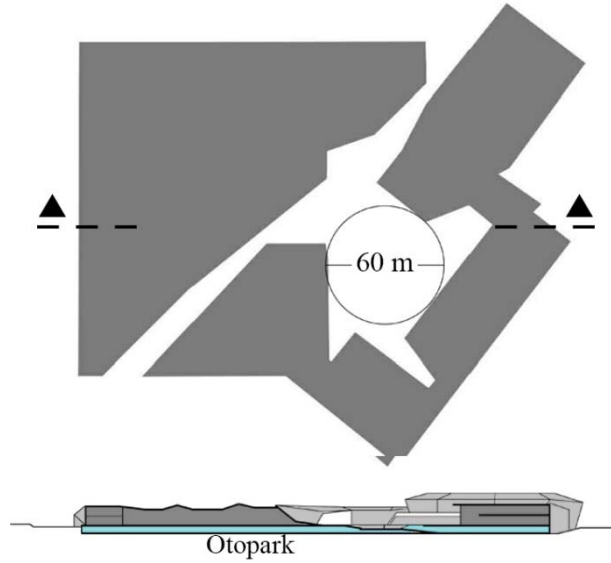
Meydan düzgün olmayan beşgen formundadır ve etrafı alışveriş merkezi bloklarıyla sınırlandırılmıştır. Hem meydanın geometrisi, hem de saçakların farklı yüksekliklerde devam eden kırıklı hareketleri ile düzensiz bir mekân ortaya çıkmıştır. Farklı mimari tarz ve geometrisiyle ilgi çekici ve canlı bir meydan oluşturulmuştur.

Meydanı sınırlayan binaların dışında meydanda yapılan etkinlikleri izlemek ve dinlenmek amacıyla oluşturulan basamaklar bulunmaktadır (Şekil 4.20). Ancak bu basamaklar mekânı sınırlandırmaktan ziyade insanların meydanı aktif bir şekilde kullanmasını ve meydanla etkileşim halinde bulunmasını sağlamaktadır. Ayrıca meydana bodrum kattan erişimi sağlayan rampa ve korkulukları da mekândaki sirkülasyonu meydana doğru yönlendirmektedir.

Proje el değiştirdikten sonra meydan ve yaya yolları üzerine birçok kiosk yapılmıştır. Bu kiosklar meydan ile mağazaların arasında bir sirkulasyon alanı tanımlayarak meydanda yeni bir sınır oluşturmuştur. Yapılan eklemelerde tutarlı bir mimari dil kullanılmıştır. Orijinal halinde toprak tonları ve yeşil hakimken, yapılan eklemelerde siyah elik struktürler ve kırıklı geometriler kullanılmıştır. Meydanı çevreleyen yapıların kat yükseklikleri projenin bütününde insan ölçeğiyle orantılı bir şekilde tasarlanmıştır.

Algılanabilir Büyüklük

Meydan İstanbul AVM’de meydan tamamen yapılarla kuşatılmıştır. İnsan ölçeğini aşmayan yükseklikteki binalarla çevrili olan meydanda kuşatılmışlık net bir şekilde meydanda hissedilebilmektedir. Çok sık kullanılan kiosklar, şemsiyeler ve peyzaj elemanları meydanın büyüklük algısını etkilemektedir. Kiosklar meydanı sınırlandırarak sirkulasyon alanlarından ayırmıştır. Ayrıca meydanı kullanan insanların yoğunluğu da meydanın olduğundan daha küçük ve meydanda bulunan insanların kendisini güvende hissetmesini sağlamaktadır. Meydanı sınırlandıran binalar arasındaki en uzak mesafe yaklaşık 80 metre, aktif olarak kullanılan alan 60 metre çapında (şekil 4.21) bir daire olmasına rağmen meydan, insana daha küçük bir kentsel mekânda bulunulduğu hissini vermektedir.

şekil 4. 21. Meydan İstanbul AVM Planı ve Kesiti

Kapalılık

Meydan İstanbul AVM’de bulunan meydan az katlı yapılarla çevrelenmiştir. Meydanda cephe yüksekliği ile meydanın ortasının çevreleyen yapılara uzaklığı arasında yaklaşık olarak 1/3 oran bulunmaktadır (Şekil 4.21). Bina yükseklikleri ile meydanın genişliği orantılı bir biçimde tasarlandığından dolayı meydanda kapalılık hissedilebilmektedir. Meydan yoğun bir şekilde kullanılmaktadır. Ancak bu yoğunluk meydandaki kapalılık etkisinin hissedilmesini engellememektedir. Meydanın büyüklüğü kullanıcı yoğunluğunu kaldırabilmektedir.

Düğüm Noktası Olma

Meydan İstanbul AVM’de bulunan meydan sadece yayaların kullanabildiği dinamik bir mekândır. Bu durumda düğüm noktası olma özelliği gösterebilmesi için gerekli olan yaya ve taşıt trafiğinin kesişmesi ya da ulaşımın kırılmaya uğraması özellikleri meydanda bulunmadığı için düğüm noktası olma özelliği göstermemektedir.

Kent Mobilyaları Bulundurma

Zemin Kaplaması: Meydan ve yaya yolu bağlantıları bütünüyle sert zeminden olarak tasarlanmıştır. AVM ilk açıldığı sırada cephede kullanılan kaplamayla uyumlu toprak rengi döşeme malzemeleri kullanılırken, el değiştirildikten sonra gri renkli doğal taş kaplama yapıldığı görülmektedir. Ancak Poligon Caddesine bağlanan yaya yolunda hala eski kaplamalar bulunmaktadır.

Su Ögesi: Mimari projede ve ilk açıldığı yıllarda meydanın ortasında havuz bulunduğu görülmektedir. Ancak mevcut durumda bu havuz kaldırılmıştır.

Heykel, Anıt, Sembol: Meydanda yaya yolu girişe yakın konumda bir sanat ögesi bulunmaktadır (Şekil 4.22).

Kent Mobilyaları: Meydanda özel tasarlanmış oturma ve aydınlatma elemanları, kiosklar, çöp kutuları ve meydanın etrafındaki basamakları kaplayacak şekilde semsiyeler bulunmaktadır. AVM ilk açıldığı yıllardaki fotoğraflarda meydanın net bir şekilde algılandığı görülmektedir. Ancak son yapılan eklemelerde birçok kiosk

tasarlanmıştır. Bu kiosklar mimari projedeki meydan algısını ve yaya yollarından meydana yaklaşımdaki görsel etkileri olumsuz yönde etkilemiştir. Meydanın etrafında tasarlanan basamaklar oturma birimleri olarak kullanılmaktadır. Bu kısımlarda basamak haricinde de oturma elemanları bulunmaktadır (Şekil 4.22). Ağaçların olmadığı kısımlarda gölgelik olarak şemsiyeler kullanılmıştır. Mimari projenin kıvrımlı çizgilerine uyumlu olarak tercih edilen aydınlatma elemanlarının da büyüme sürecinde değiştirildiği gözükmemektedir.

Şekil 4. 22. Meydan İstanbul AVM'de Bulunan Kent Mobilyaları (Kişisel Arşiv)

Peyzaj Elemanları: Meydan İstanbul AVM'nin bütünü bir topoğrafya olarak düşünülmüş ve çimlendirilmiş çatılar baskın peyzaj ögesi durumuna gelmiştir (Şekil 4.23). Meydanı çevreleyen basamaklara gölgelik oluşturan ağaçların yanı sıra saksılarda yetişen ağaçların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir.

4.4.3. Meydandaki Aktiviteler

Zorunlu Aktiviteler: Meydanı çevreleyen binaların zemin katlarında temel ihtiyaçları karşılayacak birimlerden sadece market bulunmaktadır.

İsteğe Bağlı Aktiviteler: Yeme içme, sinema, oturma, dinlenme, alışveriş yapma.

Sosyal Aktiviteler: Meydanda düzenlenen etkinliklere katılma, buluşma, görüşme.

Şekil 4.23. Meydan İstanbul AVM Yeşil Ögesi Analizi

4.5. Zorlu Center

Zorlu Center projelendirme sürecinden itibaren bir prestij projesi olarak yola çıkılmış ve güncel durumda da prestijli bir mekân/yapı olma özelliğini devam ettirmektedir. Büyüklüğü, konumu ve yapı programı ile kentsel bir proje olarak ele alınmıştır. Bünyesinde alışveriş merkezi, otel, rezidans, iş merkezi ve kültür merkezi bulunmaktadır.

Zorlu Center, Zorlu Holding bünyesinde bulunan Zorlu Gayrimenkul şirketinin ilk projesidir. Gayrettepe’de bulunan 96.000 m² alana sahip Karayolları arazisininin 2007 yılında Zorlu Gayrimenkul A.Ş. tarafında satın alınmasıyla proje süreci başlamıştır. İnşaat sektörüne prestijli bir proje ile girmek isteyen firma 3 aşamalı bir yarışma ile projeyi elde etmiştir. Birinci aşamada firmalardan en az 100.000 metrekarelik kentsel kullanım alanının, kavramsal düzeyden ihale dosyasına kadar bitirilmesi, uluslararası ve ulusal ödüller alınması, uluslararası ölçekte yayınların ve uluslararası jüri üyeliklerinin bulunması gibi kriterleri içeren yeterlilik dosyaları istenmiştir. Başvurular içinden seçilen 13 gruptan ikinci aşama için proje önerisi istenmiştir. İkinci aşamada elde edilen projeleri inceleyen ulusal ve uluslararası saygın isimlerden oluşan

jüri dört projeyi finalist olarak belirleyerek işverene iletmiştir. İşveren Tabanlıoğlu Mimarlık A.Ş.- Emre Arolat Mimarlık Ltd. Şti. Ortak Girişim Grubu'nun projesini uygulamak üzere seçmiştir. Proje sürecinde Tabanlıoğlu Mimarlık projeden çekildiği için projeyi Emre Arolat Mimarlık tamamlamıştır [95].

Satın alınmadan önce bir kamu arazisi olmasına rağmen, kimsenin girip çıkamadığı, kamuya hizmet etmeyen bir durumdadır. Buradan yola çıkan mimar projesiyle kamusal kullanıma açık bir kentsel meydan oluşturmak amaçlamıştır. Arazinin manzarasından yararlanmak isteyen proje müellifi Y. Mimar Emre Arolat bir röportajında projenin potansiyelinden şu şekilde bahsetmektedir: “Ayrıca çok güzel bir boğaz manzarası var (Şekil 4.24). Çok yoğun bir yeşillendirme yapılacak bu kentsel meydan – kabukta. Böylelikle tüm kentlileri – magazin figürlerini de, farklı gelir gruplarını da sırf büyüklüğü, yoğunluğu, yeriyle toplama / bir araya getirme şansına sahip bu kentsel meydan.” [95] Ancak Arolat bütün bu potansiyele rağmen kamusal kullanımla ilgili endişesini de şu şekilde ifade etmiştir: “Tabii tüm araziye duvarlarla çevirip, tek bir giriş kapısı ve güvenlik koyar mı mal sahibi, onu bilemem. Ama biz bu projeyi bu tür bir yaklaşıma göre yapmadık, zaten yapısı itibarıyla tek bir kapı koymak çok zor bu projeye. Şu anda da öyle bir durum olacak gibi görünmüyor.” [95]

Şekil 4. 24. Zorlu Center Hava Fotoğrafi [109]

Zorlu Center projesi, Karayolları arazisinin ihalesi açıldığından itibaren birçok tartışmaları ve eleştirileri de beraberinde getirmiştir. Proje, kamu arazisinin özel mülkiyeti devri, yarışma süreci, programın büyüklüğü, yapının çevresiyle ilişkisi, boğazdan görünümü gibi birçok konuda eleştirilere maruz kalmıştır.

4.5.1. Zorlu Center - Kent İlişkisi

Zorlu Center İstanbul Avrupa Yakasında, Beşiktaş ilçesi sınırları içerisindeki Zincirlikuyu'da bulunmaktadır. Konum itibariyle İstanbul'un yeni merkezi iş alanı (MİA) olarak gelişen ve birçok yüksek ofis bloklarının bulunduğu Büyükdere Caddesi-Maslak hattının başlangıç noktasına denk gelmektedir. Büyükdere Caddesi başlangıcı ile E5 Otoyolunun ve metro hattı ile metrobüs hattının kesişiminde yer alan Zorlu Center ulaşım avantajlarının yanında boğaz manzarasına hakim bir konumda olması ile de İstanbul'daki en değerli konumlardan birinde yer almaktadır (Şekil 4.25). Zorlu Center, yapı büyüklüğünün çevreye oranla çok fazla olması ile eleştirilen bir projedir. Uydu görüntüsü (Şekil 4.25) ve doluluk - boşluk analizi (Şekil 4.26) ile de bu eleştiriler doğrulanmıştır.

Şekil 4. 25. Zorlu Center'ın Kent İçindeki Konumu [108]

Şekil 4. 26. Zorlu Center Doluluk-Boşluk Analizi

Mekânın Kamusalılığı

Ulaşılabilirlik

Zorlu Center AVM kısmına toplu ulaşım kullanılarak (Şekil 4.28) ya da özel araçla ulaşılabilirlik. Metro, Metrobüs hattı Zincirlikuyu durağından AVM'ye yer altı bağlantısı bulunmaktadır. Meydan kısmına ise yaya olarak tek bir noktadan, Barbaros Bulvarı, Kuru Sokak'tan giriş yapılabilmektedir.

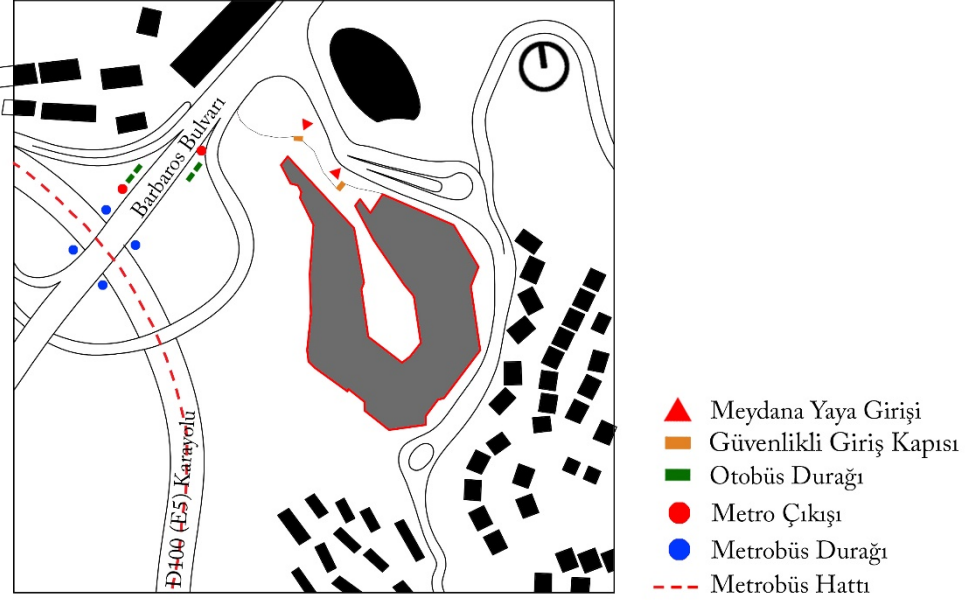
Kamuya Açık Olma

Mimarın proje sürecinde meydan girişinin kapatılarak kontrollü bir mekân haline getirilebileceği durumu günümüzde gerçekleştirmiş bulunmaktadır (Şekil 4.27).

Meydanın kente açılan kısmı iki farklı yerden kapatılmıştır. Tenteden yapılmış küçük bir kapalı mekânda xray cihazlarından geçilerek meydana ulaşım sağlanmaktadır.

Şekil 4.27. Kapatılan Zorlu Center Girişleri (Kişisel Arşiv)

Şekil 4.28. Zorlu Center Ulaşılabilirlik Analizi

Çevreyle Etkileşim

Meydanın etrafı meydana açılan lüks mağazalar, kafe ve restoranlarla çevrilidir. Üst katlarda hem alışveriş birimleri, hem de konut, ofis olarak kullanılan birimlerde teraslar oluşturularak meydanla ilişki kurulmuştur. Zorlu Center 'da bulunan rezidans, ofis, performans sanatları merkezi, otel ve alışveriş merkezine meydandan geçerek ulaşım sağlanabilmektedir. Bu şekilde meydanı çevreleyen bütün mekânlardan meydanla pasif etkileşim sağlanmaktadır.

İçinde birçok lüks markayı ve mekânı barındıran ve içinde dünyaca ünlü sanatçıları bulduğu performanslara ev sahipliği yapan performans sanatları merkeziyle Zorlu Center İstanbul'un en gözde mekânlarından biridir. İnsanlar buradaki etkinliklere katılmak için, alışveriş yapmak, yemek yemek ya da sadece burada bulunmak ve bu mekânda görünmek için şık kıyafetleriyle hazırlanmış olarak Zorlu Center'a gelmektedirler.

Çeşitlilik

Zorlu Center'da etkinliklere katılma, yeme-içme, alışveriş yapma, sinema, tiyatro ve performans izlemeye gitme gibi aktiviteler gerçekleştirilebilmektedir. Ancak bu aktivitelerin büyük çoğunluğu meydana gerçekleşmemektedir. Meydan yeme-içme, alışveriş yapma, oturma, bekleme ve diğer birimlere ulaşım gibi amaçlarla kullanılmaktadır.

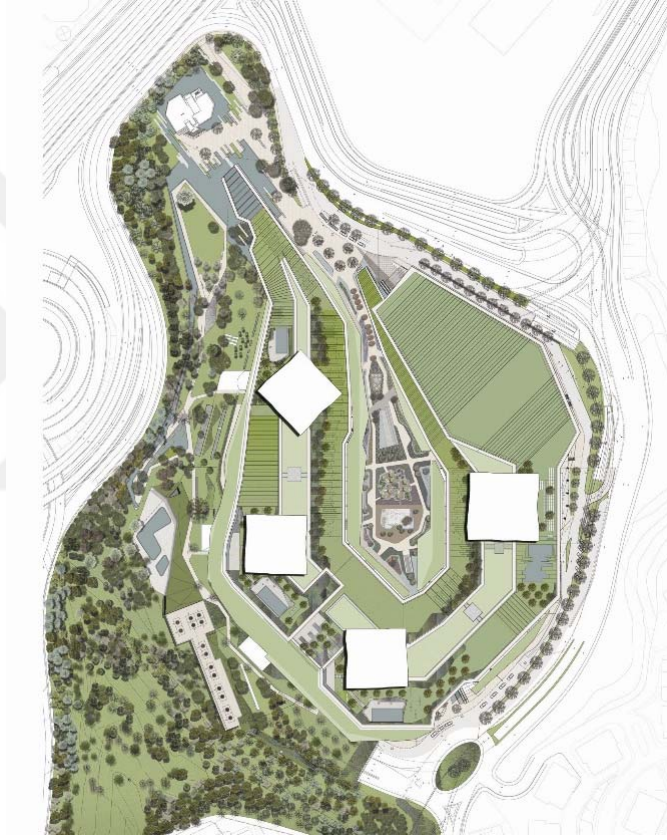
Zorlu Center'da bulunan birçok mekân üst gelir grubuna hitap etse de her yaş ve gelir düzeyinden insan mekânı kullanmaktadır. Üst gelir grubunun yanı sıra, civardaki plazalarda çalışan insanlarda yoğun olarak kullanılmaktadır.

4.5.2. Meydanın Fiziksel Özellikleri

Mekânı Sınırlayan Elemanlar

Meydan düzenli forma sahip değildir. Giriş kısmı daha dar olan meydan boğaz tarafında genişlemektedir (Şekil 4.29). Bu hatlarıyla meydan su damlasına benzetilebilir. Meydanın etrafı zemin ve 1. katı alışveriş merkezi olan bütüncül bir kütle ile çevrilmiştir. Bitkilendirilmiş bir kabuk ile örtülmüş bu kütlede üstünde bir tanesi otel olan 4 blok yükselmektedir (Şekil 4.29).

Meydan peyzaj tasarımı ile bütüncül olarak kullanılamamaktadır. Meydan su ve peyzaj öğeleriyle sirkülasyon hatlarına bölünmüştür. Ayrıca meydanın ortasından yükselen mağaza ışıklığı ve AVM katına inen merdivenler meydana sınırlar oluşturarak sirkülasyonu yönlendirmektedir. Meydanın orta kısmını insanların kullanamaması ve sürekli kenardan hareket etmek zorunda kalması binaların yüksekliğinin daha fazla hissedilmesine sebep olmaktadır.

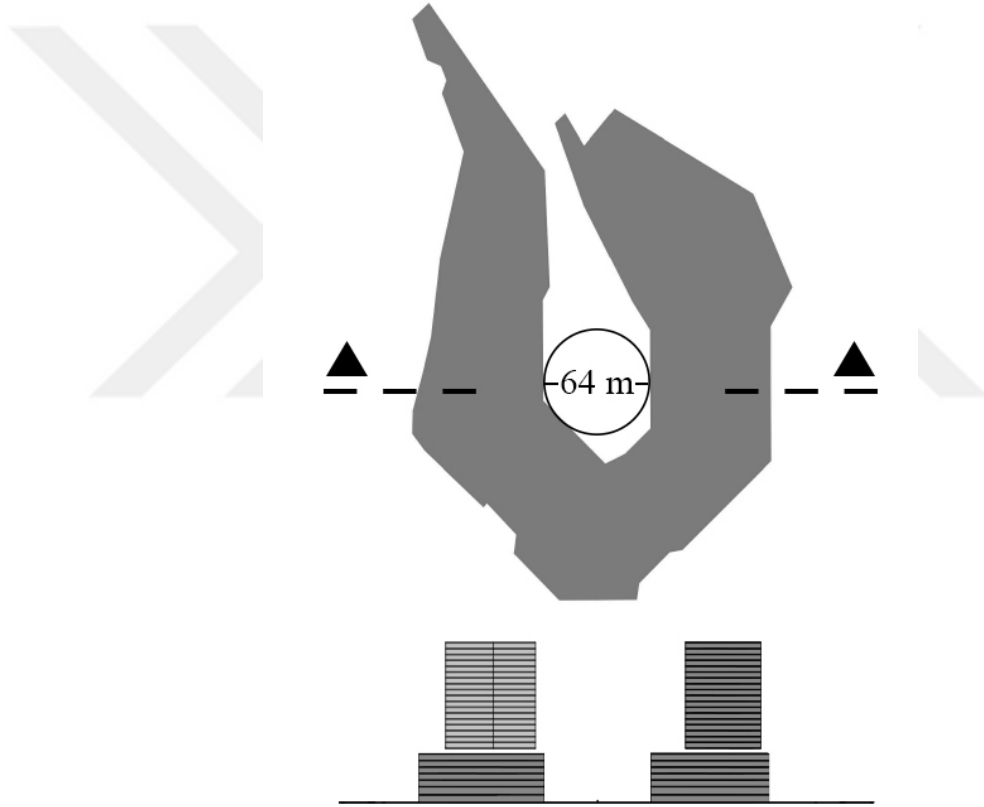

Şekil 4. 27. Vaziyet Planı [109]

Meydanı çevreleyen baza giriş kısmında yere kadar alçalırken boğaz yönünde 7 kata kadar yükselmektedir. Kırıklı çizgisel hatlara ve giderek yükselen katlarıyla birlikte zemin katta bulunan lüks mağazaların özel tasarımlı cepheleri mekâna hareketlilik katmaktadır.

Algılanabilir Büyüklük

Meydanı yürürken tam olarak algılamak peyzaj tasarımda büyük ağaçlar tercih edildiği için mümkün olamamaktadır. Birçok noktada peyzaj ögeleri görsel bariyer oluşturmaktadır. Ancak çevreleyen binalar net bir şekilde görülebilmektedir. Giriş kısmında yapının bazası alçalırken meydan daralmaktadır. Boğaz tarafında meydan yaklaşık 64 metreye kadar genişlerken yapının bazası yükselmektedir. Bu durum dar bir mekâna girilmiş hissi yaratmaktadır.

şekil 4. 28. Zorlu Center Plan ve Kesiti

Kapalılık

Zorlu Center zeminden yükselen bir baza ve bu bazanın üstünde dört adet yüksek bloktan oluşmaktadır. Baza kısmı meydanı tamamen kapatmaktadır (şekil 4.30). Giriş kısmında daralan bir açıklık olmasına rağmen bu kısmın üstünde bulunan köprölü geçiş görsel olarak meydanı tamamen kuşatmaktadır (şekil 4.31). Zorlu Center'da meydanı çevreleyen yapıların yükseklikleri 7 kata kadar çıkmaktadır. Bu durumda

meydanda cephe yüksekliği ile meydanın ortasının çevreleyen yapılara uzaklığı arasında yaklaşık 1/1 oran bulunmaktadır.

Meydanın orta kısmına erişim kısıtlanmıştır ve sirkülasyon çoğunlukla cephelere yakın şekilde yönlendirilmiştir. Meydanın kapalılığı baskın bir şekilde hissedilmekle beraber, meydana çeperlerden hareket edilmek durumunda kalındığı için meydana bir bütün olarak algılamak zorlaşmıştır.

Şekil 4. 29. Terastan Meydan Girişine Bakış (Kişisel Arşiv)

Düğüm Noktası Olma

Zorlu Center sadece yayaların bulunabildiği dinamik bir mekândır. Lynch'e göre düğüm noktası olma özelliği gösterebilmesi için gerekli olan yaya ve taşıt trafiğinin kesişmesi ya da ulaşımın kırılmaya uğraması özellikleri meydana bulunmamaktadır.

Kent Mobilyaları Bulundurma

Zemin Kaplaması: Meydanda girişten itibaren yoğun peyzaj dokusu göze çarpmaktadır. Meydanın peyzaj ve su öğeleri kullanılarak sirkülasyon yönlendirilmiştir. Yürünebilir alanlar yükseltilmiş döşeme olarak çözümlenerek, sert zemin üzerinde su birikmesi engellenmiştir. İnsan yükü ve iş makinelerini taşıyabilecek özel bir seramik geliştirilerek zemin kaplamaları yapılmıştır. Kaplamalarda, beyaz ve gri renk tonları ağırlıklı olarak tercih edilmiştir.

Su Ögesi: Zeminden yükseltilerek ayrılmış yeşil doku ile sert zemin arasında çizgisel olarak devam eden, yer yer genişleyen bir havuz tasarımı yapılmıştır.

Heykel, Anıt, Sembol: Meydanda sanat ögesi bulunmamaktadır. Zorlu Center logolarının bulunduğu dikmeler ve dev girişte dev Zorlu Center yazısı bulunmaktadır.

Kent Mobilyaları: Meydanda özel tasarlanmış oturma ve aydınlatma elemanları, çöp kutuları, küllükler, bilgilendirme ve yönlendirme panoları bulunmaktadır (Şekil 4.23). Oturma birimleri meydanın daha geniş olan boğaz tarafında bulunmaktadır. Zemin katta birkaç noktadan AVM'ye girişler bulunmaktadır. Bilgilendirme ve yönlendirme panoları bu girişlerle ilişkili olarak yerleştirilmiştir (Şekil 4.32).

Peyzaj Elemanları: Meydanda yeşil doku ve su ögesi birlikte tasarlanmıştır. Yoğun bir bitkilendirme dikkat çekmektedir. Ağaçlar, çalı ve çiçek türü birçok bitki kullanılmıştır. Üst katlarda daha sık olmakla birlikte ve yer yer meydanda da büyük saksılar peyzaj tasarımına dahil edilmiştir.

Şekil 4. 30. Meydanda Kullanılan Kent Mobilyaları (Kişisel Arşiv)

4.5.3. Meydandaki Aktiviteler

Zorunlu Aktiviteler: Meydanı çevreleyen binaların zemin katlarında temel ihtiyaçları karşılayacak birimler bulunmamaktadır. AVM içinde market ve atm bulunmaktadır.

İsteğe Bağlı Aktiviteler: Yeme içme, sinema, oturma, dinlenme, alışveriş yapma.

Sosyal Aktiviteler: Etkinliklere katılma, buluşma, görüşme

4.6. Değerlendirme

Meydanlar tarih boyunca önemli işlevlerinden birisi de pazar alanı olması kentin ticaretinin bu mekânlarda yapılması olmuştur. Günümüze gelindiğinde ise ticaretin kentsel mekânlardan kapalı alanlara kaydığı görülmektedir. Ancak bu kapalı mekânlar ilk yapıldıkları sıralarda çok tutulsa da, hızla sayıları artmış salt alışveriş işlevi insanları bu mekânlara çekmek için yeterli gelmemiştir. Bu durumu tersine çevirmek amacıyla alışveriş merkezlerinde iddialı söylemlerle kentsel kamusal mekânlar oluşturma yoluna gidilmiş ve bu konseptteki alışveriş merkezlerinin daha fazla tercih edildiği görülmüştür. Çalışma ile meydan ve alışveriş ilişkisi tarihsel süreçleriyle birlikte ele alınmıştır. Meydanın ticaret faaliyetlerini barındırması haricindeki kentsel mekân karakterini oluşturan özellikleri tanımlanmıştır. Bu tanımlamalar doğrultusunda alışveriş merkezlerinde tasarlanmış meydanlar incelenerek bu mekânların kentsel mekân karakterleri tez kapsamında irdelenmiştir.

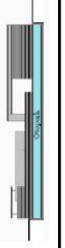
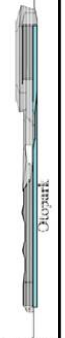
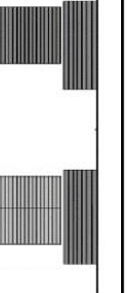

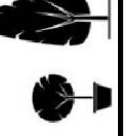
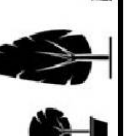
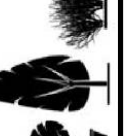
Tez kapsamında nitelikli mimarlık eserleri olarak gösterilebilecek, kent meydanı olma iddiası bulunan 3 farklı örnek seçilmiştir. Zorlu Center ve Bursa Kent Meydanı AVM yarışma ile elde edilen projelerdir. Meydan İstanbul AVM, yarışma ile elde edilmiş olmasa da o dönemde dünya çapında tanınan bir ofis olan FOA (Foreign Office Architects) (2009'da faaliyetlerini durdurmuştur.) tarafından tasarlanmış birçok ödüle sahip ve LEED sertifikası olan bir eserdir. Zorlu Center projesi de aynı şekilde Türkiye'nin sayılı mimarlarından Emre Arolat tarafından tasarlanmış ve çeşitli ödüller kazanmıştır. Zorlu Center ve Bursa Kent Meydanı AVM'nin başka bir ortak yanı ise projelendirilme ve inşaat sürecinde birçok tartışmayı ve olumsuz eleştiriyi beraberinde getirmiştir.

Seçilen projelerin farklı yönleri de vardır. Kent Meydanı AVM Bursa’da, Zorlu Center İstanbul Avrupa yakasında, Meydan İstanbul ise Anadolu yakasında bulunmaktadır. Kent Meydanı AVM yerel yönetim yatırımdır, Zorlu Center ve Meydan İstanbul AVM ise özel sektör yatırımdır. Zorlu Center karma kullanımlı bir yapı olması ve 600.000 m²’yi aşan inşaat alanıyla diğerlerine göre oldukça büyük bir yapı olmasıyla diğer projelerden ayrılır. Zorlu Center kullanıcılara alışveriş, sinema ya da yeme-içme haricinde performans sanatları izleme, konaklama ve ofis kiralama imkânları da sunmaktadır.

Kamusallık tartışmaları günümüzde farklı bir noktaya gelmiştir. Özellikle internet ve sosyal medyada insanların özgürce fikirlerini ifade edebilmelerinden dolayı internetin günümüz kamusal alanını oluşturduğu yönde görüşler belirtilmektedir. Bunun yanı sıra tüketimle birlikte evrilen alışveriş merkezlerinin kamusal alanları aktivite veya mekânsal anlamda taklit etmesi ve insanların da boş vakitlerini alışveriş merkezlerinde geçiriyor olması alışveriş merkezlerinin “yeni kamusal mekânlar” olarak tanımlanmasını beraberinde getirmiştir. Ancak bu tanımlara rağmen alışveriş merkezleri kamuya açık olma ve düşüncelerini özgürce ifade edebilme gibi önemli kamusallık kriterlerini tam olarak sağlayamamaktadır. Bu mekânları kullanmak işletmecinin koyduğu kurallarına uyulduğu müddetçe mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda alışveriş merkezleri “kamuya açık özel alan” tabirine daha çok uymaktadır.

Bu bölümde yapılan analizler karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir (Çizelge 4.2). Seçilen örnekler ilk olarak kamusallık yönünden, ulaşılabilirlik, kamuya açık olma, çevreyle etkileşim ve çeşitlilik kriterleriyle incelenmiştir.

Ulaşılabilirlik: Seçilen 3 örnekte kentin önemli bağlantı yolları üzerinde bulunmaktadır. Yaya ulaşımı açısından en rahat ulaşılabilen Bursa Kent Meydanı AVM’dir. Hemen meydanın girişinde tramvay ve otobüs durakları bulunmaktadır. Meydan İstanbul AVM ve Zorlu Center daha çok araçlar için düşünülmüş bir bölgede önemli aksların çevrelediği yapı adalarında bulunmaktadırlar. Levent bölgesinde yayalar çoğunlukla yer alıntından ya da metro istasyonu bağlantıları ile geçiş yapabilmektedirler. Bu yüzden Zorlu Center’a yaya olarak ulaşmak için yer altından uzun yürüyüşler yapmak gerekebilmektedir.

	Bursa Kent Meydanı AVM	Meydan İstanbul AVM	Zorlu Center
Proje Tipi	AVM	AVM	AVM+Ofis+Konut+Otel+Performans San. Mer.
İşveren	Yerel Yönetim	Yatırımcı	Yatırımcı
Projenin Elde Edilişi	Yarışma	Hizmet Alımı	Yarışma
KAMUSALLIK KRİTERLERİ			
Ulaşılabilirlik	Özel Araç, Toplu Ulaşım	Özel Araç, Toplu Ulaşım	Özel Araç, Toplu Ulaşım
Güvenlik Kontrolü	Yok	Var	Var
Çevreyle Etkileşim	Aktif + Pasif Etkileşim	Aktif + Pasif Etkileşim	Pasif Etkileşim
Kullanım Çeşitliliği	Alışveriş, yeme-içme, sinema, aktivitelere katılma	Alışveriş, yeme-içme, sinema, aktivitelere katılma	Alışveriş, yeme-içme, sinema
Kullanıcı Çeşitliliği	Çoğunlukla gençler	Çoğunlukla çocuklu aileler	Çoğunlukla üst gelir grubu ve beyaz yakalılar
FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ			
Meydanın Formu			
Meydanın Kesiti			
Mekani Sınırlayan Elemanlar	AVM yapıları, merdivenler, tente buz pateni pisti	AVM yapıları, kiosklar	Zorlu Center baza yapısı, peyzaj öğeleri
Dinamik / Statik	Statik Mekan	Dinamik Mekan	Dinamik Mekan
Düzenli / Düzensiz	Düzenli Mekan	Düzensiz Mekan	Düzensiz Mekan
Algılanabilir Büyüklük	Yaklaşık 67m x 70m Algılanabilir	Yaklaşık 60m çap Algılanabilir	Yaklaşık 64m çap Algılanabilir
Kapalılık	1/2 Oran 1 Yönden Açık	1/3 Oran Tamamen Kuşatılmış	1/1 Oran Tamamen Kuşatılmış
Düğüm Noktası Olma	Yok	Yok	Yok
Kent Mobilyaları			
Zemin Kullanımı	Sert Zemin	Sert Zemin	Sert Zemin + Yeşil Doku
Su Ögesi	Yok	Yok	Var
Sanat Ögesi	Yok	Var	Yok
Peyzaj Elemanları			
AKTİVİTELER			
Zorunlu Aktiviteler	Market alışverişi, bankamatikten para çekme	Market alışverişi, bankamatikten para çekme	Market alışverişi, bankamatikten para çekme
İsteğe Bağlı Aktiviteler	Yeme-içme, Oturma, Dinlenme, Alışveriş Yapma	Yeme-içme, Oturma, Dinlenme, Alışveriş Yapma	Yeme-içme, Oturma, Dinlenme, Alışveriş Yapma
Sosyal Aktiviteler	Sosyal Etkinlikler, Buluşma, Görüşme	Sosyal Etkinlikler, Buluşma, Görüşme	Buluşma, Görüşme

Çizelge 4.2. İncelenen Alanların Karşılaştırması

Kamuya Açık Olma: İnceleme kapsamında projede oluşturulan meydanlara odaklanılmıştır. Kamuya açık olma kriterinde yalnızca meydan girişlerindeki güvenlik kontrollerine bakılmıştır. Bursa Kent Meydanı meydan girişinde herhangi bir güvenlik kontrolü bulunmamaktadır. Ancak meydan girişinde güvenlik görevlileri bulunmaktadır. Meydana denetimsiz giriş zemin kat kullanımının sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Meydana bakan ve kafe restoranlara bile meydandan girilememektedir. Bu durumda AVM binası ana girişi önünde yoğunluk oluşurken meydanın diğer tarafları daha az kullanılmaktadır. Zorlu Center ve Meydan İstanbul AVM’de zemin katlardaki bütün birimler meydana açılmakta ve meydana odaklanmaktadır. Bu durum meydandaki dağılımın daha homojen ve meydan kullanımının daha yoğun olmasını sağlamıştır. Ancak Meydan İstanbul AVM’de sadece bir kapıdan güvenlik kontrolü yapılırken, Zorlu Center’a güvenlik kontrolünden geçilmeden girilememektedir. İncelenen meydanlar daha önceki bölümlerde bahsedilen New York’taki Seagram Binası önünde bulunan meydanla benzerlik göstermektedir. Özel mülkiyetli kamuya açık alan olarak da nitelendirilen bu mekânlarda protesto, eylem gibi aktiviteler yapılmasına izin verilmemektedir.

Çevreyle Etkileşim: Çevreyle etkileşim 3 örnekte de benzer şekilde meydan etrafındaki kafe ve restoranlarda ya da meydan içindeki oturma alanlarında oturarak pasif etkileşim şeklinde olmaktadır. Aktif etkileşim meydana yapılan etkinliklerle olmaktadır. Meydan İstanbul ve Kent Meydanı AVM’de bulunan meydanlar etkinlikler için aktif bir şekilde kullanılırken Zorlu Center’daki meydan aktivitelere uygun olarak tasarlanmamıştır.

Çeşitlilik: Çeşitlilik kullanım tipolojisi çeşitliliği ve kullanıcı çeşitliliği olarak iki ana kriterde incelenmiştir. Kullanım tipolojisi seçilen bütün örneklerde benzerlikler göstermektedir. Alışveriş, yeme-içme, sinema, etkinliklere katılma gibi aktiviteler günümüzde neredeyse bütün alışveriş merkezlerinde ortak olarak yapılan aktivitelerdir. Seçilen mekânları yaştan insanların kullandığı görülmektedir. Ancak kullanıcı tipinde bazı farklılıklar görülmektedir. Meydan İstanbul AVM’de çocuklara yönelik tasarımlar ve etkinliklerin yoğunlukta olmasından dolayı çocuklu ailelerin yoğun bir kullanımı dikkat çekmektedir. Bursa Kent Meydanını çoğunlukla gençlerin

kullandığı dikkat çekmektedir. Lüks mağazalar, restoran ve kafeleri barındıran Zorlu Center'da ise üst gelir grubuna sahip insanların ve plazalarda çalışan beyaz yakalı olarak tabir edilen kesimin yoğunlukta olduğu görülmektedir.

İkinci inceleme meydanın fiziksel özelliklerinin seçilen meydanlarda ne şekilde kurgulandığı üzerinden yapılmıştır.

Mekânı Sınırlayan Elemanlar: Bursa Kent Meydanında dikdörtgen bir form tercih edilirken, Meydan İstanbul ve Zorlu Center'da düzgün olmayan geometrik formlar tercih edilmiştir. Bursa Kent Meydanı'nda üç kenarından alışveriş merkezi yapılarıyla, kente açılan güney yönünden ise merdivenlerle sınırlandırılmıştır. Merdivenlere yakın konumda bulunan buz pateni pisti yapısı meydanı düzensiz bir şekilde bölmektedir. Meydan İstanbul AVM'de meydan tamamen AVM yapılarıyla sınırlandırılmıştır. Ancak projede yapılan eklentilerle meydanın etrafı tek katlı kiosk tarzı satış birimleriyle sınırlandırılarak meydanın kullanım alanı ve büyüklük algısı küçültülmüştür. Zorlu Center'da da meydan tamamen yapılarla çevrelenmiştir. Ancak meydanın kullanımı büyük ölçüde peyzaj öğeleri ile sınırlandırılmıştır.

Meydanların formları ve kente bağlanma biçimlerini analizi edildiğinde Bursa Kent Meydanında düzenli ve statik bir mekân, Zorlu Center ve Meydan İstanbul AVM'de düzensiz ve dinamik mekânların ortaya çıktığı görülmektedir.

Algılanabilir Büyüklük: İncelen bütün meydanların formları ve boyutları birbirinden farklıdır. Meydanı çevreleyen binaların yükseklikleri Meydan İstanbul AVM'de en düşük iken Zorlu Center'da oldukça yüksektir. Meydanı sınırlayan peyzaj öğeleri ve kent mobilyaların yerleşimi, meydana bulunan kullanıcı sayısı meydanın büyüklük algısını etkilemektedir. Zorlu Center'da peyzaj öğeleri mekânı sınırlandırırken, Meydan İstanbul AVM'de kiosklar meydana yeni bir sınır oluşturmuşlardır. Ancak bu görsel ve fiziksel engellere rağmen meydanı çevreleyen yapılar görülebilmektedir ve incelenen meydanlar algılanabilmektedir.

Kapalılık: Zorlu Center ve Meydan İstanbul AVM’de meydanların tamamen yapılarla çevrilerek kapalılık sağlanmış, Bursa Kent Meydanında ise kente bakan yönde çok geniş bir açıklık bırakılmıştır. Ayrıca Bursa Kent Meydan’ında projede 8. Çelik Sokağa bağlanması düşünülen ancak metal korkuluklarla kapatılan bir açıklık bulunmaktadır. Meydan girişindeki büyük açıklıkla birlikte 8. Çelik Sokak tarafındaki açıklıklar Kent Meydanı AVM meydanındaki kapalılık hissini azaltmaktadır.

Düğüm Noktası Olma: Lynch’e göre kent meydanlarında düğüm/odak noktası olabilme özelliği bulunabilmektedir. Bu noktalar ulaşım kırılmaya uğradığı noktalar olarak adlandırılmıştır. Ancak incelenen üç projede de konum olarak önemli bağlantılar ve kavşaklar üzerinde bulunmasına rağmen, projelerdeki meydanların böyle bir kırılmaya ya da yaya - taşıt trafiğinin kesişmesine sebep olmamaktadır. Alışveriş merkezi işlevinin baskın olmasından dolayı incelenen alanlar çoğunlukla hareketin hedef noktası ya da başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

Kent Mobilyaları: Kent mobilyaları ve peyzaj öğeleri tasarımları incelenen meydanlarda farklılık göstermektedir. Oturma birimleri, çöp kutuları, aydınlatma elemanları bütün meydanlarda bulunmasına rağmen tasarımları farklılık göstermektedir. Sanat ögesi bir tek Meydan İstanbul AVM’de bulunmaktadır. Bursa Kent Meydanı girişinde ise diğer meydanlarda olmayan elektronik reklam ve saat kulesi bulunmaktadır. Meydan İstanbul ve Bursa Kent Meydanı AVM’lerde sert zemin öne çıkarken Zorlu Center’da yeşil ve su ögesi baskın durumdadır. Su ögesi Meydan İstanbul AVM’de bulunmasına rağmen yapılan değişiklikler sonrasında kaldırılmıştır.

Meydandaki Aktiviteler: Günümüzde alışveriş merkezlerinde yapılabilecek aktiviteler benzerlikler görülmektedir. İncelenen 3 yapıda da aynı şekilde birçok alışveriş merkezinde bulunan yeme-içme, alışveriş, sinema, boş vakit geçirme gibi aktiviteler yapılmaktadır. Bu yapılardaki meydanların kullanımda ise farklılıklar bulunmaktadır. Meydan İstanbul AVM ve Kent Meydanı AVM’de herkese açık sosyal etkinlikler yapılabilmektedir. Bu tür etkinlikler Zorlu Center’da AVM içinde ya da performans sanatları merkezi içinde yapılabilmektedir. Bu özellikleriyle bakıldığında incelenen meydanlarda yapılan aktiviteler, isteğe bağlı ve sosyal aktivite çeşitleri oluşturmaktadır. Gehl isteğe bağlı aktiviteler barındıran kentsel mekânların insanları

daha fazla mekânda tuttuğunu ve daha yaşanabilir bir mekân haline getirdiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda bakıldığında günümüzde AVM'lerin yeni kamusal alanlar olduğu, AVM'lerin kamusal alanın yerini aldığı yönündeki tartışmaların yerinde olduğu düşünülebilir. Ancak alışveriş merkezlerinde barındırılan isteğe bağlı ve sosyal aktiviteler insanların daha çok tüketmesini sağlamak amacıyla.

Kamusal meydanları, incelenen alışveriş merkezleriyle birlikte tasarlanan meydanlardan ayıran en büyük fark kamu otoritesinin denetiminde olmasıdır. Özel mülkiyete sahip meydanların nasıl ve kim tarafından kullanılabilceği tamamen mülk sahibinin inisiyatifindedir. Özel mülkiyetin sahibi olduğu iki örnekte de bu durum net bir şekilde görülebilmektedir. Her ne kadar yapıyı tasarlayan mimarlar meydanın kentsel mekân gibi kullanılmasını düşünerek hareket ettiyse de, bir süre sonra hem Meydan İstanbul AVM'de hem de Zorlu Center'da meydanın girişi kapatılarak meydana girişler denetimli bir hale getirilmiştir. Meydan İstanbul AVM'de meydana da müdahale edilmiş, mimari proje konseptine göre imal edilmiş kaplama malzemeleri, aydınlatmalar değiştirilmiş, kiosklar ile meydan daraltılmış ve kiralanabilir mekânlar oluşturulmuştur.

Alışveriş merkezlerinin programları gereği bu mekânlarda yapılabilecek aktiviteler benzerlik göstermektedir. Bu sebepten dolayı alışveriş merkezleri tercih edilebilmek için müşterilerine farklı bir deneyim sunmaları gerekmektedir. Kent meydanı kurgusunun Zorlu Center ve Bursa Kent Meydanı AVM'de birincil tercih edilme sebebi olmadığı gözlemlenmiştir. Zorlu Center'ın sunduğu prestij ve lüks birincil tercih edilme sebebi durumundadır. Bursa Kent Meydanı AVM ise herhangi bir farklı deneyim sunmamaktadır. Buna rağmen merkezi konumu ve mağaza çeşitliliği ile Bursa'nın çok tercih edilen alışveriş mekânlarından birisidir. Meydan İstanbul AVM farklı mimari tarzı ve açık alanda alışveriş imkânıyla meydan deneyimi sunmaktadır.

5. SONUÇ

Kent meydanları, kentin ve meydanın kimliğini oluşturan önemli yapılara, sanat eserlerine ya da geçmişte yaşanmış önemli olaylara ev sahipliği yapmaktadırlar. Meydanlar ayrıca ulaşımın kırılmaya uğradığı ve ulaşım sistemlerinin birkaçının aynı anda bulunduğu mekânlardır. İncelenen AVM meydanları önemli yapılarla ya da kentin önemli yaya akslarıyla konumları itibariyle herhangi bir bağlantı kuramamaktadır. Herhangi bir kimlik ögesi barındırmayan bu meydanlar, sadece mağaza, kafe, restoran gibi alışveriş merkezinde bulunan birimlerle çevrilidir. Kullanıcılar bu meydanları AVM'ye gittikleri için ziyaret etmektedir. Bu durumda AVM ile tasarlanmış meydanlarda kentsel meydanlardaki gibi bir kullanım bulunmamaktadır.

Kentin en önemli bileşenlerinden birisi olan meydanlar, çoğunlukla tarihsel bir süreç içinde, siyasi otorite tarafından oluşturulan ve kontrol edilen, kent kimliğinde önemli bir yere sahip olan kentsel mekânlardır. 1950'li yıllarda gelindiğinde Amerika'da yapılarla birlikte meydan oluşturulma çabaları görülmeye başlanmıştır. Bu şekilde tasarlanan ve ilk örneklerden olan Rockefeller Plaza kent yaşamına başarılı bir şekilde entegre olarak New York'un önemli meydanlarından birisi haline gelmiştir. Günümüzde bu yöntem AVM tasarımlarında da uygulanmaktadır. İncelenen AVM'lerde bulunan meydanlar için Rockefeller Plaza'daki gibi başarı söz konusu değildir. İncelenen meydanlar tamamen tüketim odaklı yapılarla çevrilidir ve meydanı destekleyecek başka bir kullanım mevcut değildir. Meydanların kentle bağlantısı AVM yapıları ve güvenlik kontrolleriyle kesilerek meydan sadece kendisini çevreleyen AVM yapıları bağlamında bulunmaktadır.

Alışveriş merkezleri tüketiciye sunduğu olanaklarla yeni bir kamusalılık oluşturarak "çağımızın yeni kamusal mekânları" olarak adlandırılmaktadır. İncelenen AVM yapıları da bu olanakları sunmaktadır. Ancak incelenen AVM'lerde bulunan meydanlar, kullanıcıya AVM'nin kendisi kadar olanak sunamamaktadır. Oluşturulan bu meydanlar, kafeler için manzara, sirkülasyon alanı ya da AVM yönetiminin organize ettiği farklı aktiviteler için açık alanlar oluşturmaktadır. AVM'lerin kamusalılık kurgusuna ve mimarisine olumlu yönde katkılar yapan bu meydanlar

AVM'nin tercih edilmesini de katkı sağlamaktadır. AVM yönetiminin kendi istekleri doğrultusunda şekillendirebildiği, çoğunlukla güvenlik kontrolünden geçmeden girilemeyen bu "kent meydanları"nın kent için ne kadar fayda sağladığı ya da toplumun kullanımına ne denli açık olduğu ise tartışma konusudur.

Sonuç olarak incelenen alışveriş merkezleriyle birlikte tasarlanan meydanların inceleme kriterlerini tam anlamıyla karşılamadığı görülmüştür. AVM yapılarını ve alışveriş işlevini destekleyen bu açık alanların "kent meydanı olma" iddialarını gerçekleştirebilecek niteliklere sahip olmadığı tespit edilmiştir. Kamuya belirli koşullarda açık olma, meydanların kentle bağlantısının zayıf olması, kimlik öğeleri barındırmama gibi etmenler incelenen meydanların, kent meydanından çok "kamuya açık özel mekân" olduğunu vurgulamaktadır.

KAYNAKLAR

1. **Krier, R.** Urban Space, Academy Editions, London. 1979.
2. **İnceoğlu, M.** Kentsel Açık Mekânların Kalite Açısından Değerlendirilmesine Yönelik Bir Yaklaşım: İstanbul Meydanlarının İncelenmesi, Doktora Tezi, YTÜ, İstanbul. 2007.
3. **Oktay, D.** “Kentsel Çevrede Mekân ve Kentsel Mekân Kavramlarının İrdelenmesi”, YTÜ Yerleşme Ve Mimarlık Bilimleri Uygulama Araştırma Merkezi Dergisi, İstanbul. 1992.
4. **Spreiregen, P.** "Roots of Our Modern Concepts" In Urban Planning Theory, Edited by M. Branch, Stroudsburg, Pa.: Dowden, Hutchinson, Ross. 1975.
5. **Trancik, R.** Finding Lost Spaces: Theories of Urban Design, Van Nostrand Reinhold, New York. 1986.
6. **Bakan, K., Konuk, G.** Türkiye’de Kentsel Dış Mekânların Düzenlenmesi, Tübitak Yapı Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara. 1987.
7. **Sennett, R.** Kamusal İnsanın Çöküşü, Çev: S. Durak, A. Yılmaz, Ayrıntı Yayınları, İstanbul. 1996.
8. **Habermas, J.** Kamusalın Yapısal Dönüşümü, Çev.: Bora T. ve Sancar M., İletişim Yayınları, İstanbul. 1997.
9. **Özbek, M.** Kamusal Alan. İstanbul : Hil Yayınları, 2004.
10. **Kademoğlu, H.** Modern Yaşamın Kamusal Mekânları Olarak Alışveriş Merkezleri, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul. 2011.
11. **Gökgür, P.** Kentsel Mekânda Kamusal Alanın Yeri, Bağlam Yayıncılık, İstanbul. 2008.
12. **Guess, R.** Kamusal Şeyler Özel Şeyler, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul. 2007.
13. **Akay, A.** Sanat Tarihi: Sıra Dışı Bir Disiplin. İstanbul : Yrı Kredi Yayınları, 2006.
14. **Vardallı, C.** Yeni Kent Yaşamında Kamusalın Kurgulayan Alışveriş Mekânlarının, Farklı Alt Tipolojiler Üzerinden İrdelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul. 2011.
15. **Carr, S., Francis, M., Rivlin, L. ve Stone, A. M.** Public Space. New York : Cambridge University Press, 1992.
16. **Lynch, Kevin.** Good City Form, The MIT Press, Massachusetts. 1984.
17. **Sağlar, R.** Kamusal Mekânlar ve Tasarım İlkeleri, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 1998.

18. **Erdönmez, E., Çelik, F.** Kentsel Mekânda Kamusal Alan İlişkileri, TÜBA-KED, 14, s. 145-163. 2016.
19. **Gehl, J.** Life Between Buildings, VNR, New York. 1987.
20. **Montgomery, J.** Making a City: Urbanity, Vitality and Urban Design. Journal of Urban Design, 3(1), 93–116. . 1998.
21. **Rapoport, A.** Pedestrian Street Use: Culture and Perception “A. V. Moudon (Editor), Public Streets for Public Use, Colombia University Press, New York. 1991.
22. **Moughtin, C.** Urban Design: Street and Square, Butterworth Architecture Press, Oxford. 1992.
23. **Woolley, H.** Urban Open Spaces, Spon Press, London. 2003.
24. **Jacobs, J.** The Death and Life of Great American Cities, Random House, New York. 1961.
25. **<http://www.tdk.gov.tr>.** "Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük" erişim adresi: <http://www.tdk.gov.tr/>, erişim tarihi: 16 Temmuz 2018.
26. **Eyüce, Ö.,** Meydanlar, Ege Mimarlık Dergisi, 34, 10-11,. 2000.
27. **Zucker, P.** Town and Square from the Agora to the Village Green, Columbia University Press, New York. 1959.
28. **Tümer, G.** Kentler, Binalar, İnsanlar, Olaylar, Meydanlar, Ege Mimarlık Dergisi, 34, 12-17,. 2000.
29. **Taşçı, H.** Kent Meydanı ile Kent Kimliği İlişkisi Üsküdar Meydanı Örneği, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul. 2012.
30. **Şahin, A.** Meydanın Nitelikleri Üzerine Bir Analiz, Yüksek Lisans Tezi, O.D.T.Ü Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara. 1996.
31. **Tönük, S., Barkul, Ö.** Piazza-Plaza-Square-Platz-Praça-Meidan-Meydan, Ege Mimarlık Dergisi, 30, 34-38. 1999.
32. **Spreiregen, P. D.** Urban Design, The Architecture of Towns and Cities, Mc Graw - Hill Co., New York. 1965.
33. **Oktay, D.** Notes on Urban Design, Eastern Mediterranean University Press, Gazimagusa, s:77. 1996.
34. **Giritlioğlu, C.** Şehirsal Mekân Ögeleri ve Tasarımı, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi, İstanbul, s.176. 1991.
35. **Şahin, B. E.** Meydanların Kentsel Yaşama Katkısı Üzerine Bir İnceleme: Bursa Örneği, Yüksek Lisans Tezi, U.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bursa. 2006.

36. **Marcus, C. C. ve Francis, C.** Design Guidelines for Urban Open Space, Van Nostrand Reinhold, New York, s. 291. 1990.
37. **Alexander, C.** A Pattern Language, Oxford University Press, New York, s.1170. 1977.
38. **Hedman, R., Jaszewski, A.** Fundamentals of Urban Design. Planners Press, Washington D.C., s. 53-87. 1984.
39. **Schulz-Norberg, C.** Existence, Space and Architecture, London: Studio Vista, London. 1971.
40. **Lynch, K.** The Image of the City, MIT Press, Cambridge. 1961.
41. **Hacıhasanoğlu, I.** Mimari Tasarım-Kent Mobilyası Tasarımı, 3. Uluslararası Yapı ve Yaşam Kongresi Bildiri Kitabı, Bursa, s.326-329. 1991.
42. **Yıldızci, A. C.** Kent Mobilyaları ve İstanbul'daki Kent Mobilyalarının İncelenmesi, 1.Uluslararası Kent Mobilyaları Sempozyumu, s. 29-33, İstanbul. 2001.
43. **Atalay, N.** Kent Meydanı: Kamusal Estetik Çerçeve Eleştirel Bir Değerlendirme, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Entitüsü, İstanbul. 2010.
44. **Ching, F.D.K.** Mimarlık: Biçim, Mekân ve Düzen, çev. S.Lökçe, YEM Yayınları, İstanbul. 2002.
45. **Hall, T., Robertson, I.** Public Art and Urban Regeneration: Advocacy, Claims and Critical Debates, Landscape Research, 26(1), s. 5-26. 2001.
46. **Suher, H.** Kent Planlama Sürecinde Kent Meydanlarının Yeri ve İşlevi, Peyzaj Mimarlığı TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayını, Mayıs-Haziran. 1998.
47. **Sennett, R.** Ten ve Taş Batı Uygarlığında Şehir, Metis Yayınları, İstanbul. 2002.
48. **Mesutoğlu, M.** Kentsel Mekân Olarak Meydan ve Morfolojik Özellikleri, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ, İstanbul. 2001.
49. **Dağistanlı, Ö.** Meydanın Evrimi, Mekânsal Analizi ve Sosyal Açıdan Önemi, Yüksek Lisans Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Entitüsü, İstanbul. 1997.
50. **Hoşkara, Ş. Ö.** Kamusal Alan: Agoralardan Elektronik Mekânlara, Domus Dergisi, Ekim Sayısı. 2000.
51. **Günay, B., Selman, B.** Kentsel Görüntü ve Kentsel Estetik Örnek Kent: Ankara, Kent, Planlama, Politika, Sanat, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını, Ankara, s. 277-319. 1994.
52. **Norberg-Schulz, C.** Genius Loci, Towards a Phenomenology of Architecture, Rizzoli, New York, s. 151-176. 1980.
53. **Yediyıldız, B.** Tarih, MEB Yayınları, II. Cilt, İstanbul, s. 78. 1994.

54. **Güran, T.** İktisat Tarihi, İ.Ü. Fen Fak. Dön. Serm. İşletmesi, İstanbul, s. 93. 1988.
55. **Özcan, B.** Sürdürülebilir Kent Meydanları ve Roma Piazza Navona Örneğinde İncelenmesi, Yüksek Lisans Tezi, H.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara. 2009.
56. **Thorns, D. C.** Kentlerin Dönüşümü, çev. E.Nal, H.Nal, CSO Global Yayıncılık, İstanbul. 2004.
57. **Barkul, Ö., Tönük, S.** Meydan Tasarımında Yeni Senaryolar, Ege Mimarlık Dergisi, 34, s. 32-35. 2000.
58. **Baykara, T.** Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet midir, Osmanlı, 5.Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, s.529. 1999.
59. **Kuban, D.** Kent ve Mimarlık Üzerine "İstanbul Yazıları", YEM Yayınları, İstanbul, s. 279. 1998.
60. **Tekeli, İ.** Türkiye’de Cumhuriyet Döneminde Kentsel Gelişme ve Kent Planlaması “Y. Sey (Editör), 75 Yılda Değişen Kent ve Mimarlık, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul. 1998.
61. **Bilsel, C.** “İstanbul’un Dönüşümleri: Prost Planlaması ve Modern Kenti Yaratmak”, (Ed. Akpınar, İ.) Osmanlı Başkentinden Küreselleşen İstanbul'a: Mimarlık ve Kent, 1910-2010, Osmanlı Bankası Arşiv ve Araştırma Merkezi, İstanbul, s. 49-67. 2010.
62. **Aru, K. A.** Kentsel Tasarım ve Mimarlık, 1. Kentsel Tasarım ve Uygulamalar Sempozyum Bildiri Kitabı, M.S.Ü., İstanbul. 1991.
63. **Cengiz, E., Özden, B.** Perakendecilikte Büyük Alışveriş Merkezleri Ve Tüketicilerin Büyük Alışveriş Merkezleri İle İlgili Tutumlarını Tespit Etmeye Yönelik Bir Araştırma, Ege Akademik Bakış, 2 (1), s. 64-77. 2002.
64. **Beyard, M. D., O'Mara, W. P.** Shopping Center Development Handbook, Urban Land Institute, Washington D. C. 1999.
65. **Beddington, N.** Shopping Centres: Retail development, design and management, Butterworth-Heinemann, London. 1991.
66. **Aksoy, M. İ.** Günümüz Alışveriş Kavramında Değişme Olgusu ve Bu Olgunun Alışveriş Merkezi Tasarım İlkeleri Üzerindeki Belirleyici Etkilerinin İrdelenmesi: İstanbul Kent Örneği, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü., Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 2009.
67. **Özdeş, G.** Türk Çarşıları, Doçentlik Tezi, İ.T.Ü, İstanbul. 1976.
68. **Wycherley, R.,E.** Antik Çağda Kentler Nasıl Kuruldu? Çev: N. Nirven ve N. Başgelen, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul. 1993.

69. **Say-Özer, Y.** Ticaret Mekânlarının Oluşum ve Gelişim İlkelerinin İncelenerek Tipolojik Açıdan Sınıflandırılması, Doktora Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 1996.
70. **Çetinel, T.** Alışveriş Merkezleri Mekân Düzenleme İlkeleri, Yüksek Lisans Tezi, Y.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 1999.
71. **Zengel, R.** Tarih İçinde Değişen Tüketim Mekânları, Ege Mimarlık 40-41, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir. 2001.
72. **Kılıçbay, M., A.** Şehirler ve Kentler, Gece Kitapları, Ankara. 1993.
73. **Birol, G.** Çağdaş Alışveriş Merkezlerinde Kent Dokusunun Yeniden Yorumlanması, Gazi Üniv. Müh. Mim. Fak. Dergisi, 20(4), s. 421-427. 2005.
74. **Diñcer, D.** Kamusal Alan ve Alışveriş Fonksiyonu Etkileşiminin Mekânsal Açıdan Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Tezi, İTU, İstanbul. 2010.
75. **Tuncer, D., Alkibay S. ve Hoşgör, C.** Alışveriş Merkezleri ve Yönetimi, Siyasal Kitabevi, Ankara. 2007.
76. **Aytar, İ.** Alışveriş Merkezlerinin Tarihsel Süreç İçinde Gösterdiği Değişimler Ve Mekânsal Kurgularının Sosyal Yaşam Üzerindeki Etkilerinin Örnekler Üzerinde Analizi, Doktora Tezi, MSGSÜ, İstanbul. 2013.
77. **Lefebvre, H.** Modern Dünyada Gündelik Hayat, Metis Yayınları, İstanbul. 1998.
78. **Vural, T., Yücel, A.** Çağımızın Yeni Kamusal Mekânları Olan Alışveriş Merkezlerine Eleştirel Bir Bakış, İtüdergisi/a Mimarlık, Planlama, Tasarım, İstanbul. 2006.
79. **Gruen, V., Smith, L.** Shopping Towns USA, Reinhold Publishing, Corporation, New York. 1960.
80. **Gruen, V.** Centers for the Urban Environment: Survival of the Cities, Van Nostrand Reinhold Company, New York. 1973.
81. **Akın, N.** 19.Yüzyılın İkinci Yarısında Galata ve Pera, Literatür Yayıncılık, İstanbul. 2002.
82. **Berkmen Yakar, H.** İstanbul Metropolitan Alanında Alışveriş Mekânlarının Dönüşümü ve Yeni Alışveriş Merkezlerinin Oluşumu (1839-1996), Doktora Tezi, Y.T.Ü., İstanbul. 1999.
83. **Çakır, Ö.** Alışveriş Merkezlerinin Varoluş ve Değişim Sürecini -Beylikdüzü Örnek Alan İncelemesi-, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul. 2015.
84. **Çelikkol, U.** Alışveriş Merkezleri Değerleme Süreci ve Yöntemleri, Marmara Forum AVM Değerleme Çalışması Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İTÜ, İstanbul. 2015.

85. **Sayar, Y., Süer, D.** Alışveriş Merkezleri Türkiye Örnekleri, Ege Mimarlık 40 - 41, Mimarlar Odası İzmir Şubesi, İzmir. 2001.
86. **Url-22.** Erişim adresi: <https://www.gyoder.org.tr/yayinlar/gyoder-gosterge>, erişim tarihi: 13 Eylül 2018.
87. **Yurdadön Aslan, P.** Söylem ve Deneyimde Kamusal Mekânın Dönüşümü: Bursa Kent Meydanı Örneği, Yüksek Lisans Tezi, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul . 2012.
88. **Url-8.** Erişim adresi: <http://v3.arkitera.com/y117-bursa-santral-garaj-kent-meydani-mimari-ve-kentsel-planlama-proje-yarismasi.html>, erişim tarihi: 31 Temmuz 2018.
89. **Url-11.** Erişim adresi: <http://www.osmangazi.bel.tr/tr/imar/sehircilik-akademisi/bursanin-donusumu-osmangazide-basladi>, erişim tarihi: 2 Ağustos 2018.
90. **Dostoğlu, N.** Bursa'da Orhangazi Meydanı ve Arolatlar'ın Katkısı, Mimar Anlam Beğeni, YEM Yayıncılık, İstanbul. 1999.
91. **Polat, S., Dostoğlu, N.** From a public space to a shopping mall: The case of City Square in Bursa, Turkey, Ozean Journal Of Applied Science, 4(3). 2011.
92. **Url-16.** Erişim adresi: <https://www.farshidmoussavi.com/node/24>, erişim tarihi : 29 Ağustos 2018 .
93. **Url-17.** Erişim adresi: <http://misavm.com/tr/hakkimizda/teknik-detaylar>, erişim tarihi: 29 Ağustos 2018.
94. **Url-18.** Erişim adresi: <https://www.enerjivetesiat.com/tesisat/hvac/4594-meydan-al%C4%B1%C5%9Fveri%C5%9F-merkezi-nin-toprak-kaynakl%C4%B1-%C4%B1s%C4%B1-pompalar%C4%B1-halen-devrede>, erişim tarihi: 7 Eylül 2018.
95. **Aysev Deneç, E.** Kentsel Mekân Üretim Sürecinde Mimarın Rolü: İstanbul Örneği, Doktora Tezi, İ.T.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul. 2013.
96. **Tuzcuoğlu, K. S.** Perakende Piyasalarında Dayanıksız Tüketim Ürünleri ile İlgili Gelişmeler - Bireysel Markalı Ürünlerde Satın Alma Davranışı, İTÜ, İstanbul. 1999.
97. **Catanese, A.J., Snyder, J.S.** Introduction to Architecture, Mcgraw-Hill College, New York. 1979.
98. **Url-3.** Erişim adresi: <https://www.terrain.org/articles/20/harvey.htm>, erişim tarihi: 18 Temmuz 2018.
99. **Url-2.** Erişim adresi: <https://www.flickr.com/photos/psulibscollections/5832772672/>, erişim tarihi: 17 Temmuz 2018.
100. **Url-1.** Erişim adresi: http://vseslova.com.ua/images/bse/0000/1139/1_big.jpg, erişim tarihi: 17 Temmuz 2018.

101. **Bacon, E, N.** Design of Cities, Penguin Books, New York, s. 115-154. 1980.
102. **Url-4.** Erişim adresi: <https://www.askideas.com/aerial-view-of-piazza-san-pietro/>, erişim tarihi: 18 Temmuz 2018.
103. **Url-5.** Erişim adresi: <http://www.arkitera.com/haber/11585/10-haritada-sehir-planlamanin-evrimi>, erişim tarihi: 18 Temmuz 2018.
104. **Url-6.** Erişim adresi: <https://www.timeout.com/newyork/things-to-do/rockefeller-center-manhattan-ny>, erişim tarihi: 19 Temmuz 2018.
105. **Url-7.** Erişim adresi: <http://www.375parkavenue.com/History>, erişim tarihi: 19 Temmuz 2018.
106. **Url-13.** Erişim adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Lion_of_Venice, erişim tarihi: 10 Temmuz 2018.
107. **Url-12.** Erişim adresi: <https://www.google.com/maps>, erişim tarihi: 31 Temmuz 2018.
108. **Url-21.** Erişim adresi: <https://www.arch2o.com/zorlu-center-emre-arolat-architects-tabanlıoglu-architects/> erişim tarihi: 12 Eylül 2018.
109. **Url-19.** Erişim adresi: <https://www.archdaily.com/3338/meydan-umraniye-retail-complex-multiplex-foa>, erişim tarihi: 11 Eylül 2018.
110. **Url-10.** Erişim adresi: <http://k2ymimarlik.blogspot.com/2015/01/bursa-santral-garaj-kent-meydan-ve.html>, erişim tarihi: 1 Ağustos 2018.
111. **Url-14.** Erişim adresi: <http://weekly.com.tr/bursanın-yasayan-miras-alanlari-fotograf-sergisi-kent-meydani-avmde/>, erişim tarihi: 23 Ağustos 2018.
112. **Url-15.** Erişim adresi: <http://www.artmekânik.com.tr/metro-m1-avm-umraniye.html>, erişim tarihi: 29 Ağustos 2018.
113. **Url-20.** Erişim adresi: <https://yandex.com.tr/harita>, erişim tarihi: 02 Eylül 2018.
114. **Url-9.** Erişim adresi: <http://v3.arkitera.com/yp79-bursa-santral-garaj-kent-meydani-mimari-ve-kentsel-planlama-proje-yarismasi.html?year=&aID=499>, erişim tarihi: 31 Temmuz 2108.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı : ŞAHİN, Ali
Uyruğu : T.C.
Doğum tarihi ve yeri : 06.03.1987 Konya
Medeni hali : Evli
e-mail : ali.sahin@karatay.edu.tr

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet tarihi
Lisans	İstanbul Teknik Üniversitesi / Mimarlık	2011

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
2016 -	KTO Karatay Üniversitesi	Öğretim Görevlisi
2015 – 2016	KTO Karatay Üniversitesi	Araştırma Görevlisi
2012 – 2013	Tan Mimari Proje-Detay Bürosu	Mimar
2010 – 2011	Omega Mimarlık Ltd. Şti.	Mimar

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

HATİPOĞLU ŞAHİN BETÜL, ŞAHİN ALİ (2019). Mimarlık Eğitimi Sürecinde Bireyin Mekân Algısının Değişimi Üzerine Bir Deneme. Online Journal of Art and Design (Yayın No: 4452844)

ŞAHİN ALİ, HATİPOĞLU ŞAHİN BETÜL (2017). Examining the use of voronoidiagrams in architecture on astudent project. 3rd International Conference on New Trends in Architecture and Interior Design Helsinki/Finland (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No: 3626269)

HATİPOĞLU ŞAHİN BETÜL, ŞAHİN ALİ (2017). An experiment for measuring theeffect of architecture eduation onspace perception. 3rd International Conference on New Trends in Architecture and Interior Design Helsinki/Finland (Tam Metin Bildiri/Sözlü Sunum)(Yayın No:3626265)

DEMİRKAN ÖZLEM, ŞAHİN ALİ (2016). Experiencing The Place, Experimental Learning At Architecture Studio 4. Archtheo 16 / 10th International Theory and History of Architecture Conference (/Sözlü Sunum)(Yayın No:3627266)

ÇINAR KERİM, ŞAHİN ALİ, ÇINAR SNAN (2016). Konya Organize Sanayi Camisi Tasarım Sürecindeki Deneyimler. Çağımızda Cami Mimarisinde Arayışlar Uluslararası Sempozyumu (/Sözlü Sunum)(Yayın No:3627257)